
ВЕТРОВИ ИСТОРИЈЕ
НАД БАНАТОМ
ОД РИМСКИХ ЦАРЕВА
ДО ТУРСКИХ СУЛТАНА

ADIEREA ISTORIEI
ASUPRA BANATULUI
DE LA ÎMPĂRĂȚII ROMEI
LA SULTANII TURCIEI

Банат је већим делом у Панонској низији и самим тим представља доминантно равничарску област. Ипак, један део има и брдско-планинске одлике и тај део се назива планинским Банатом. Административно, највећи део Баната припада данас Републици Румунији, мањи део Републици Србији, а један врло мали део Републици Мађарској. Свеукупно, Банат на западу омеђује ток реке Тисе, на северу ток реке Мориш, на југу ток Дунава, а на истоку су то делови Карпатских планина, са почетком румунског града Оршава на Дунаву, па према северу.

Када је реч о српском делу Баната, највиши делови рељефа су ниске Вршачке планине, које доминирају над јужним Банатом, док је највиши врх Гудурички, висине 641 м. Ниже рељефне целине од планина су пешчаре, од којих се у српском делу Баната на југоистоку налази Банатска пешчара (Делиблатска). То је највеће пешчано пространство у Европи, стабилизовано и прекривено вегетацијом. Банатска лесна тераса је на много места испресецана банатским рекама и у њој су урезале уже или шире алувијалне равни, са доста рељефних остатака ранијих токова.

Румунски део Баната је у рељефном смислу врло разноврстан: идући од запада ка истоку, ниска платформа се полако успиње од ниске равнице преко високих равница и брда и на крају прелази у планине. Неки банатски планински венци су западни огранак Јужних Карпата. Од севера ка југу, налазе се планине са неким врховима и преко 2 000 метара надморске висине.

Caracteristici geografice

Banatul se află în cea mai mare parte în zonele joase panonice și prin urmare, reprezintă o zonă predominant de câmpie. Cu toate acestea, o parte are caracteristici deluroase și montane și acea parte se numește Banatul de munte. Administrativ, cea mai mare parte a Banatului aparține astăzi Republicii România, o parte mică Republicii Serbia și o parte foarte mică Republicii Ungaria. În general, Banatul se învecinează cu râul Tisa în vest, cu râul Mureș în nord, cu Dunărea în sud și cu părți ale Munților Carpați în est, cu orașul român Orșova pe Dunăre, îndreptându-se apoi spre nord.

Când vine vorba de partea sârbă a Banatului, cele mai înalte părți ale reliefului sunt Munții joși (munții cu altitudine mai joasă) ai Vârșetului, care domină sudul Banatului. Cel mai înalt vârf este Gudurički, înalt de 641 m. Unitățile de relief inferioare din munți sunt zonele nisipoase, dintre care în partea sârbă a Banatului din sud-est este Banatska Peščara (Delibatska). Este cea mai mare zonă nisipoasă din Europa, stabilizată și acoperită de vegetație cu o mulțime de resturi de relief ale cursurilor anterioare din timp.

Partea românească a Banatului este foarte diversă în ceea ce privește relieful: mergând de la vest la est, platforma joasă se ridică încet din câmpia joasă peste câmpiile superioare și dealurile înalte și, în cele din urmă, traversează munții. Unele lanțuri muntoase din Banat sunt ramura de vest a Carpaților Meridionali. De la nord la sud, există munți cu câteva vârfuri și de peste 2000 de metri deasupra nivelului mării.

Мит о земљи Хипербореји који је записан код старих Грка говори о некој нама фантастичној земљи северно од грчког света. Наравно, није познато колико севернијој. Значајан део мита помиње бога Аполона који део године живи у Хипербореји, а други део на грчком простору. Из земље Хиперборејаца, на колима га вуку птице. Још у римско време учени људи тог времена веровали су у истинитост те приче.

Данас, наравно трагамо за објашњењем смисла такве приче и њеној реалној подлози. Код села Дупљаја у српском Банату пронађена су давно чувена „Дупљајска колица“. Према изгледу идола, људске фигуре које стоје на колима која вуку „барске“ птице, овај случајни налаз, без познатог археолошког контекста, опредељен је хронолошки у бронзано доба.

Научници су га протумачили као култни предмет који управо приказује оно што је давно, пре него што је записано у грчкој митологији. Од вајкада, Подунавље, коме припада и Банат, било је средиште цивилизација Европе и поприште значајних историјских збивања из времена за која има све више и више података како се ближимо савременом добу.

Без озбиљног залажења у дубоке слојеве праисторијских култура, треба рећи само да се у Банату налази археолошко налазиште Старчево, као епонимни локалитет културе са којом је у овом делу Европе, хиљадама година пре Христа, настала цивилизација на чијем се огњишту и данас греје цела Европа. Врхунац развоја ова цивилизација је достигла са развојем културе Винча. Иако епонимни локалитет Винча није на територији Баната, налазишта ове културе веома су бројна и на овој територији. Једно од изузетних налазишта, јединствено за сада, налази се у насељу Парта на румунском делу Баната.

Светилиште припада култури Винча и датује се око 5000. године пре н.е. Део је већег стамбено економског комплекса откривеног археолошким ископавањима. Димензије сакралног комплекса су 11,5 x 6м. Поред олтара одликују га две велике скулптуре, једна антропоморфна, женска а друга у виду бика. На самом археолошком налазишту светилиште је реконструисано у оквиру посебне музејске поставке, а до скоро реконструкција налазила у Музеју Баната у Темишвару. Поменуто Дупљајска колица само су једна од порука које су европски преци оставили за будућност, а које савремени човек треба да протумачи правилно, како би наставио, а не разорио оно што је део његовог идентитета.

Западна граница територије Баната коју чини ток реке Тисе, пружајући се са севера на југ, регија је сустицања два велика културна комплекса у млађим периодима праисторије. Југозападно и западно од те линије простирао се илирски културни комплекс, док се источно и југоисточно простирао трачки културни комплекс. Оба комплекса чинило је по више народа и племена. Банат су у млађим периодима праисторије, све до римских освајања насељавали Дачани, док су територије западно од Баната насељавали Панонци. О именима ових народа зна се углавном из римских писаних извора, насталих приликом ширења римске Империје и

њиховог поробљавања.

Илире је римска држава покоравала дуго, а коначно су потпали под римску власт после гушења великог Панонско-илирског устанка, 9. године н.е., у време цара Августа. Избеглице са простора Посавине и територије данашње Босне, где су се одвијала ратна дејства населиле су масовно територију данашње јужне Бачке, рачунајући да ће се после рата вратити на своја огњишта. Но, остали су ту да живе, постајући непосредни суседи дачке државе која се простирала од Баната на исток. Делила их је река Тиса, али је без обзира на то долазило до контаката ових популација, пре свега економских. Још пре тога римска држава се проширила до Дунава, на сектору од ушћа Саве ка истоку, експанзијом са југа, а самим почетком 1. века н.е. Дунав је дефинитивно постао граница Римског царства, односно Лимес, како су га сами Римљани називали.

Равничарски део Баната, заједно са Бачком, из римског угла гледања остао је Варварикум, територија која је у римско време насељавана разним „варварским“ народима, али у појединим моментима под неком врстом римске контроле и утицаја. У 1. веку н.е., дачка држава је тако имала за суседа моћну силу, Римско царство, које је показивало територијалне аспирације према територији свог дачког суседа, па тако и према територији данашњег Баната.

Сматра се да су средином 1. века н.е. источно-панонски простор населили Сармати, народ номадског начина живота и привреде. Они су се на овај простор доселили из области северно од Црног мора и Крима, где су насељавали степе стотинама година, а иначе су народ који потиче са Иранске висоравни. На источно-панонски простор Сармати су продрли са севера, преко Карпата, са територије данашње Украјине. Постепено су заузимаи равничарска пространства ка југу, каква су оставили на простору са кога су кренули. Основни мотив за насељавање ових области била је близина римских граница, преко којих је било градова и насеља чувених по богатству које се могло пљачкати, што се током историје римског периода на овим просторима и дешавало много пута.

Убрзо је дачка држава на својим западним границама добила још једног непријатног суседа, тако што су Сармати населили све до простора данашње Бачке, а претходно насељено панонско становништво је избегло са ових простора. Где је то становништво избегло, за сада наука није поуздано открила, али се та истраживања врше интензивно у последње време.

Први сукоб који је Римско царство имало са дачком државом био је у време цара Домицијана 86. године н.е. Завршио се лоше по Римско царство, а Дакија је остала нетакнута, тако да је Банат и даље остао у њеном саставу. Цар Трајан је водио два успешна рата за покорвање и окупацију Дакије против дачког краља Децебала. Први је био 101 – 102. године, а други, коначни 105 – 106. године. После ових ратова Дакија је постала римска провинција. Поред римских писаних извора о овим ратовима постоји и аутентично ликовно сведочанство. Наиме, у Риму је као знак великог тријумфа над Дакијом, после ових ратова постављен чувени Трајанов стуб. Стуб се налазио на форуму, главном римском тргу. На врло дугом,

Hiperborea - mit i arheologie

Mitul țării Hiperborea, scris de grecii antici, vorbește despre o țară fantastică la nord de lumea greacă. Nu se știe, desigur, cât de departe spre nord. O parte semnificativă a mitului menționează zeul Apollo, care locuiește în Hiperborea o parte a anului și cealaltă parte în Grecia. Din țara hiperboreenilor, este târât de păsări într-un car. Chiar și în epoca romană, oamenii învățați de atunci credeau în adevărul acelei povești.

Astăzi, desigur, căutăm o explicație a semnificației unei astfel de povești și a bazei sale reale. Mult-faimoasa „Dupljanska Kolica” a fost găsită lângă satul Duplja din Banatul sârbesc. Potrivit aspectului idolului, o figură umană care stă pe o căruță trăgând păsări „iaz”, această descoperire accidentală, fără un context arheologic cunoscut, este determinată cronologic în epoca bronzului.

Această civilizație a atins apogeul dezvoltării sale odată cu dezvoltarea culturii Vinca. Deși localitatea omonimă Vinca nu se afla pe teritoriul Banatului, siturile acestei culturi sunt foarte numeroase și pe acest teritoriu. Unul dintre siturile de excepție, unic deocamdata, se afla în comuna Parta din partea românească a Banatului.

Muzeul sanctuarului neolitic Par a

Sanctuarul aparține culturii Vinča și este datat cca. 5000 de ani î.e.n. Este parte a unui complex de locuințe și economie mai mare, descoperit în decursul săpăturilor arheologice. Dimensiunile complexului sacral sunt 11,5 x 6 m. Lângă altar, îl caracterizează două sculpturi mari, una antropomorfă, feminină și una în formă de taur. Pe situl arheologic sanctuarul este reconstruit în cadrul unei expoziții muzeale separate, iar până nu de mult reconstrucția se găsea în Muzeul Banatului din Timișoara.

Menționata Dupljanska Kolica este doar unul dintre mesajele pe care strămoșii europeni le-au lăsat pentru viitor și pe care omul modern ar trebui să le interpreteze corect, pentru a continua și a nu distruge ceea ce face parte din identitatea sa.

La r scrucea erelor

Granița de vest a teritoriului Banatului, care este cursul râului Tisa, care se întinde de la nord la sud, este o regiune în care două mari complexe culturale se întâlnesc în perioadele mai tinere ale preistoriei. Complexul cultural ilir se întindea la sud-vest și vest de

acea linie, în timp ce complexul cultural trac se întindea la est și sud-est. Ambele complexe erau formate din mai multe popoare și triburi. Banatul a fost locuit de daci în perioadele mai tinere ale preistoriei, până la cuceririle romane, în timp ce teritoriile din vestul Banatului erau locuite de panonieni. Numele acestor popoare sunt cunoscute în principal din surse scrise romane, create în timpul expansiunii Imperiului Roman și înrobirea lor.

Ilirii au fost cucerți de statul roman pentru o lungă perioadă de timp și, în cele din urmă, au căzut sub stăpânirea romană după suprimarea marii răscoale panoniene – ilirice din anul 9 d.Hr., în timpul împăratului Augustus. Refugiații din zona Posavina și teritoriul Bosniei actuale, unde a avut loc războiul, au locuit în masă pe teritoriul Bačka de sud de astăzi, calculând că se vor întoarce la casele lor după război.

Totuși, au rămas acolo să trăiască, devenind vecini imediați ai statului dac care se întindea de la Banat la est. Au fost împărțite de râul Tisa, dar indiferent de acest lucru, au existat contacte, în primul rând economice, cu aceste populații. Chiar înainte de aceasta, statul roman s-a extins până la Dunăre, în sectorul de la gura de vărsare a râului Sava la est, cu expansiune din sud și chiar la începutul secolului I d.Hr. Dunărea a devenit cu siguranță granița Imperiului Roman sau Limes, așa cum i-au spus romanii. Partea de câmpie a Banatului, împreună cu Bačka, din punct de vedere roman a rămas Barbaricum, un teritoriu care în epoca romană era locuit de diferite popoare „barbare”, dar în anumite momente sub un fel de control și influență romană. În secolul I d.Hr. statul dac avea astfel o forță puternică ca vecin, Imperiul Roman, care arăta aspirații teritoriale către teritoriul vecinului său dac și, astfel, spre teritoriul Banatului de astăzi.

Sosirea Sarma ilor

Se crede că la mijlocul secolului I d.Hr. zona estică a Panoniei a fost locuită de sarmați, un popor cu mod de viață și de administrare nomad. S-au mutat în această zonă din zona de la nord de Marea Neagră și Crimeea, unde au locuit stepele de sute de ani, ei fiind altfel un popor originar din platoul iranian. Sarmații au pătruns în zona estică a Panoniei din nord, peste Carpați, de pe teritoriul Ucrainei actuale. Treptat, au ocupat câmpiile spre sud, pe măsură ce au plecat în zone similare cu cea unde au locuit până atunci. Motivul principal al ocupării acestor zone a fost apropierea granițelor romane, prin care existau orașe și așezări renumite pentru bogăția care putea fi jefuită, ceea ce s-a întâmplat de multe ori în timpul istoriei romane din această zonă. În curând, statul dac a primit un alt vecin neplăcut la granițele sale vestice, astfel încât sarmații s-au stabilit până la zona Bačka de astăzi, iar populația panoniană anterioară a fugit din această zonă. Unde populația a fugit, știința nu a descoperit până acum în mod corect, dar cercetarea a fost intensă în ultima vreme.

Dacia roman

Primul conflict pe care Imperiul Roman l-a avut cu statul dac a fost pe vremea împăratului Domițian în 86 d.Hr. S-a terminat prost pentru Imperiul Roman, iar Dacia a rămas intactă, așa că Banatul a rămas în componența sa. Împăratul Traian a purtat două războaie reușite pentru cucerirea și ocuparea Daciei împotriva regelui dac Decebal. Primul a fost 101-102, iar al doilea, la finalul anului 105-106. După aceste războaie, Dacia a devenit o provincie romană. Pe lângă sursele scrise romane despre aceste războaie, există și o măturie artistică autentică. Și anume, la Roma, ca semn al unui mare triumf asupra Daciei, după aceste războaie,

спирално израђеном рељефу који је обавијао стуб, испричана је цела прича о овим ратовима, врло детаљно. Циљ је био да се сваки становник али и посетилац Рима, био писмен или не, обавести о овом изузетном догађају. На рељефу је приказана римска војска са једне стране и Дачани са друге, као основни актери овог великог историјског догађаја. Поред тога, врло је занимљиво што су осим њих приказани и Сармати као савезници Царства. Сви актери су веома препознатљиви. Наравно, Римска војска је у карактеристичним униформама, са одговарајућим оружјем и опремом. Приказани су моменти изградње важних фортификационих и логистичких структура који су пратили овај велики поход. Међу њима је и изградња римског пута кроз Ђердапску клисуру, као и подизање чувеног **Трајановог моста** који је још у римско време повезао десну и леву обалу Дунава и тиме обезбедио прелаз велике римске војске на територију Дакије. Са обе стране Дунава, у румунском делу Баната, у округу Мехединци, у граду Турн Северину, а са српске стране код града Кладова, видљиви су стубови овог моста изграђени од цигле и камена. Остаци стубова постоје и у самој реци што је потврђено ронилачким снимцима. Сам мост преко кога се прелазило грађен је од дрвета. Ово изузетно архитектонско чудо античког света пројектовао је чувени градитељ тог времена Аполодор из Дамаска. Приликом изградње овог моста, у то време коришћена је нека врста кесона за рад под водом. Треба рећи да на овом делу Дунава ни до данас не постоји мост све од оног који у Србији спаја Смедерево и Ковин и до оног који спаја бугарску и румунску страну Дунава код бугарског града Видина. Дачани су на рељефима Трајановог стуба приказани брадати, са једноставном одећом, као покорени и погажени под ногама римских војника и копитама коња које користи римска војска. Сармати се такође упадљиво издвајају као коњаници што приличи њима као номадском народу чија је војска добрим делом коњаничка. Поред тога издвајају их и специфични оклопи у виду рибље крљушти, израђени од рожнатовине, који их покривају по целом телу. Рељеф се завршава тријумфом римске војске са запленим дачким оружјем и осталим богатим пленом који се доноси из Дакије. Копије сегмената овог великог рељефа налазе се и у Националном музеју у Букурешту. У науци је остало отворено питање да ли је територија равничарског Баната улазила у састав Римског царства или је граница ишла дуж карпатског планинског масива. Сва досадашња археолошка истраживања говоре да је равничарски Банат заједно са територијом данашње Бачке остао Варварикум, зато што дуж реке Тисе нема налаза римских утврђења која би указивала на војну границу, као што је то случај са границом на Дунаву, на којој је низ римских утврђења и постаја. Ипак, римској држави је била важна контрола саобраћаја Дунавом, па и контрола насељавања варвара на левој обали и залеђу Дунава, због одбране границе. Због тога су и на левој обали Дунава, у равничарском Банату подигнута римска утврђења, од којих су нека позната и археолошки су истраживана, а за нека се претпоставља да су постојала. Добро познато је утврђење код Старе Паланке које се налазило наспрам римске тврђаве Ледерате на десној обали Дунава. Највероватније се то утврђење звало ТрансЛедерата како је то иначе ишло у римском систему давања назива, онда када је са обе стране реке постојала тврђава. Остаци ове тврђаве данас се налазе потопљени Дунавом, после подизања нивоа реке изградњом хидроелектране Ђердап. Изузетно, по јако ниском водостају могу се тек мало видети њени остаци. Ова тврђава је

делимично истражена археолошки, а сазнања о томе су делимично објављена у археолошким публикацијама. Налази који су добијени тим истраживањима налазе се у Градском музеју у Вршцу. Осим ТрансЛедерате постоје претпоставке о постојању римске тврђаве и око данашњег града Ковина, који се помиње као средњовековни град још од времена 10-11. века. Претпоставке потичу због спорадичних, случајних римских налаза са овог простора, иако оне нису никада потврђене археолошким истраживањима. Са друге стране, на северној граници Баната коју одређује река Мориш, која се улива у реку Тису и тако затвара територију која се сматра Банатом, подигнуто је такође римско утврђење.

Римски град Тибискум је археолошки истраживан, а истраживања на њему се настављају. Налази се близу села Жупа у регији Караш-Северин. Град се развијао од малог војничког земљано-дрвеног утврђења (60x60м) из времена дачког краља Децебала до великог римског војног средишта (250x175м) из времена касне антике, изграђеног од камена. Остаци храма посвећеног Аполону такође су део овог комплекса. Поред фортификационих, војних елемената који су у њему дефинисани, врло занимљиво откриће унутар њега је радионица за производњу стаклених перли. Ова радионица је у целости археолошки истражена и обрађена. Њено откриће је значајно по томе што је потврђено порекло хиљада познатих стаклених перли које се налазе приликом археолошких ископавања гробова римског периода на простору панонског Варварикума, између осталог и на подручју савременог Баната. Постојање Тибискума говори да је Римско царство контролисало на неки начин и простор Варварикума у Банату, иако та територија није никада укључена у састав територије Царства. У прилог томе говоре и археолошки подаци о изузетно ретким насеобинама из времена постојања римске провинције Дакије северно од Дунава на територији савременог Баната и Бачке. Међутим, живот је ипак слободно текао својим током, о чему говоре подаци о трговини варвара са становништвом на територији

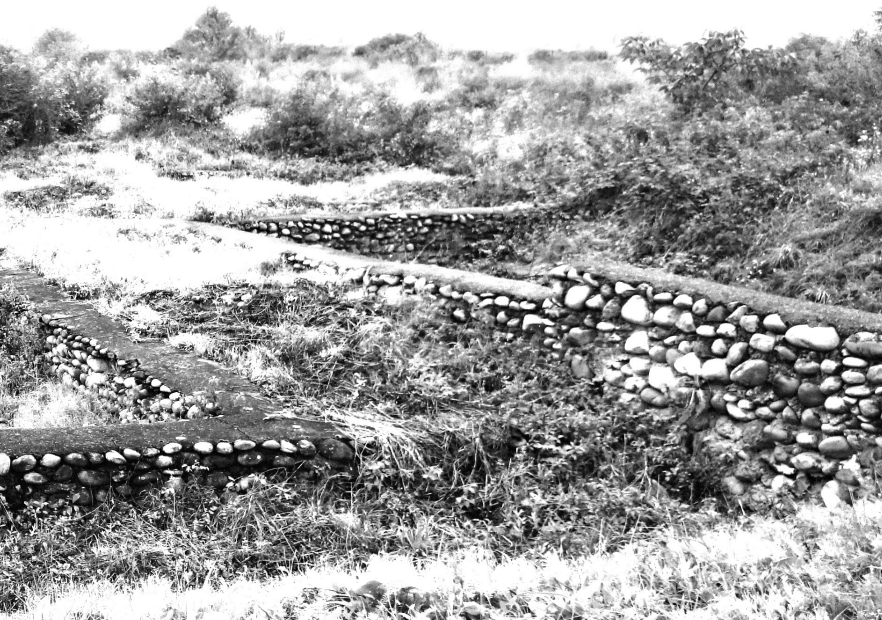
a fost ridicată celebra Coloană Traiană. Stâlpul era situat lângă Forumul roman, principala piață romană. Pe un relief foarte lung făcut în spirală care înconjură stâlpul, toată povestea acestor războaie a fost spusă, în detaliu. Scopul a fost să informeze fiecare rezident, dar și vizitatorul Romei, alfabetizat sau nu, despre acest eveniment excepțional. Relieful arată armata romană pe de o parte și dacii pe de altă parte, ca principali actori ai acestui mare eveniment istoric. În plus, este foarte interesant faptul că, în afară de ei, sarmații sunt arătați și ca aliați ai Imperiului. Toți actorii pot fi recunoscuți ușor. Armata romană este, desigur, în uniforme caracteristice, cu arme și echipamente adecvate. Sunt prezentate momentele de construcție a unor fortificații importante și a unor structuri logistice care au însoțit această mare campanie militară. Printre acestea se numără construcția drumului roman prin defileul Đerdap, precum și construirea celebrului pod Traian, care făcea legătura între malurile dreapta și stânga ale Dunării în epoca romană și astfel asigura trecerea unei mari armate romane către teritoriul Daciei. Pe ambele părți ale Dunării, în partea românească a Banatului din județul Mehedinți, în orașul Turnu Severin/ (Drobeta Turnu Severin), și pe partea sârbească lângă orașul Kladovo, sunt vizibili stâlpii acestui pod construit din cărămidă și piatră. Rămășițele stâlpilor există și în râul în sine, lucru confirmat de scafandrii implicați în acțiuni arheologice. Podul în sine, când a fost traversat, a fost construit din lemn. Această minune arhitecturală excepțională a lumii antice a fost proiectată de celebrul constructor din acea vreme, Apolodor din Damasc. În timpul construcției acestui pod, la acea vreme, un fel de cheson era folosit pentru lucrările subacvatice. Ar trebui spus că până în prezent nu există niciun pod pe această parte a Dunării, de la cel care leagă Smederevo și Kovin din Serbia de cel care leagă latura bulgară și română a Dunării de lângă orașul bulgar Vidin. Dacii sunt înfățișați pe reliefurile Coloanei lui Traian ca bărbați bărboși, cu haine simple, parcă supuși și călcați sub picioarele soldaților romani și copitele cailor folosite de armata romană. Sarmații se remarcă de asemenea ca și cavalerie, ceea ce li se potrivește ca popor nomad a cărui armată este în mare parte cavalerie. În plus, acestea se disting prin armuri specifice sub formă de solzi de pește, realizate din hornblendă, care le acoperea tot corpul. Relieful se încheie cu triumful armatei

romane cu armele dacice confiscate și alte prade bogate aduse din Dacia. Copii ale unor segmente ale acestui mare relief se află și în Muzeul Național din București. Întrebarea a rămas deschisă în știință dacă teritoriul câmpiei Banatului făcea parte din Imperiul Roman sau granița se întindea de-a lungul masivului muntos din Carpați. Toate săpăturile arheologice anterioare arată că și cele din câmpia Banatului împreună cu teritoriul Bačka de astăzi au rămas Barbaricum, deoarece nu există fortificații romane de-a lungul râului Tisa care să indice o frontieră militară, așa cum este cazul graniței de pe Dunăre, unde fortificațiile romane sunt situate. Cu toate acestea, controlul traficului pe Dunăre a fost important pentru statul roman, precum și controlul așezării barbarilor de pe malul stâng și din interiorul Dunării, datorită apărării frontierei. Din această cauză, fortificațiile romane au fost construite pe malul stâng al Dunării, în câmpia Banatului, dintre care unele sunt cunoscute și au fost cercetate arheologic, iar unele dintre acestea se presupune că au existat. Este o binecunoscută fortificație de lângă Stara Palanka, care se afla vizavi de cetatea romană Lederata, pe malul drept al Dunării. Cel mai probabil, acea fortificație a fost numită Translederata, așa cum se obișnuia să fie în sistemul roman de numire, când exista o cetate pe ambele maluri ale râului. Rămășițele acestei cetăți sunt astăzi scufundate de Dunăre, după ridicarea nivelului râului odată cu construcția hidrocentralei Đerdap. În mod excepțional, la un nivel foarte scăzut al apei, rămășițele sale pot fi văzute doar puțin. Această cetate a fost parțial explorată arheologic, iar informații despre ea au fost parțial publicate în publicații arheologice. Descoperirile obținute în urma acestei cercetări se află în Muzeul orașului din Vrșac. În afară de Translederata, există presupuneri despre existența unei fortărețe romane în jurul orașului actual Kovin, care a fost menționat ca oraș medieval din perioada secolului 10-11. Ipotezele provin din descoperiri romane sporadice, accidentale din această zonă, deși nu au fost niciodată confirmate de cercetările arheologice. Pe de altă parte, la granița de nord a Banatului, care este determinată de râul Mureș, care se varsă în râul Tisa și astfel închide teritoriul considerat Banat, a fost construită și o fortificație romană. Este cunoscut sub numele de Tibiskum.

R m i ele ora ului roman Tibiskum

Orașul roman Tibiskum a fost cercetat arheologic, iar cercetările asupra acestuia continuă. Este situat lângă satul Jupa din regiunea Caraș-Severin.

Orașul s-a dezvoltat dintr-o mică fortificație militară din lemn, piatră și pământ (60x60m) de pe vremea regelui dac, Decebal, într-un mare centru militar roman (250x175m) respectiv din vremea antichității târzii. Rămășițele unui templu dedicat lui Apollo fac, de asemenea, parte din acest complex. În plus față de fortificație, elemente militare definite în ea, o descoperire foarte vizibilă este un atelier pentru producția de perle din sticlă. Acest atelier a fost cercetat și procesat în întregime arheologic. S-a descoperit că este cunoscut pentru confirmarea originii a mii de mărgelile de sticlă celebre care sunt atașate, printre alte locuri, la săpăturile arheologice ale mormintelor din perioada romană în zona Barbaricum din Panonia. Existența lui Tibiskum spune că Imperiul Roman a controlat într-un fel sau altul zona Barbarikum din Banat, cu toate că acel teritoriu nu este inclus în teritoriul Imperiului. Datele arheologice privind așezările extrem de rare din vremea existenței provinciei romane Dacia la nord de Dunăre pe teritoriul Banatului și Bačka modernă vorbesc în sprijinul subiectului. În plus, viața curgea liber, după cum reiese din datele

Царства. Поред већ наведених стаклених перли, у гробовима Сармата и малобројним насељима налазе се и други предмети који су прављени у римским радионицама, попут посуђа, копчи за одећу (фибула), новца, накита и другог. Подаци из римских писаних извора говоре експлицитно о трговини на Дунаву, коју строго одређује римска држава, прописивањем места и периода када је та трговина била могућа.

Током периода постојања римске провинције Дакије са леве стране Дунава у панонском Варварикуму је трајао релативан мир на римским границама. Сармати који су у Трајановим ратовима били савезници Рима, током тог периода ипак јесу повремено нарушавали тај мир нападима на римској граници у провинцијама Панонији и Мезији, на данашњој територији Србије и Мађарске. Више римских царева који су ратовали са војском против Сармата понело је епитет Сарматикус, као знак њихових војничких победа. Чувени цар Марко Аурелије је намеравао да те победе заокружи стварањем посебне провинције Сарматije, која би обухватала и територију равничарског Баната, али то никада није остварено.

Напади Сармата на римске границе су се ређали током 2. и у првој половини 3. века, али нису озбиљно угрожавали Царство на том делу границе – Лимеса. Тек када су североисточно од Дакије, на границе тадашњег Царства напала у озбиљним размерама германска племена Гота, дошло је до распада римске провинције Дакије и повлачења римске војске са леве стране Дунава на десну обалу и залеђе, 271. године. Римска администрација је тада створила Приобалску Дакију која се налазила на делу територија данашње Србије и Бугарске, уз ток Дунава, не одустајући тако од постојања провинције са тим именом, створене пре око 165 година. Такозвана онострана Дакија, на левој страни Дунава никада није обновљена као римска провинција, али је остало културно историјско наслеђе као сведочанство о њеном постојању.¹ До тада врло ретко насељену територију панонског Варварикума, одједном, крајем 3. века насељава бројна популација што је потврђено археолошким истраживањима у Банату, али и у Бачкој и на територији Мађарске. Одакле је тако бројна популација стигла археологија још није сасвим установила,

¹ Не тако дуг период римске владавине територијом са леве стране Дунава, већином на простору данашње Румуније, резултирао је данашњим постојањем државе Румуније као романске земље и румунским, као једним од романских језика. Међутим, треба рећи да је период од времена римске владавине тим простором до времена формирања румунске нације и државе, као и уобличавања румунског језика, доста велики и историјски динамичан на том простору, тако да у историјском смислу не постоји доминантан континуитет романизације становништва. На том простору је уз помињање влашког становништва као обележја романског континуитета, живело бројно словенско становништво. Говорило се мешавином словенско-влашког језика, а писана је ћирилица. Тек романтичарски занос 19. века који је захватио целу Европу, као и геостратешке политичке прилике тог времена довеле су до продора латинице на ове просторе и формирања „историјске“ приче о романизованим Дачанима. Тек од друге половине 19. века почињу честа давања римских имена деци, међу којима и познатих римских царева попут цара Трајана или Аурелијана. Као сведочанство таквог усмеравања данас се рецимо на главном тргу у Темишвару може видети скулптура познате вучице са Ромулом и Ремом. Са друге стране „сећање“ на античка времена испољава се величањем дачке прошлости и отпора римском поробљавању кроз приказивање дачких историјских симбола попут скулптуре главе дачког краља Децебала у Ђердапској клисури, на румунској страни Дунава, наспрам чувене Трајанове табле изнад пута који су у Клисури изградили римски војници, управо ради покорвања Дачана и Децебала. Скулптура представља туристичку атракцију, а израђена је крајем 20. века.

despre comerțul barbar în sine. În plus față de mărgelile de sticlă menționate mai sus, în mormintele sarmaților și într-un număr mic de așezări există și alte obiecte realizate în ateliere romane, ustensile, elemente pentru îmbrăcăminte (fibulă) bani, bijuterii și altele. Datele din surse scrise romane vorbesc în mod explicit despre comerțul pe Dunăre, care este strict determinat de statul roman, prin prescrierea locului și perioadei în care acest comerț a fost posibil. În perioada existenței provinciei romane Dacia, pe partea stângă a Dunării, la granițele romane, a existat o pace relativă în Barbaricum din Panonia. Sarmații, care erau aliați ai Romei în războaiele lui Traian, în acea perioadă încă tulburau ocazional acea pace atacând granița romană din provinciile Panonice și Moesia, pe teritoriul actual al Serbiei și Ungariei. Mai mulți împărați romani care au luptat cu armata împotriva sarmaților au purtat epitetul Sarmaticus, ca semn al victoriilor lor militare. Celebrul împărat Marcus Aurelius intenționa să încununeze aceste victorii prin crearea unei provincii speciale a Sarmației, care să includă teritoriul câmpiilor Banatului, dar acest scop nu a fost niciodată atins.

Sarmații și Limiganii

Atacurile sarmaților asupra granițelor romane au avut loc în secolul al II-lea și în prima jumătate a secolului al III-lea, dar nu au amenințat în mod serios Imperiul pe acea parte a frontierei - Limes. Abia când triburile germanice ale goților au atacat granițele Imperiului de atunci, la nord-est de Dacia, provincia romană Dacia s-a dezintegrat și armata romană s-a retras din partea stângă a Dunării spre malul drept și spre interior, în 271. Administrația romană a creat apoi Dacia de coastă, care se afla pe o parte a teritoriului Serbiei și Bulgariei actuale, de-a lungul Dunării, fără a renunța la existența unei provincii cu acel nume, creată acum aproximativ 165 de ani. Așa-numita cealaltă parte a Daciei, pe partea stângă a Dunării, nu a fost niciodată reînnoită ca provincie romană, dar moștenirea culturală și istorică a rămas ca o mărturie a existenței sale¹.

Până atunci, teritoriul foarte puțin populat al Barbaricum panonian era locuit brusc de o populație numeroasă la sfârșitul secolului al III-lea, lucru confirmat de cercetările arheologice din Banat, dar și din Bačka și de pe teritoriul Ungariei. Arheologia nu a stabilit încă pe deplin de unde provine o populație atât de mare, dar este sigur că a fost o populație sedentară, agricolă, căreia i s-a oferit posibilitatea de a ocupa o câmpie fertilă care nu mai era pe deplin controlată de Imperiu, deși o anumită formă de relaționare dintre barbari și statul roman a existat în acel teritoriu și în epoca romană târzie. Sursele scrise romane continuă să menționeze războaiele împotriva sarmaților, atât în zona Limes în sine, cât și în expedițiile punitive conduse de armata romană pe teritoriul Barbaricum.

O astfel de expediție a fost mai complexă și mai mare și a fost scrisă destul de bine de istoricul roman Amijan Marcellin, anii 358-359. Și anume, tribul germanic Kvada - din zona Slovaciei de astăzi, a atacat sarmații pe teritoriul Ungariei de est de astăzi,

până la Bačka și Banat. Conform datelor scrise ale lui Amijan Marcellin, a existat o relație ierarhică între sclavi și sarmați: pe de o parte erau fermieri subordonați, pe care îi numeau limiganți sau sarmați de sclavi, iar pe de altă parte nomazi sau stăpâni, pe care îi numea sarmații liberi. Limiganții sunt de fapt, populația care a locuit teritoriul Panbaricumului Panonic și chiar zona Banatului de astăzi după părăsirea Daciei de către romani. În timpul atacului Qudad, sarmații liberi și-au înarmat sclavii - Sarmații sclavi, adică limiganți și împreună s-au apărut de armata dușmană. Datorită lui Amijan Marcellin, știm despre un război izbucnit între sclavi și stăpâni, în care armata romană s-a alăturat ulterior. Limiganții au profitat de ocazie pentru a obține arme și astfel i-au expulzat pe stăpânii lor, sarmații liberi. Războiul a avut loc și în zona Bačka și Banat și există urme arheologice ale acelui eveniment în mai multe situri din Banat, sub forma rămășițelor caselor arse, descoperiri arheologice determinate cronologic în acea perioadă. Sarmații liberi au trecut apoi granița romană și au jefuit zonele romane, iar când au fost învinși de armata romană, s-au justificat spunând că nu au nimic de trăit, deoarece sclavii lor i-au expulzat.

A urmat expediția punitivă romană din 358, în cooperare cu sarmații liberi și împotriva limiganților. Așezările lor din Banat și Bačka, dar și mai la nord, au fost incendiate, o parte din populație a fost ucisă, iar restul au fugit în Munții Carpați. Amijan Marcellin o descrie foarte viu:

Romanii au avut grijă de sarmați, odinioară locuitori puternici și bogați ai acestui regat, ai căror sclavi s-au înarmat în baza unei conspirații secrete și s-au pregătit pentru crimă. Ei i-au învins pe stăpânii cărora erau egali în cruzime și mai puternici la număr ... S-a luat decizia de a pedepsi limiganții ... Niciunul dintre ei nu a cerut milă și nici nu a respins sabia, nimeni nu s-a rugat pentru moarte rapidă. ... au crezut că este mai bine pentru ei să fie învinși de forța altcuiva decât pentru judecata propriei conștiințe ... S-a auzit cum au murmurat că ei nu merită ceea ce au primit de la soartă ... După ce aproape au distrus Amikense, s-au îndreptat spre Pikense.

Aceste două triburi pe care Amijan le menționează în mod explicit sunt cunoscute și din istoria anterioară, din perioada în care Imperiul Roman a ocupat regiunea Dunării. Tribul Pickens (Pikensa) ocupa acea zona în acel moment, nu se știe cât a durat acea perioadă, în jurul Požarevac și Veliko Gradište de astăzi. În epoca romană, așezarea din zona Veliko Gradište se numea Pinkum. În antichitatea târzie, conform evidențelor menționate care urmează acțiunii armatei romane, acel trib se găsea și în zona Banatului.

Partea populației lor care nu a fost ucisă sau luată în sclavie, conform descrierii, a scăpat în munți. Singurul peisaj montan mai apropiat din Banat sunt versanții Carpaților, care încep de pe dealul Vršac. După ce au fugit la munte, limiganții, prin intermediul trimișilor, l-au implorat pe împăratul roman Constanțiu al II-lea, care a condus personal o expediție punitivă împotriva lor să le permită să se întoarcă la pământurile lor. Regele le-a dat permisiunea, dar cu condiția să se supună. Cu acea ocazie, când a avut loc întâlnirea, limiganții au încercat să-l omoare pe împărat. *Ei au implorat milă de la domnitor, implorându-l să le permită să*

¹ Perioada nu atât de lungă de stăpânire romană asupra teritoriului de pe partea stângă a Dunării, în cea mai mare parte în zona României actuale, a dus la existența actuală a statului României ca țară românească și a românilor ca una dintre țările românești, dar și a limbii române. Cu toate acestea, trebuie spus că perioada de la stăpânirea romană în acea zonă până la momentul formării națiunii și statului român, precum și formarea limbii române, este destul de mare și dinamic din punct de vedere istoric în acea zonă, deci istoric nu există o continuitate dominantă a romanizării. În acea zonă, cu menționarea populației vlahilor ca trăsătură a continuității romane, trăia o populație slavă mare. Limba a fost vorbită cu un amestec de limbă slavă-vlahă, iar chirilicul a fost alfabetul folosit. Doar entuziasmul romantic al secolului al XIX-lea, care s-a răspândit în toată Europa, precum și circumstanțele politice geostrategice de atunci, au dus la pătrunderea alfabetului latin în această zonă și la formarea unei povești „istorice” despre dacii romanizați. Abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea a început frecvent denumirea copiilor cu nume romane, inclusiv împărați romani cunoscuți precum împăratul Traian sau Aurelian. Ca mărturie a unei astfel de orientări, o sculptură a celebrului lup cu Romulus și Remus poate fi văzută astăzi, de exemplu, pe piața principală din Timișoara.

Pe de altă parte, „memoria” din vremurile străvechi este exprimată prin glorificarea trecutului dac și rezistența la aservirea romană prin reprezentarea simbolurilor istorice dacice, cum ar fi sculptura capului regelui dac Decebal în defileul Đerdap, pe partea românească a Dunării, vizavi de faimoșii soldați din Tabula lui Traian, tocmai de dragul supunerii dacilor și a lui Decebal. Sculptura este o atracție turistică și a fost realizată la sfârșitul secolului al XX-lea

али је извесно да се ради о седелачкој, земљорадничкој популацији којој се указала прилика да запоседне плодну равницу коју више није контролисало Царство у потпуности, иако је неки облик односа између варвара и римске државе постојао на тој територији и у ово, касноримско доба. Римски писани извори и даље помињу ратовања против Сармата, како на самом Лимесу, тако и у казним експедицијама које римска војска води на територији Варварикума.

Једна таква експедиција је била сложенија и већих размера, а прилично добро је остала записана код римског историчара Амијана Марцелина, 358-359. године. Наиме, германско племе Квада – са простора данашње Словачке, напало је Сармате на територији данашње источне Мађарске, све до Бачке и Баната. Према писаним подацима Амијана Марцелина, код Сармата је постојао робовски однос: с једне стране су били потчињени земљорадници, које он назива Лимигантима или Ропским Сарматима, а с друге номади односно господари, које назива Слободним Сарматима. Лимиганти су у ствари та популација која је после римског напуштања Дакије населила територију панонског Варварикума па и просторе данашњег Баната. Приликом напада Квада Слободни Сармати наоружали су своје робове – Ропске Сармате тј. Лимиганте, и заједно се одбранили од њих. Захваљујући Амијану Марцелину знамо за рат који је избио између робова и господара, у који се касније укључила и римска војска. Лимиганти су искористили прилику да добију оружје и тако су протерали своје господаре, Слободне Сармате. Рат се одвијао и на просторима Бачке и Баната, а на више налазишта у Банату постоје археолошки трагови тог догађаја, у виду остатака спаљених кућа, археолошким налазима хронолошки опредељеним баш у тај период. Слободни Сармати су потом прешли римску границу и пљачкали римске области, а када их је римска војска поразила, правдали су се тиме да нису имали од чега да живе, зато што су их њихови робови протерали.

Уследила је римска казнена експедиција 358. године, у садејству са Слободним Сарматима, а против Лимиганата. Њихова насеља у Банату и Бачкој, али и северније, попаљена су, део становништва је побијен, а остатак је побегао у Карпатске планине. Амијан Марцелин то овако сликовито описује:

Римљани су се побринули за Сармате, некада моћне и богате становнике овог краљевства, чији су се робови тајном завером наоружали и припремили за злочин. Победили су господаре којима су по суровости били једнаки, а бројем јачи ... Донета је одлука да се Лимиганти казне ... Нико од њих није молио за милост, нити је одбацио мач, нико није молио за брзу смрт ... сматрали су да је боље да их победи туђа сила него пресуда сопствене савести ... Чуло се да мрмљају како нису заслужили од судбине то што им се десило ... ником од њих кућа, макар саграђена и од најчвршћих греда, није спасла живот. Пошто су Амикење готово уништили, кренули су на Пикенсе.

Ова два племена која Амијан експлицитно помиње позната су и из раније историје, из периода када је Римско Царство заузимало Подунавље. Племена Пикена (Пикенса) је у то време насељавало подручје, не зна се тачно колико, око данашњег Пожаревца и Великог Градишта. У римско доба насеље на простору Великог Градишта звало се Пинкум. У касној антици, према наведеним записима који прате акцију римске војске,

то племе се среће и на простору Баната.

Део њиховог становништва који није побијен или одведен у робље према опису је избегао у планине. Једини ближи планински крајолик у Банату представљају обронци Карпата који почињу већ од Вршачког брега. Избегавши у планине, Лимиганти су преко посланика молили римског цара Констанција Другог, који је лично водио казнену експедицију против њих, да им дозволи повратак на њихову земљу. Цар им је дао дозволу, али под условом да се потчине. Том приликом, када је дошло до сусрета, Лимиганти су покушали да убију цара.

Молили су милост од владара, преклињући га да им дозволи да пређу реку и дођу к њему како би му изложили све неугодности ... спремни су да прихвате земље доста удаљене и да прихвате назив и обавезе трибутара. Видевши цара ... један од њих понесен дивљим бесом узвикнуо је марша, марша, што је њихов бојни поклич. Следило га је разуздано мноштво са изненада подигнутом варварском заставом ... кренули су на самог владара.

После ових догађаја које тако сликовито описује Амијан Марцелин, а који говоре о простору Баната као жижи дешавања на римским границама, Лимиганти се више не помињу под тим именом. Треба рећи да то и није право име тог народа, већ име које је настало из римског угла гледања, на становништво које су звали општим именом за варваре на простору Источне Европе, Сармати, а у овом случају Сармати Лимиганти, да би означили прецизније популацију која се налазила на граници, односно Лимесу, како је она називана у латинском језику. Како више нема помена римских акција против њих, може се сматрати да су они задржали своју земљу што је и била њихова основна тежња. То потврђују и археолошка истраживања којима су евидентирана, а делом и истражена бројна насеља овог доба.

Од последње четвртине 4. века из Азије на простор Европе продиру Хуни номадски народ, предводећи етнички мешовити племенски савез. овим простором владали су Хуни. Временом Лимиганти и Сармати свакако бивају потчињени, улазећи у хунски племенски савез, а Хуни настављају походе у западну Европу. У првој половини 5. века власт над хунским племенским савезом преузео је чувени владар Атила, 434. године. Територија Баната тада је потпадала под његову власт. Градови на Лимесу су опустошени за време његове власти, тако да и просторе на десној обали Дунава, ромска војска контролише само делимично. Са Хунима, на ове просторе је дошло развојно становништво које се покоравало Хунима, тако да је уз затечене Сармате и Лимиганте овде постојала велика етничка мешавина, како номада попут Хуна који су владали овим простором, тако и седелачких, земљорадничких популација. За Банат је занимљив податак из 440. године када су Хуни напали једну Подунавску тврђаву. Разлог је био тај што је епископ града Маргума, на десној обали Дунава, претходно похарао неке хунске краљевске гробове на супротној страни Дунава, односно на територији данашњег Баната.

² Насеља становника ове културе грађена су од дрвета и земље. Иако постоје остаци бројних таквих насеља они нису видљиви на самим археолошким локалитетима. Међутим, у свим банатским музејима, како у Србији тако и у Румунији, налази који су добијени ископавањима ових насеља могу се једним делом видети на њиховим сталним поставкама. Исто важи и за гробове Сармата из којих постоје бројни предмети, такође изложени на поставкама банатских музеја.

treacă râul și să vină la el pentru a-l expune la toate neplăcerile pe care le au... sunt gata să accepte țări îndepărtate și să accepte numele și obligațiile afluenților. Văzându-l pe împărat ... unul dintre ei, dus de furie sălbatică, a strigat MARHA, MARHA, care este strigătul lor de luptă. El a fost urmat de o mulțime desfrânată, cu un steag barbar ridicat brusc ... au mărșăluit asupra conducătorului însuși.

După aceste evenimente, care sunt descrise atât de viu de Amijan Marcellin, și care vorbesc despre zona Banatului ca fiind punctul central al evenimentelor de la granițele romane, limiganții nu mai sunt menționați sub acest nume. Ar trebui menționat că acesta nu este numele real al celui popor, ci un nume care are originea romană, fiind vorba despre populația pe care au numit-o în comun în cazul barbarilor din Europa de Est, sarmații și, în acest caz, sarmații limiganți, vorbim mai exact de populația care a fost situată la graniță sau Limes, așa cum se numea în latină. Deoarece nu se menționează acțiunile romane împotriva lor, se poate considera că și-au păstrat țara, care a fost principala lor aspirație. Acest lucru este confirmat de săpăturile arheologice care au înregistrat și au cercetat parțial numeroase așezări din această perioadă.

Alian tribal a Hunilor

Din ultimul sfert al secolului al IV-lea, poporul nomad hun a pătruns din Asia în Europa, conducând o alianță tribală mixtă etnic. Această zonă a fost condusă de huni. În timp, limiganții și sarmații au fost cu siguranță subjugăți, intrând în alianța tribală a hunilor, iar hunii și-au continuat campaniile în Europa de Vest. În prima jumătate a secolului al V-lea, puterea asupra alianței tribale a hunilor a fost preluată de celebrul conducător Attila, în 434. Teritoriul Banatului a căzut apoi sub stăpânirea sa. Orașele de pe Limes au fost devastate în timpul domniei sale, astfel încât zonele de pe malul drept al Dunării au fost controlate doar parțial de armata romană. Odată cu hunii, au venit în această zonă diverse persoane care i-au ascultat pe huni, astfel încât, împreună cu sarmații și limiganții, a existat aici un mare amestec etnic, atât nomazi, precum hunii care au condus această zonă, cât și populații agricole sedentare. Un fapt interesant pentru Banat este din anul 440, când hunii au atacat o cetate a Dunării. Motivul a fost că episcopul orașului Margum, de pe malul drept al Dunării, a jefuit anterior câteva morminte regale hune din partea opusă a Dunării, adică de pe teritoriul Banatului de astăzi.

La mai puțin de un secol după expediția punitivă romană asupra

limiganților, ambasadori romani din Constantinopol au călătorit în anul 448 la curtea lui Attila, undeva în Potisje. Descrierea misiunii a fost dată de retoricianul Prisk, el însuși participând la expediție. Din această descriere, se află că terenul este plin de râuri, mlaștini și lacuri, ceea ce corespunde pe deplin caracteristicilor topografice ale teritoriului Banatului, așa cum a fost până în secolul al XX-lea. Misiunea călătorește prin teritoriul Bačka și Banat, unde întâlnește o populație care nu este denumită etnic, dar Prisk descrie modul lor de viață, care este similar cu modul de viață al limiganților, precum și al slavilor de mai târziu:

De aici am fost luați de schele ale barbarilor pe bărci monoxil pe care le fac dintr-un copac scobit. Am traversat unele râuri cu monoxil-ul și am navigat pe altele cu plute pe care barbarii le poartă în căruțe prin locuri mlaștinoase. În sate, ne-au pregătit mâncare, mei în loc de cereale, miere în loc de vin, iar servitorii au adus cu ei mei și băuturi obținute din orz și ei îl numesc Kamon.

Deși nu a numit oamenii pe care i-a întâlnit în Banat, caracteristicile menționate de Prisk indică populația slavă. La aceasta ar trebui adăugată observația sa despre faptul că oamenii nu vorbesc nici limba hună, nici gotică, nici greacă, nici latină. Această opinie a fost exprimată în lingvistică de mult timp, deși au existat controverse cu privire la aceasta. Mai devreme, se considera că, în epoca romană, în zona Banatului trăiau doar sarmații - nomazi, iar migrația slavă în această zonă era determinată în cele mai libere gânduri din secolul al VI-lea. Cu toate acestea, în ultimele decenii, au fost efectuate ample cercetări arheologice asupra așezărilor din zona întregului Barbaricum panonian, care erau aproape inexistente înainte. S-a stabilit că această cultura materială din acea zonă a fost aceeași în secolul al IV-lea, când Amijan Marcellin a scris despre limiganți, precum și în secolul al V-lea, în timpul lui Attila, când retoricianul Prisk a scris despre aceeași populație. Datele arheologice și reinterpretarea surselor scrise menționate au condus la o nouă interpretare a trecutului în această zonă, la sfârșitul timpurilor străvechi și în timpul migrației timpurii a oamenilor sub huni. S-a reușit definirea culturii arheologice din limigant, care a durat pe parcursul perioadei menționate mai sus. Aceasta fiind destul de diferită de cultura sarmaților nomazi. Limiganții locuiau în semidopturi, adăpători și case supraterane în care încălzeau și depozitau alimente în cuptoare de pământ și vetre. Sarmațienii - nomazi trăiau în corturi și căruțe, fără a lăsa urme arheologice cu caracter de așezare. Limiganții aveau o economie bazată pe agricultură și pe animalele însoțitoare, dovadă fiind numeroase capcane pentru depozitarea cerealelor în așezările lor. Cerealele și vitele au fost produsul lor de bază nu numai pentru satisfacerea nevoilor lor, ci și pentru comerț și, de asemenea, pentru stabilirea taxelor cu care au fost împovărați de către sarmații - nomazi, care și-au crescut vitele, urmărindu-le pe pășunile panonice.

În afară de asta, sarmații și-au completat nevoile cu pradă din raidurile de jefuire pe teritoriul roman. Limiganții însuși au produs ceramică de bucatărie în tehnica de frământare și pe un troliu manual, precum și ceramică de masă pe un troliu pentru picior. Ceramica frământată este în mare parte reprezentată de oale, făcute fără utilizarea unui troliu și de obicei nedecorate. Dintre aceste ceramici, a fost recunoscut un grup care are mari asemănări cu ceramica de atunci din partea Ucrainei și Rusiei actuale, în zona culturii arheologice Kiev. Un astfel de fenomen vorbește despre posibila mutare a purtătorilor acelei culturi care

² Așezările locuitorilor acestei culturi au fost construite din lemn și pământ. Deși există rămășițe ale numeroaselor așezări, acestea nu sunt vizibile chiar în siturile arheologice. Cu toate acestea, în toate muzeele din Banat, atât în Serbia, cât și în România, descoperirile obținute în urma săpăturilor acestor așezări pot fi văzute parțial la expozițiile lor permanente. Același lucru este valabil și pentru mormintele sarmaților, unde există numeroase obiecte, expuse și în exponatele muzeelor bănățene.

Непун век после римске казнене експедиције над Лими-
гантима римско посланство из Цариграда 448. године путује
на Атилино двориште, негде у Потисју. Опис пута посланства дао је
ретор Приск, и сам учесник експедиције. Из овог описа сазнаје
се да је терен пун река, мочвара и језера што у потпуности
одговара топографским карактеристикама територије
Баната, каква је она била све до 20. века. Посланство путује
преко територије Бачке и Баната, где среће становништво
које се етнички не именује, али Приск описује њихов начин
живота, који је сличан начину живота Лимиганата, као и
потоњих Словена:

*Одавде нас преузму варвари скелеције на чамце моноксиле које
они праве од издубљеног стабла. Неке реке смо прешли моно-
ксилема, а друге препловили сплавовима које варвари носе
на колима кроз мочварна места. По селима су нам спремали
храну, место жита просо, место вина медос, а слуге су носиле
са собом просо и пиће које се добија од јечма, а називају га
камон.*

Иако није именовао народ који је срео у Банату,
карактеристике које је Приск навео указују на словенско
становништво. Томе треба додати и његово запажање на
тај народ не говори ни хунски ни готски језик, као ни грчки
ни латински као свој. Овакво мишљење је у лингвистичкој
науци изнето давно, иако су се о томе водиле полемике.
Раније се сматрало да у римско доба на простору Баната
живе искључиво Сармати – номади, а словенска сеоба
на овај простор је опредељивана у најслободнијим
размишљањима у 6. век. Међутим, последњих деценија
вођена су обимнија археолошка истраживања насеља на
простору целог панонског Варварикума, којих раније скоро
да није било. Установљено је да је материјална култура на
том подручју иста током 4. века када о Лимигантима пише
Амијан Марцелин, као и у 5. веку, за време Атиле, када о
истом том становништву пише ретор Приск. Археолошки
подаци и поновно тумачење наведених писаних извора
довели су до новог тумачења прошлости на овом простору,
на заласку античког доба и у време ране Сеобе народа под
Хунима. Дефинисана је археолошка култура Лимиганата
која траје током целог тог периода. Она се сасвим разликује
од културе номадских Сармата². Лимиганти су живели у
полугруницама, груницама и надземним кућама у којима
су се грејали и спремали храну у земљаним пећима и
огњиштима. Сармати – номади су живели у шаторима и на
колима, не остављајући археолошке трагове насеобинског
карактера. Лимиганти су имали привреду засновану на
земљорадњи и пратећем сточарству, о чему говоре бројни
трапови за чување жита у њиховим насељима. Жито и стока
су им били основни производ не само за задовољење својих
потреба већ и за трговину, а и подмиривање намета којим
су их оптерећивали Сармати – номади, који су и сами гајили
своју стоку, гонећи је по панонским пашњацима. Сармати
су своје потребе осим на тај начин допуњавали и пленом

из плачкашких похода на римску територију. Лимиганти су
сами производили кухињску грнчарију у техници гњетања
и на ручном витлу, као и стону грнчарију на ножном витлу.
Гњетана грнчарија су углавном лонци, израђивани без
употребе витла и најчешће неукрашавани. Међу овом
грнчаријом препозната је једна група која има велике
сличности са грнчаријом тог времена на делу данашње
Украјине и Русије, на простору археолошке Кијевске културе.
Таква појава говори о могућем пресељавању носилаца те
културе који су били Словени, на панонске просторе. То се
чини врло могућим, зато што је гледано у ширим размерама
ареал кијевске културе уствари врло близак ареалу Сармата
на истоку Европе. Ако су се Сармати преселили на панонски
простор, нема никаквих ограничења да се из неког разлога не
пресели и део словенске популације. Грнчарија израђивана
на ручном колу украшавана је чешљем, шарањем различитих
мотива, најчешће водоравних и валовитих линија. Таква
техника израде и украшавања јавиће се нешто касније код
свих Словена у Европи. Лимиганти су имали сопствене
радионице са грнчарским пећима и грнчарију су производили
и за тржиште, а не само за сопствене кућне потребе. Сармати
су имали своју, гњетану грнчарију која није произвођена
у радионицама. Користили су и ону коју су производили
Лимиганти, а и једни и други су набављали римску грнчарију
која им је била доступна. Користили су и друге предмете
произвођене у римским радионицама попут већ поменитих
стаклених перли, али и металних делова опреме и украса,
најчешће римске фибуле. Био им је доступан и римски
новац, иако вероватно нису у потпуности упражњавали
робно-новчану привреду, већ већином размену добара.
Особине културе Сармата – номада могу да се прате пре
свега преко налаза гробаља. Сви Сармати се сахрањују
скелетно, полагањем покојника у правоугаоне раке. Многе

³ О Атилиној смрти писао је готски историчар Јордан у 6. веку, приближно сто година од самог догађаја. О мешовитом етничком саставу хунског племенског савеза говоре чињенице да је Атилино сахрањивање описано у Историји Гота, једног од германских народа, који су иначе у својим песмама помињали Атилу као свог хероја. Поред тога, Јордан је написао да је на Атилиној сахрањивању изведен обичај „страве“, што се повезује са словенском традицијом. Али за Банат, као и за Бачку, занимљиво је да и данас у готово сваком селу постоји усмено сачувана легенда о томе како је Атила сахрањен. Укратко, положен је у три ковчега, златни, сребрни и гвоздени, померен је ток реке Тисе на месту где је положен ковчег, а потом је враћен, тако да Атила до данас почива на дну Тисе, на непознатом месту. Тајност је загарантована тиме што су сви ратници који су учествовали у полагању ковчега одмах убијени, како се за место никада не би сазнало. На први поглед, не би било ништа чудно да настане легенда, али ипак је крајње необично да се она очува до данас, после толико времена и промена становништва на овим просторима. Но, одговор лежи у томе да је Јордан баш такву причу забележио у свом делу. Поставља се наравно питање како да сељаци Баната знају за дело Јордана из 6. века. Као и са причом о романизованим Дачанима чији су потомци данашњи Румуни, тако је и овде у основи романтичарски занос 19. века. Време када се међу Мађарима тражило што старије и што значајније сопствено порекло на панонским просторима. Тако се тада, па и касније о Хунима учило као о прецима Мађара, а Јорданова прича је до породица банатских сељака дошла кроз школу аустроугарског периода коју су похађала сва деца. Тако је уствари вештачки формирана традиција у ново доба, која се и данас на неки начин оджава, па и именима данашњих људи попут Атиле, иако Атила никада није био ни у каквој вези са мађарским народом.

erau slavi, în zona panoniană. Acest lucru pare foarte posibil, deoarece văzut la o scară mai largă, zona culturii de la Kiev este de fapt foarte apropiată de zona sarmaților din Europa de Est. Dacă sarmații s-au mutat în zona panoniană, nu există motive să se creadă că o parte din populația slavă nu putea să facă același lucru.

Ceramica realizată pe o roată de mână este decorată cu un pieptene, modelat cu diverse motive, cel mai adesea linii orizontale și ondulate. O astfel de tehnică de realizare și decorare va apărea puțin mai târziu la toți slavii din Europa. Limiganții aveau propriile ateliere cu cuptoare de ceramică și produceau ceramică și pentru piață, nu doar pentru propriile nevoi casnice. Sarmații aveau propria lor ceramică frământată, care nu era produsă în ateliere. De asemenea, au folosit-o pe cea produsă de limiganți și ambele popoare au procurat ceramica romană care era la dispoziție. De asemenea, au folosit alte articole produse în atelierele romane, cum ar fi mărgelile de sticlă deja menționate, dar și piese metalice ale echipamentelor și decorațiunilor, cel mai adesea fibule romane. Banii romani le erau de asemenea disponibili, deși probabil că nu practicau pe deplin economia marfă-comerț, ci mai ales schimbul de bunuri. Caracteristicile culturii nomade sarmatice pot fi urmărite în primul rând prin descoperirile cimitirelor. Toți sarmații sunt îngropați scheletic, prin plasarea decedatului în sicrie dreptunghiulare. Multe dintre caracteristicile sarmatice cunoscute în zona de unde provin, la nord de Marea Neagră, nu au fost recunoscute până în prezent în zona Panoniei. Pe morminte s-au format deseori movile de pământ. În mormintele bărbaților existau în trecut piese de echipament și arme militare, iar în mormintele femeilor, bijuterii. Specificitatea descoperirilor din mormintele femeilor sunt numeroasele mărgelile mici de sticlă care sunt cusute pe haine și încălțăminte, ceea ce oferă elemente pentru reconstrucția costumelor pentru femei, bine cunoscute în rândul popoarelor Sarmate și Alaniene din Caucaz. În toate mormintele sarmatice există vase în care decedatului i s-a asigurat hrană pentru viața de apoi. Vasele erau fie frământate, făcute fără trolu, fie făcute într-o producție locală din banat pe un trolu rapid, sau romane cu producție similară, care au ajuns cumva la aceste zone barbare. Nu existau niciodată vase făcute pe un trolu manual, decorat cu un pieptene, în mormintele sarmaților, care sunt o trăsătură specifică culturii limiganților în domeniul olăritului. În trecut, existau oase de animale a căror carne era folosită și ca hrană. Cimitirele limiganților sunt în prezent necunoscute în știința arheologică. Dintre cimitirele care sunt considerate sarmate, există și diferențe, care ar putea indica diferențe între triburile sarmatice, precum și diferența în funcție de limiganți. Cu toate acestea, în aproape toate mormintele există elemente care le leagă în general și indică o populație unică. Nu este exclus faptul că de-a lungul timpului a existat un grad mai mare de unire a costumelor și echipamentelor folosite atât de sarmați, cât și de limiganți, astfel încât poate fi dificil să se facă distincția între descoperirile bazate pe locurile de veci. Ca posibilitate, există

o soluție conform căreia limiganții aveau un ritual diferit care nu lasă urme materiale în urmă, cum ar fi așezarea morților în aer liber sau coborârea rămășițelor mormântului în râu. Dar, deocamdată, rămâne în domeniul ipotezelor și ideilor de lucru rezolvarea acestei probleme. Trăsăturile arheologice ale culturii limiganților prezintă asemănări izbitoare cu trăsăturile arheologice ale slavilor în culturile moderne din Europa Centrală și de Est, cum ar fi culturile Przeworsk, Kiev și Chernyakhov. Popoarele slave din acea zonă în timpul Marii Migrații au început să fie numite cu un nume comun - slavi. Culturile slavice medievale timpurii au provenit din culturile epocii romane, dintre care cele mai mari sunt Praga și Penj. Din ele s-a născut Europa slavă medievală, din Elba în vest până în Don în est. Cultura limiganților este o parte integrantă a acestui mare proces istoric.

Acesta a fost un mare pas înainte în înțelegerea etnogenezei slavilor din Europa și regiunii Dunării de mijloc, unde și regiunea Banatului a devenit foarte importantă în acest sens. Deși teoria originii dunărene a slavilor este veche, ea a fost argumentată în mod special de noi cercetări arheologice și a căpătat o nouă relevanță. Desigur, cercetarea este în desfășurare și va continua să fie așa, atât de multe necunoscute despre aceste probleme importante din trecutul Europei nu au fost încă rezolvate.

După moartea lui Attila, în 453, marea alianță tribală a hunilor s-a dezintegrat, iar știrile înregistrate despre populația din zona panoniană lipseau de multă vreme.

Gepizi

Ca o consecință a distrugerilor făcute de huni, multe popoare s-au mutat și compoziția etnică a multor regiuni a fost reorganizată. Astfel, după plecarea hunilor din Panonia, în timpul secolului al V-lea, unul dintre popoarele germanice, gepizii, a apărut în zona nordului Banatului. Există indicii că au apărut în jurul Mureșului la sfârșitul secolului al IV-lea. După moartea lui Attila, încă din 454, s-a format o alianță de triburi împotriva hunilor, condusă de gepizi. A existat o bătălie menționată în surse scrise sub numele de Nedao, iar cercetătorii au asociat de mult acest nume cu numele modern al râului Nadela din sudul Banatului. Hunii au pierdut această bătălie și, așadar, câteva decenii mai târziu, după alte câteva bătălii minore, au încetat să mai fie menționați în această zonă. Potrivit cercetărilor anterioare, au lăsat urme în această zonă în așezări mai mici și puține. Au trăit în semi-găuri și și-au îngropat morții cu obiecte modeste, cu excepția cazurilor excepționale, după cum reiese din descoperirile mormintelor cu inventar mai bogat. Persoanelor decedate li se oferă hrană în ghivece, așa că este o descoperire obișnuită în cimitirele acestei populații. Acesta este și momentul în care anumite triburi germanice acceptă creștinismul. Existența mormintelor în care nu există hrană în containere ar putea vorbi probabil despre decedatul care a renunțat la credințele precreștine. Astfel de morminte au fost cunoscute până acum nu numai în Banat, ci și din zona din jurul Banatului și vorbesc despre o ierarhie tribală, socială.

³ Istoricul gotic Jordan a scris despre moartea lui Attila în secolul al VI-lea, la aproximativ o sută de ani după eveniment. Amestecul etnic mixt al alianței tribale a hunilor este evidențiat de faptul că înmormântarea lui Attila este descrisă în Istoria Goților unul dintre popoarele germanice, care altfel l-a menționat pe Attila drept erou în poeziile lor. În plus, Jordan a scris că obiceiul „fricii” a fost salvat în înmormântarea lui Attila, care este legată de tradiția slavă.

Dar pentru Banat, precum și pentru Bačka, este interesant faptul că și astăzi în aproape fiecare sat există o legendă păstrată oral despre modul în care a fost îngropat Attila. Pe scurt, a fost așezat în trei sicrie, aur, argint și fier, cursul râului Tisa a fost mutat în locul unde a fost așezat sicriul și apoi a fost returnat, astfel încât Attila să se odihnească încă la fundul Tisei, într-un loc necunoscut. Secretul este garantat de faptul că toți războinicii care au luat parte la așezarea sicriului au fost uciși imediat, astfel încât locul să nu fie cunoscut niciodată. La prima vedere, nu ar fi ciudat să apară o legendă, dar este încă extrem de neobișnuit să fie păstrată până în prezent, după atât de mult timp și schimbări de populație în această zonă. Dar răspunsul constă în faptul că Jordan a înregistrat exact o astfel de poveste în opera sa. În mod firesc se pune întrebarea cum știu țărani din Banat despre opera Iordaniei din secolul al VI-lea. La fel ca în povestea dacilor romanizați ai căror descendenți sunt românii de astăzi, la fel și aici este practic extazul romantic al secolului al XIX-lea. Un moment în care ungurii își căutau originea cea mai veche și cea mai semnificativă din zona Panoniei.

особине сарматске особине познате на просториума одакле су дошли, северно од Црног мора, нису до сада препознате на панонском простору. Над гробовима се често формирају земљане хумке које нису биле велике. У мушким гробовима се по некада налазе делови војничке опреме и оружје, а у женским гробовима накит. Специфичност налаза у женским гробовима су бројне ситне стаклене перле које су нашиване на одећу и обућу, што даје елементе за реконструкцију женске ношње добро познате код Сармата и аланских народа на Кавказу. У свим сарматским гробовима налазе се посуде у којима је покојнику прилагана храна за загробни живот. Посуде су или гњетане, рађене без витла, или израђене у локалној, банатској броизводњи на брзом витлу, или римске, доспеле на неки начин до ових варварских простора. Никада се у гробовима Сармата не налазе посуде рађене на ручном витлу, украшаване чешљем, које су специфичност културе Лимиганата у грнчарији. По некада се налазе кости животиња чије је месо такође прилагано као храна. Гробља Лимиганата су за сада непознаница у археолошкој науци. Међу гробљима која се сматрају сарматским има и различитости, које би могле указивати на разлике међу сарматским племенима, као и на разлику према Лимигантима. Но, готово код свих гробова постоје елементи који их на општем плану повезују, и указују на јединствену популацију. Није искључено ни да је током времена дошло до већег степена унификације ношње и опреме коју користе и Сармати и Лимиганти, тако да је можда из тог разлога тешко направити разлику по гробним налазима. Као могућност постоји и решење да су Лимиганти имали другачији обред који иза себе не оставља материјалне трагове, попут злагања покојника на отвореном или спуштања гробних остатака у реку. Но, за сада то остаје у домену радних претпоставки и идеја за решавање овог проблема. Археолошке особине културе Лимиганата показују упадљиве сличности са археолошким одликама Словена у савременим културама у средњој и источној Европи, као што су пшеворска, кијевска и черњаховска. Словенски народи са тог простора током Велике сеобе народа почињу да се називају заједничким именом – Словени. Из култура римског доба проистекле су раносредњовековне словенске културе, међу којима су највеће прашка и пењковска. Из њих се родила средњовековна словенска Европа, од Лабе на западу до Дона на истоку. Култура Лимиганата саставни је део тог великог историјског процеса.

Тиме је направљен велики помак у схватању етногенезе Словена у Европи, а средње Подунавље у коме и регион Баната постали су веома значајни у том смислу. Иако је теорија о подунавском пореклу Словена стара, новим археолошким истраживањима је посебно аргументована и добила је нову актуелност. Наравно, истраживања су у току и биће тако на даље, тако да тек треба да се решавају многе непознанице ових важних питања прошлости Европе.

По Атилиној смрти 453. године³ распада се велики хунски племенски савез, а записане вести о становништву панонског простора изостају за дуже време.

Као последица хунских разарања десила су се померања многих народа и прекомпоновање етничког састава многих регија. Тако се по хунском одласку из Паноније, током 5. века на простору северног Баната појављује један од германских народа, Гепиди. Има индиција да су се око Мориша појавили још крајем 4. века. После Атилине смрти, већ 454. године формира се савез племена против Хуна, који предводе Гепиди. Дошло је до битке која се у писаним изворима помиње под именом Недао, а истраживачи су одавно ово име повезали са савременим именом речице Наделе у јужном Банату. Ову битку су Хуни изгубили и тако пар деценија касније, после још пар мањих битака престају да се помињу на овим просторима. Према досадашњим истраживањима они су на овом простору оставили трагове у мањим, малобројним насељима. Живели су у полузеमुницама, а сахрањивали су своје мртве са скромним предметима, осим у изузетним случајевима, о чему говоре налази гробова са богатијим инвентаром. Покојницима се прилаже храна у посудама тако да је то чест налаз у гробљима ове популације. Ово је и време када поједина германска племена примају хришћанство. Постојање гробова у којима нема приложене хране у посудама можда би могло говорити о покојницима који су се одрекли прехришћанских веровања. Такви гробови су до сада познати не само у Банату већ и са простора у окружењу Баната и говоре о племенској, друштвеној хијерархији.

До сада најбоље истражена некропола која би се могла приписати Гепидима, истражена је у северном Банату, код села Бочара. Налази из овог гробља похрањени су у фондовима Народног музеја у Кикинди, а део њих се може наћи и на сталној поставци тог музеја.

Гепиди користе грнчарију израђену без употребе витла као и занатску грнчарију израђену на ножном витлу, у радионицама. Гњетану грнчарију су свакако израђивали сами, а с обзиром да су загосподарили византијским центрима, па и Сирмијумом, врло је вероватно да су контролисали и наставили са производњом квалитетне грнчарије, римских особина. Она има и своје специфичности, посебно у украсу који се изводи утискивањем, печатањем геометријских мотива, као и у глачању црне површине.

О сложеном етничком саставу на подручју Баната током ове епохе говори податак из 470. године када готски војсковођа, каснији краљ Гота, ратује негде на простору Баната против сарматског краља Бабаја, кога и побеђује. Тако је извесно да Сармати и даље егзистирају као војни, политички и етно чинилац на овим просторима, иако је после доласка Хуна на овај простор њихов утицај маргиналан.

Већ у првој половини 6. века Словени почињу да се појављују поменути у римским писаним изворима, како проваљују

⁴ Име Словени није било име једног народа, ни тада када је настало, а ни сада. То је име велике групације културно сродних народа који су од дубоке прошлости насељавали велики део Европе. Тај етноним први пут је забележен у римским писаним изворима у првим деценијама 6. века, а може се претпоставити да је настао нешто раније. Етноним је самоназив Словена, а не назив који им је неко стран дао. Научници разних профила су се до сада углавном сложили да је означавао заједницу оних који „словен“, односно, према словенском значењу оних који говоре, односно, разумеју се. Назив паралелан овом „Немци“ означавао би оне који су „неми“, односно оне са којима се Словени не разумеју, а односи се на Германе. Назив Словени је вероватно настао у време ране Сеобе народа, када је дошло до великих катастрофалних померања народа под притиском хунског племенског савеза, а кроз неко време је доспео и до римских – византијских писаца. У време велике невоље било је потребно објединити се и препознати оне који чине једну културу, сасвим страну онима који су ту културу разарали. Зато треба бити свестан да су и пре 6. века постојали словенски народи под својим именима, онако како су сами себе називали или под називима које су им други дали, па су тако остали и записани. Такав пример су и Лимиганти, о чему је већ написано, а који су име под којим су забележени добили од стране римских историчара.

Cea mai bine cercetată necropolă de până acum, care ar putea fi atribuită gepizilor, a fost cercetată în nordul Banatului, lângă satul Bocara. Descoperirile acestui cimitir se află în fondurile Muzeului Național din Kikinda, iar unele dintre ele pot fi găsite în expoziția permanentă a aceluia muzeu.

Gepizii foloseau ceramică făcută fără utilizarea unui troliu, precum și ceramică artizanală făcută pe troliu, în ateliere. Cu siguranță au făcut singuri ceramica frământată și, din moment ce au gestionat centrele bizantine, inclusiv Sirmium, este foarte probabil că au controlat și au continuat cu producția de ceramică de calitate cu trăsături romane. Are, de asemenea, specificul său, mai ales în decorul care se realizează prin ștanțare, imprimarea de motive geometrice, precum și prin călcarea suprafeței negre.

Extazul romantic al secolului al XIX-lea. Un moment în care ungurii își căutau originea proprie cea mai veche și mai semnificativă din zona Panoniei. Astfel, atunci și chiar mai târziu, hunii au fost înscrși ca strămoși ai maghiarilor, iar povestea lui Jordan a ajuns la familiile

țăranilor bănățeni prin școala din perioada austro-ungară, la care au participat toți copiii. De fapt, aceasta este o tradiție formată artificial în epoca nouă, care se păstrează încă într-un fel, chiar și pe numele oamenilor de astăzi, cum ar fi Attila, deși Attila nu a avut niciodată legătură cu poporul maghiar.

Compoziția etnică complexă din zona Banatului în această epocă este indicată de datele din anul 470, când liderul militar gotic, mai târziu regele gotic, a luptat undeva în zona Banatului împotriva regelui sarmat Babai, când a câștigat. Astfel, este sigur că sarmații continuă să existe ca factor militar, politic și etno în această zonă, deși după sosirea hunilor în această zonă, influența lor este marginală.

Situația etnoculturală din regiunea Dunării și, prin urmare, din Banat, este complicată și mai mult de un alt eveniment care a influențat semnificativ istoria din întreaga câmpie panonică. În

⁴ Numele de slavi nu era numele unei națiuni, nici atunci când a fost creată, nici acum. Este numele unui grup mare de popoare înrudite cultural care au locuit o mare parte a Europei încă din trecutul adânc. Acest etnonim a fost înregistrat pentru prima dată în surse scrise romane în primele decenii ale secolului al VI-lea și se poate presupune că a apărut ceva mai devreme. Un etnonim este un nume de sine al unui slav, nu un nume dat de un străin. Oamenii de știință cu diferite profiluri au fost de acord până acum în cea mai mare parte că aceasta înseamnă comunitatea celor care „vorbesc”, adică în conformitate cu semnificația slavă a celor care vorbesc, adică se înțeleg. Denumirea paralelă cu acest „nemți” ar însemna pe cei „muți”, adică pe cei cu care slavii nu se înțeleg și se referă la germani. Numele de slavi a apărut probabil în timpul migrației timpurii a poporului, când au existat mari mișcări catastrofale ale poporului sub presiunea alianței tribale a hunilor, iar după un timp a ajuns la scriitorii romano-bizantini. În vremuri de mari neazuri, era necesar să ne unim și să îi recunoaștem pe cei care alcătuiesc o cultură, complet străină de cei care au distrus cultura respectivă. Prin urmare, ar trebui să fim conștienți de faptul că, chiar înainte de secolul al VI-lea, existau popoare slave sub numele lor, așa cum se numeau ei înșiși sau sub numele pe care alții le-au dat, așa că au rămas scrise. Un astfel de exemplu sunt limigantii, despre care a fost deja scris și care este numele sub care au fost înregistrate de istoricii romani.

Лимес и пљачкају по ромејским, тј. римским провинцијама, па и по Илирику, што одговара географски подручјима западног Балкана. Ови подаци посредно говоре о томе да Словени у већем броју живе са леве стране Дунава, где им је и база за њихове походе. Треба рећи да је то и време када се име Словена први пут помиње у писаним изворима, а касније ће оно бити уобичајено и све чешће помињано.⁴

Једно време Гепиди и Словени паралелно егзистирају на простору Баната у 5. веку, а нешто касније се Гепиди премештају на подручје Срема.

Материјална култура у насељима оба етноса није задовољавајуће истражена и позната. Археолошких ископавања је било мало, а разлике нису тако упадљиве као што су јасне између њих и било ког номадског народа.

Етнокултурну ситуацију у Подунављу, па тиме и у Банату даље усложњава још један од догађаја који је битно утицао на историју у целој Панонској низији. Године 568. појављује се на овим просторима још један номадски народ – Авари.

Врло брзо су Авари заузели простор целе Панонске низије тако да је и Банат улазио у састав њиховог Каганата, како се иначе назива облик њиховог друштвеног, односно „државног“ уређења. На врху хијерархије је главни каган – кан, а постоје и канови на нижим позицијама. Авари су на простору који су окупирали затекли Словене. Потчинили су их и тако још једном настаје симбиоза номада и седелаца. Словени у основи своје привреде имају земљорадњу, док је карактер аварске привреде номадско гоњење стоке. Осим коришћења словенских производа у храни, Авари укључују Словене у своје походе пре свега према Ромејском царству, односно Византији одакле доносе богат плен пљачкајући. Ти походи некада бивају заиста велики, укључујући опсаде и највећих византијских градова, Солуна па и Цариграда (Константинопоља). У опсади која је трајала три године 579-582. Авари су заузели Сирмијум, данашњу Сремску Митровицу. Чувена је аваро – словенска опсада Цариграда 626. године. У таквим опсадама учествују Словени из разних региона, али их свакако има и са подручја Баната. Један део Словена се и населио трајно дубоко на грчким територијама, а поједини специфични примерци словенске грнчарије пронађени су идентични на простору северног Баната око села Падеја и на Пелопонезу у Грчкој, око Аргоса и Олимпије.

Авари су остали владајућа сила на простору Баната од друге половине 6. века (568. године) до самих почетака 9. века, када овај простор заузима бугарска држава. Тако велики период владавине у науци се дели на време Првог и Другог Каганата. Први се завршава око средине 7. века, када почиње Други.

Мало је истраживаних словенских насеља из целог овог периода, поготово из времена Првог каганата. У српском Банату истраживано је већ поменуто насеље код Падеја, које има слој везан за време Првог каганата, као и слој везан за крај аварске власти у Банату. У оба слоја пронађени

су уобичајени стамбени објекти, већином земунице, са типичним налазима словенске грнчарије. Словенска грнчарија у време Првог аварског каганата се прави углавном гњетањем, без употребе витла. Најчешће се не украшава осим скромних ретких примера. У Другом каганату наставља се са производњом грнчарије без употребе витла, сличних технолошких особина као у Првом каганату, али нешто промењених облика. Код овакве грнчарије присутна је већа разноврсност у облицима зато што се део такве грнчарије не производи у радионицама већ у кућној радиности. Међутим, у Другом каганату почиње и масовније прављење лонаца на ручном витлу, са сасвим другачијим примесама у глини. Овакве посуде се често украшавају чешљем, урезивањем снопова валовитих и водоравних линија. Ширење грнчарије са оваквим особинама у Банату иде са југа ка северу, односно може се рећи да таква појава долази Подунављем, да је најраније срећемо у насељима уз Дунав, а да полако продире и у северне, забаченије крајеве у односу на Дунав, који је свакако био трговинска жила и начин ширења нових техника и технологија у разним занатима. Код обе групе грнчарије готово све је производња лонаца за кување, док су стоне посуде вероватно од дрвета. У грнчарском избору обе епохе појављују се и вршници (данашњи назив који је често у употреби је сач). То су кухињске посуде намењене за печење меса или теста.⁵ Поред уобичајених привредних активности којима су се Словени овде бавили, на овом налазишту је установљено да се из „блатне руде“ добијало железо. Ово је једино налазиште у Србији где је установљен овакав технолошки поступак, који је на равничарским просторима Источне Европе примењиван врло дуго, од последњих векова старе ере до 17-18. века. Још једна важна

и за сада изузетна појава откривена је на овом налазишту. То су елементи фортификације подигнути самим почетком 9. века ради одбране од Бугара. Историјски је познато да Бугари у то време заузимају територију Баната, Бачке и Срема, али до скоро није било археолошких трагова тих догађаја. Утврђење које су Словени подигли на овом месту, било

⁵ Вршници, односно сачеви под којим именом их данас користимо нису општа појава у археолошким културама. Њихова појава говори о смецифичности одређених култура и о њиховом пореклу. Томом античког и средњовековног периода, уопште у Европи, познати су за сада од 6. века на простору Паноније и на Балкану. Срећемо их најчешће код Словена, иако их има и на рановизантијским локалитетима 6. века, у којима опет наилазимо и на друге предмете који говоре о словенском присуству. На панонском простору се задржавају до 9-10. века, а потом нестају, бар из масовније употребе. На Балкану су се задржали код Срба током целог средњег века, у турском периоду, а опстали су и до данас као српски специјалитет за пропремање – печење меса (јагњетина под сачем нпр.). Током позносредњовековног и турског периода Срби их преносе на просторе панонских предела, најпре бежећи пред Турцима током 15. и 16. века, а касније расељавањем у турској империји. Није сасвим јасна њихова појава код Словена зато што их у осталом словенском свету ван подручја која су поменута, према досадашњим сазнањима нема. Ипак, у новије време појавиле су се информације о њиховом постојању на простору данашње Словеније током гвозденог доба. Вршника има различитих облика и начина израде, а често се користе са црепуљама које су познате у целом словенском свету од најранијих култура које се приписују Словенима

anul 568, un alt popor nomad a apărut în această zonă - avarii.

Kaganatul Avar i Slavii

Foarte repede, avarii au ocupat zona întregii câmpii panonice, astfel încât Banatul a devenit parte a Kaganatului lor, așa cum se numește forma organizației lor sociale, adică „de stat”. În partea de sus a ierarhiei se află principalul Kagan - Khan și există Khans în poziții inferioare. Avarii au găsit slavi în zona pe care o ocupau. Ei i-au subjugat și așa că din nou apare o simbioză a nomazilor și a coloniștilor. Slavii au practicat agricultura în economia lor, în timp ce caracterul economiei avarie este activitatea nomadă legată de bovine. Pe lângă utilizarea produselor slave în alimente, avarii i-au inclus pe slavi în campaniile lor în primul rând către Imperiul Roman, adică Bizanț, de unde au adus pradă bogată prin jefuire. Aceste campanii sunt uneori foarte mari, inclusiv asediile celor mai mari orașe bizantine, Salonic și chiar Constantinopol, cu mențiunea asediului care a durat trei ani 579-582. Avarii au capturat Sirmium, Sremska Mitrovica de astăzi. Avem și celebrul asediu avar-slav al Constantinopolului în 626. Slavii din diferite regiuni au participat la astfel de asedii, dar cu siguranță existau și unii din zona Banatului. O parte a slavilor s-a stabilit permanent adânc în teritoriile grecești, iar unele specimene specifice ale Greciei slave au fost găsite identice în zona din nordul Banatului din jurul satului Padeja și în Peloponez în Grecia, în jurul Argos și Olympia.

Avarii au rămas puterea conducătoare în zona Banatului din a doua jumătate a secolului al VI-lea (568) până la începutul secolului al IX-lea, când această zonă a fost ocupată de statul bulgar. O perioadă atât de mare de conducere în știință este împărțită în timpul Primului și Al Doilea Kaganat. Primul se încheie în jurul mijlocului secolului al VII-lea, când începe al doilea. Există puține așezări slave cercetate din toată această perioadă, în special din timpul Primului Kaganat. În Banatul sârbesc, a fost explorată așezarea deja menționată de lângă Padeja, care are un strat legat de timpul Primului Kaganat, precum și un strat legat de sfârșitul domniei Avarie din Banat. În ambele straturi, au fost găsite clădiri rezidențiale comune, în mare parte săpături, cu descoperiri tipice ale ceramicii slave.

Ceramica slavă în timpul Primului Kaganat Avar a fost realizată în principal prin frământare, fără utilizarea unui troliu. De obicei nu este decorat, cu excepția exemplurilor rare și modeste. În Al Doilea Kaganat, producția de ceramică continuă fără utilizarea unui troliu, cu caracteristici tehnologice similare cu cele din Primul Kaganat, dar cu forme oarecum schimbate. Cu acest tip de ceramică, există o varietate mai mare de forme, deoarece o parte din ceramică nu este produsă în ateliere, ci în meșteșuguri casnice. Cu toate acestea, în cel de-al doilea Kaganat, a început să se facă mai multe vase pe un troliu manual, cu amestecuri complet diferite în lut. Astfel de vase sunt adesea decorate cu un pieptene, prin sculptarea fasciculelor de linii ondulate și orizontale. Procesul de răspândire a ceramicii cu astfel de caracteristici în Banat urcă de la sud la nord, adică se poate spune că un astfel

de fenomen provine din regiunea Dunării; că se întâlnește mai întâi în așezările de-a lungul Dunării și că urcă de la Dunăre încet spre nord, în mai multe zone îndepărtate în comparație cu Dunărea, care reprezenta vena comercială în acea perioadă. De asemenea este interesant și modul de răspândire a noilor tehnici și tehnologii în diverse meserii. În ambele grupuri de ceramică, aproape totul este producția de oale de gătit, în timp ce vesela este probabil din lemn. În alegerea veselei a ambelor epoci, apar și colegii (numele de astăzi, care este adesea folosit, este Sač). Acestea sunt ustensile de bucătărie destinate prăjirii cărnii sau a aluatului. În plus față de activitățile economice obișnuite de care se ocupau slavii aici, s-a stabilit la acest loc că fierul se obținea din „minereu de noroi”. Acesta este singurul sit din Serbia unde a fost stabilită o astfel de procedură tehnologică, care a fost aplicată în câmpiile Europei de Est de foarte mult timp, de la ultimele secole ale vechii ere până la sec. 17-18. Un alt fenomen important și deocamdată excepțional a fost descoperit pe acest sit. Elementele fortificației ridicate chiar la începutul secolului al IX-lea pentru a se apăra împotriva bulgarilor.

Se știe din punct de vedere istoric că bulgarii au ocupat teritoriul Banatului, Bačka și Srem la acea vreme, dar până de curând nu existau urme arheologice ale acelor evenimente. Fortificația pe care slavii au construit-o pe acest loc a fost din lemn-pământ și au rămas doar tranșeele de fundație din fosta metereză.

Avarii, ca și alți nomazi din această zonă, spre deosebire de slavi, nu au lăsat urme ale așezărilor lor pentru că locuiau în corturi - Yurte și căruțe. Slavii și-au ars în mod tradițional morții și au așezat rămășițele în gropi puțin adânci, într-o urnă sau fără urnă, dar treptat sub influența avarilor, în special în al doilea Kaganat, unii slavi par să fi trecut la îngroparea scheletică a morților, cum făceau în mod tradițional toți nomazii. Și anume, în al doilea Kaganat, a existat un grad ridicat de unificare a culturii materiale, astfel încât uneori, fără analize antropologice, este dificil să se stabilească etnia resturilor defunctului.

Ca toate alianțele tribale nomade, avarii erau amestecați etnic. În afară de un număr mare de slavi, pe lângă avari, sunt cunoscute și unele popoare bulgare, precum Kutrigur. Există date de la începutul anilor 1930 că avarii au luptat împotriva bulgarilor pentru supremație în Kaganate. Cu toate acestea, avarii au păstrat dominația asupra Kaganatului. În nordul Banatului, în apropierea așezării Mokrin, a fost explorat un cimitir din timpul Primului Kaganat, care, în funcție de caracteristicile arheologice, poate fi conectat cu acest popor. Mormintele din perioada Avar au propriile lor specificități. Mormintele bărbaților conțin adesea părți ale echipamentului militar, cel mai adesea rămășițele arcurilor și săgeților, și sunt caracteristice și curele de războinic, care aveau seturi întregi de obiecte decorative metalice și chiar funcționale pe partea din piele. Rareori există morminte ecvestre în care războinicii sunt îngropați cu un cal, care este, de asemenea, echipat cu diverse centuri decorate și alte detalii.

Timpul Primului Kaganat este din punct de vedere istoric mai dinamic. În acel moment, avarii au atacat Imperiul și au luat pradă bogată de acolo. Descoperirile arheologice ale echipamentului

⁵ Aceste elemente, adică vesela Sač denumire sub care le folosim astăzi, nu sunt un fenomen general în culturile arheologice. Apariția lor vorbește despre specificul anumitor culturi și despre originile lor. Volumele perioadei antice și medievale, în general în Europa, sunt cunoscute deocamdată din secolul al VI-lea în Panonia și Balcani. Le întâlnim cel mai adesea printre slavi, deși există și unele din siturile bizantine timpurii ale secolului al VI-lea, în care întâlnim din nou alte obiecte care vorbesc despre prezența slavă. Elementele de veselă rămân în zona Panoniană până la sec. 9-10 și apoi dispar, cel puțin din utilizarea în masă. În Balcani, au rămas alături de sârbi pe tot parcursul Evului Mediu, în perioada turcească și au supraviețuit până în prezent ca o specialitate sărbătoare pentru gătit - prăjirea cărnii (miel sub Sač, de exemplu). În perioada medievală târzie și turcă, sârbii le-au transferat în regiunea Panoniană, fugind mai întâi de turci în secolele al XV-lea și XVI-lea, iar mai târziu au ajuns prin strămutare în Imperiul turc. Apariția lor în rândul slavilor nu este pe deplin clară deoarece, conform informațiilor anterioare, nu există în restul lumii slave în afara zonelor menționate. Cu toate acestea, în vremurile recente, au apărut informații despre existența lor în zona Sloveniei actuale în epoca fierului. Veselele au diferite forme și moduri de a fi produse și sunt adesea folosite cu bucăți de oală cunoscute în întreaga lume slavă din primele culturi atribuite slavilor.

је дрвено –земљано, а остали су само темељни ровови од некадашњег бедема.

Авари, као и остали номади на овим просторима, за разлику од Словена нису оставили трагове својих насеља зато што су живели у шаторима – јуртама и на колима. Словени су традиционално спаљивали своје покојнике и њихове остатке полагали у плитке јаме, у посуду-урни, или и без урне, али постепено под утицајем Авара, поготово у Другом каганату, бар неки Словени су изгледа прешли на скелетно сахрањивање својих мртвих, као што то традиционално чине сви номади. Наиме, у Другом каганату дошло је до високог степена унификације материјалне културе, тако да је некада, без антрополошких анализа тешко установити етничку припадност остатака покојника.

Као и сви номадски племенски савези, и аварски је био етнички мешовит. Осим врло бројних Словена, поред Авара зна се и за неке бугарске народе, попут Кутригура. Постоје подаци из раних 30-их година 7. века да су се за превласт у Каганату борили Авари против Бугара. Авари су ипак задржали доминацију Каганатом.

На северу Баната, код насеља Мокрин истражено је једно гробље из времена Првог каганата, које се по археолошким карактеристикама може повезати управо са овим народом. Гробови аварског периода имају своје специфичности. У мушким гробовима се често налазе делови војне опреме, најчешће остаци лукова и стрела, а карактеристични су и ратнички појасеви који су на кожном делу имали целе гарнитуре металних икрасних па и функционалних предмета. Ређе се налазе и коњанички гробови у којима су ратници сахрањени са коњем, који је такође опремљен разним украшеним каишевима и другим детаљима.

Време Првог каганата је историјски динамичније. У то доба Авари нападају Царство и односе богати плен одатле. Археолошки налази војне опреме су богатији него у Другом каганату, а појасне гарнитуре се често раде од злата и сребра. У време Другог каганата живот је био мирнији, нема више Царства које је било извориште аварских похода, тако да се у гробовима налазе скромнији предмети, најчешће израђивани од бронзе, на којима по некада има позлате.

У Банату нема много истраживаних ни словенских насеља, ни гробаља аварског доба. Али ипак треба скренути пажњу на богату појасну гарнитуру од злата из Новог Кнежевца, која се налази у Народном музеју у Кикинди, као и поменуте предмете откривене археолошким ископавањима код Падеја, који се налазе у Музеју Војводине у Новом Саду.

Што се података из писаних извора тиче, треба посебно навести једну битку која се одвијала управо на простору Баната. Цар Маврикије 602. године наређује војсковођи Приску да уђе у битку са Аварима. Битка се одвијала на варварској територији, по неким истраживачима у реону између Ковина и Великог рита између Алибунара и Вршца. Авари су том приликом сатерани у неке мочваре и тако су изгубили битку давећи се у њима. Две године касније цар Маврикије је захтевао од војске да презими са леве стране Дунава, у „словенској“ земљи. Овај податак говори о томе ко је насељавао подручје јужног Баната, с обзиром да се све војне акције ромејске војске тих година покрећу из Сингидунума,

односно данашњег Београда, наспрам кога је територија Баната.

Насељавање Срба на Балкан је само по себи изузетан историјски догађај, а за Банат је интересантно због извесних околности које помиње цар Константин Порфирогенит, који је једини и писао о српском насељавању, три века касније од самих збивања.

Наиме, у време византијског цара Ираклија, у првој половини 7. века, а свакако пре 641. године, Срби су по уговору са Царством добили територију у околини Солуна⁶. Како Порфирогенит каже, убрзо су се вратили преко Дунава, незадовољни додељеном територијом, а онда, преодевши се, тражили преко стратега Сингидунума (Београда) да им цар додели нову територију за насељавање. Дobili су провинцију Далмацију, на чији простор су се и населили. Ако су Срби прешли Дунав, а онда се обратили стратегу Сингидунума, значи да су се нашли на територији јужног Баната. Изостају подаци о томе колико су они тамо боравили, како се то уопште дешавало ако су том територијом господарили Авари у то време, као и да ли је то за њих била пролазна територија или су ипак на њој боравили. С обзиром да других записа нема, одговоре ће свакако дати археологија када се буде више посветила изучавању ових проблема.

Самим почетком 9. века Аварски каганат се распао под утицајем две силе. Са запада су то били Франци, а са истока Бугари. Бугарска држава је тада била у великом успону, и приближно у исто време када је заузела источне делове Аварског каганата, постала је и царство, у историји познато као Прво бугарско царство. Тада су територије Баната, али и Бачке и Срема потпале под њену власт, а западне границе Бугарске се прошириле све до Драве. О остацима утврђења које је тада подигнуто у околини Падеја у Банату било је речи раније, али треба поновити да је то изузетан археолошки доказ ових догађаја.

У Банату се састав становништва вероватно није битно променио. И у Аварском каганату, као и под новим господарем већину становништва су чинили Словени. И сама Бугарска је до почетка 9. века добрим делом завршила са процесом асимилације номадских Бугара који су од када су се населили на Балкан 680. године, чинили власт и врхушку у држави. Ипак, у појединим моментима и даље долази до побуна разних словенских племена против врховне бугарске власти. Према писаним изворима зна се за Абодрите или Бодриће који у 9. веку највероватније насељавају јужне делове Баната, као и десну обалу Дунава на том простору. Абодрити су словенско племе које је из писаних извора познато на простору данашње Немачке. За сада није установљено када и како су они доспели на просторе Баната, а археологија тек треба да издвоји особине које њих карактеришу и разликују од остале словенске популације на овим просторима.

⁶ Треба скренути пажњу на карактер насељавања Срба на Балкан. Међу продорима и насељавањима разних народа на територију Балкана, односно Римског царства, насељавање Срба се издваја по томе што није насилно, уз рушење римске границе. Срби имају уговор са Царством и територију на простору Царства добијају као савезници Византије, односно ромејског цара. С обзиром на такав карактер насељавања, Срби бивају и први словенски народ који је примио хришћанство још тада, у 7. веку. Овакве чињенице нису довољно истакнуте у историјама, а поготово не у школском градиву, где се насељавање Срба обрађује у оквиру општих података о насељавању Словена, информацијама о нападима на византијску границу и постепено насељавање територије Балкана, што није сасвим тачно.

militar sunt mai bogate decât în al doilea Kaganat, iar seturile de centuri sunt adesea realizate din aur și argint. Pe vremea celui de-al doilea Kaganat, viața era mai liniștită, nu mai exista un Imperiu care să fi fost sursa campaniilor avar, așa că există obiecte mai modeste în morminte, cel mai adesea din bronz, pe care erau aplicate elemente aurite.

În Banat, nu există multe așezări sau cimitire slave din epoca

avară cercetate. Cu toate acestea, ar trebui să se atragă atenția asupra bogatului set de centuri de aur de la Novi Kneževac, care se află în Muzeul Național din Kikinda, precum și asupra obiectelor menționate descoperite de săpăturile arheologice de lângă Padeja, care se află în Muzeul Voivodinei din Novi Sad.

În ceea ce privește datele din surse scrise, ar trebui menționată în special o bătălie care a avut loc în zona Banatului. În 602, regele Mauritius a ordonat conducătorului militar Priscus să intre în luptă cu avarii. Bătălia a avut loc pe teritoriul barbar, potrivit unor cercetători din zona dintre Kovin și Veliki Rit între Alibunar și Vršac. Cu acea ocazie, avarii au fost alungați în niște mlaștini și astfel au pierdut bătălia înecându-se în mlaștini. Doi ani mai târziu, regele Mauritius a cerut armatei să petreacă iarna pe partea stângă a Dunării, în țara „slavă”. Aceste date vorbesc despre cine a locuit zona din sudul Banatului, considerând că toate acțiunile militare ale armatei romane din acei ani au fost inițiate de la Singidunum, adică Belgradul de astăzi, spre deosebire de teritoriul Banatului.

Sârbii

Așezarea sârbilor din Balcani este în sine un eveniment istoric excepțional și este interesant pentru Banat din cauza unor circumstanțe menționate de împăratul Constantin Porphyrogenitus, care a fost singurul care a scris despre așezarea sârbă, cu trei secole mai târziu decât evenimentele în sine.

Și anume, în timpul împăratului bizantin Heraclius, în prima jumătate a secolului al VII-lea, și cu siguranță înainte de anul 641, sârbii au obținut teritoriul din jurul Salonicului în baza acordului cu Imperiul. Potrivit lui Porphyrogenitus, în curând s-au întors peste Dunăre, nemulțumiți de teritoriul atribuit, iar apoi, după ce s-au răzgândit, au cerut strategului din Singidunum (Belgrad) ca împăratul să le atribuie un nou teritoriu pentru așezare. Au obținut provincia Dalmația, pe teritoriul căreia s-au stabilit.

Dacă sârbii au trecut Dunărea și apoi s-au îndreptat spre strategul din Singidunum, înseamnă că s-au regăsit pe teritoriul sudului Banatului. Nu există date despre cât au trăit acolo, cum s-a întâmplat asta dacă teritoriul era condus de avari în acel moment, precum și dacă era un teritoriu de tranzit pentru ei sau încă mai trăiau acolo. Întrucât nu există alte înregistrări, răspunsurile vor fi cu siguranță date de arheologie atunci când va fi efectuat studiul asupra acestor probleme.

Bulgarii

La începutul secolului al IX-lea, Kaganatul avar s-a dezintegrat sub influența a două forțe. Erau francii din vest și bulgarii din est. Statul bulgar era în creștere la acea vreme și, în același timp în care ocupa părțile de est ale Kaganatului avar, a devenit un imperiu, cunoscut istoric ca Primul Imperiu Bulgar. Apoi, teritoriile Banatului, dar și Bačka și Srem au căzut sub stăpânirea sa, iar granițele vestice ale Bulgariei s-au extins până la Drava. Rămășițele fortificației care a fost construită în vecinătatea Padeja din Banat au fost discutate mai devreme, dar trebuie repetat că este o dovadă arheologică excepțională a acestor evenimente.

În Banat, compoziția populației probabil nu s-a schimbat semnificativ. În Kaganatul avar, precum și sub noul stăpân, majoritatea populației erau slavi. La începutul secolului al IX-lea, Bulgaria însăși finalizase în mare măsură procesul de asimilare a bulgarilor nomazi care, de când s-au stabilit în Balcani în anul 680 au reușit să se organizeze din punct de vedere organizatoric și administrativ. Cu toate acestea, în anumite momente, există încă rebeliuni ale diferitelor triburi slave împotriva guvernului bulgar suprem. Potrivit unor surse scrise, se știe despre Abodriti sau Bodrić, care au locuit cel mai probabil în sudul Banatului în secolul al IX-lea, precum și pe malul drept al Dunării în acea zonă. Abodritii sunt un trib slav cunoscut din surse scrise din zona Germaniei actuale. Deocamdată nu s-a stabilit când și cum au ajuns în zona Banatului, iar arheologia nu a identificat încă elementele care le caracterizează și le disting de restul populației slave din această zonă.

Descoperirile arheologice din Banat oferă mai multe date despre așezări decât în perioada anterioară. Acestea sunt în cea mai mare parte descoperiri tipice de săpături și semi-săpături cu ceramică obișnuite pentru așezările slave din întreaga zonă slavă. Până în

⁶ Ar trebui să se atragă atenția asupra caracterului așezării sârbilor din Balcani. Printre incursiunile și așezările diverselor popoare de pe teritoriul Balcanilor, adică al Imperiului Roman, așezarea sârbilor se remarcă pentru că nu este violentă, odată cu demolarea frontierei romane. Sârbii au un acord cu Imperiul și obțin un teritoriu pe teritoriul Imperiului ca aliați ai Bizanțului, adică împăratului roman. Având în vedere caracterul așezării, sârbii au devenit primul popor slav care a acceptat creștinismul de atunci, în secolul al VII-lea. Astfel de fapte nu sunt suficient subliniate în istorii și, mai ales, nu în materialele școlare, unde așezarea sârbilor este prelucrată în cadrul datelor generale privind așezarea slavilor, informații despre atacurile la granița bizantină și așezarea treptată a Balcanilor, care nu este cu totul adevărată.

Археолошки налази у Банату дају више података о насељима него у претходном периоду. То су углавном типични налази земуница и полуземуница са налазима грнчарије уобичајеним за словенска насеља на целом словенском простору. До тог времена, словенска грнчарија је великим делом била унифицирана. Извршен је напредак у том смислу, и са гњетане грнчарије, великим делом се прешло на грнчарију израђивану на грнчарском ручном колу. Највећа је производња лонаца као кухињског посуђа, док се за стоно посуђе највероватније користи дрвено. Ручно витло се после дугог времена поново користи за масовну производњу лонаца као што је то било у култури Лимиганата до половине 5. века. Ипак, посуде су сада нешто другачијих облика, али традиција производње је врло слична у употреби смеса које се додају глини, начину печења и украшавању. Лонци се масовно украшавају коришћењем чешља, извлачењем водоравних и валовитих линија и то по целој посуди у највећем броју случајева. Постоје регионалне разлике у детаљима икрашавања пре свега што би указивало можда на различита пленена и њихове традиције које су или локалне или су донете са других простора.

Таква слика особина насеља, станишта у њима и грнчарије као најчешћег археолошког налаза задржава се и у 10 веку, све до првих деценија 11. века, што се поклапа са историјским променама везаним за процес насељавања Мађара. Етнички састав са већинским словенским становништвом оставио је такву, типичну словенску материјалну културу, до тада у великој мери унифицирану у целом словенском свету. У 9. веку, поготово на северу Баната, у извесној мери задржава се гњетана грнчарија, израђивана без употребе витла и најчешће неукрашена. Природни развој техника израде и ширење утицаја из развијенијих подручја, до почетка 10. века су довели до потпуног напуштања такве, традиционалне и примитивне израде.

Гробља 9. века на простору Баната су слабо позната. Мало познатих налаза говори о сиромашној словенској популацији, или бар популацији која уз покојнике не прилаже богате прилоге. Један пример који је истражен у околини Николинаца у јужном српском Банату, указује на бугарску популацију и обред који је познат код Бугара прехришћанског периода. Обред подразумева остављање хране за загробни живот, у овом случају коже одране овце са главом и ногама, што је карактеристика многих номадских народа. Но, у контексту историјских збивања 9. века у Банату, такви налази упућују на бугарску популацију.

Током друге половине 9. века у Бугарској слаби централна власт. Тако се у појединим областима осамостаљују посебне кнежевине, што је у складу са процесом стварања самосталних словенских кнежевина у централној Европи, попут кнежевине Паноније или Велике Моравске. У Банату је то кнежевина којом је једно време управљао кнез Глад.

”

Податке о досељавању Мађара на панонске просторе добијамо из писаних извора који су настали знатно касније, у 12. веку, а записао их је нотар чије име се не зна, па се у историји бележи као Анонимус. Мађари у сплету широк историјских прилика на ове просторе долазе 896. године,

прелазећи Карпате на простору данашње југозападне Украјине. На простору Паноније они се срећу са више углавном словенских кнежевина са којима ратују и једну за другом побеђују и разарају. Тако је у тим догађајима уништена и кнежевина Велика Морава⁷. Спустивши се са севера на југ, самим почетком 10. века Мађари наилазе и на кнежевину кнеза Глада, која је захватала практично целу територију данашњег Баната. Сукоб је код Анонимуса описан овако:

Земљама између реке Мориш и тврђаве Оршава влада вођа Глад, који је дошао из тврђаве Видин. Мађари су послали војску против Глада и покорили су становништво између река Мориш и Тамиш. Када су хтели да пређу реку Тамиш, Глад је стигао супротстављајући им се са великом војском која је укључивала Кумане, Бугаре и Влахе као подршку. Следећи дан Мађари су поразили непријатеља.

Из описа је јасно на којој територији се простире Гладова кнежевина, практично од Мориша на северу до Дунава на југу. Природно је да западну границу чини река Тиса, а на истоку је граница можда ишла куда и граница некадашње римске Дакије, иако о томе нема експлицитних података. За границу на југозападу се помиње да би била око тврђаве Ковин. Није јасно зашто граница није ишла до природних међа које одређују токови река, а о тврђави Ковин у то време зна се само из овог извора. Археолошка ископавања су била врло малог обима и нису потврдила постојање слоја и налаза из тог времена у Ковину. Наравно, остаје и питање да ли се тадашња тврђава Ковин налазила на месту данас познате тврђаве. До данас, на тој територији је остало неколико топонима и хидронима који у основи имају реч Глад. У северном Банату, недалеко од Кикинде постоји Глад град који је уствари мало утврђење 16. века, али је некада у старини то место тако прозвано, очигледно по успомени на познатог кнеза. Са српске стране постоји и речица Галацка, Гладилова унка, као и назив данашњег града Кладова, што би значило Гладово. У румунском Банату такође постоје такви топоними, као што је место Гилад, а постоји и топоним Гладов манастир који истраживачи смештају у српски део Баната. Тако бројни топоними говоре о великом значају догађаја који су се тада десили и о њиховом дугом памћењу у народу⁸.

Писани извори кажу да је Глад успео да ангажује велику војску, што говори о томе да је територија Баната у то време била добро насељена. На први поглед делује да ту уопште нема Словена, што никако није у складу ни са предходним подацима из других писаних извора који често помињу Словене и ову територију означавају као словенску земљу, као ни са археолошким подацима који су врло јасни и који дају доста словенског материјала из овог периода.

Но, Анонимус каже да је Гладова војска укључивала Кумане, Бугаре и Влахе као подршку. Логично би се могло закључити да постоји главнина војске којој је ово подршка, а да ту главнину чине Словени, према свим другим расположивим подацима. Вероватно да се и за Анонимуса то подразумевало и било очигледно, с обзиром да су Мађари у Панонској низији уствари наишли не само на словенску земљу, већ и на кнежевине, државе тог времена са којима су ратовали.

⁷ Код овако великих сукоба треба рачунати и са избеглицама из тих ратних подручја. На простору Велике Мораве археолошки су познати предмети који обележавају њену материјалну културу. Два таква предмета данас су позната са територије Војводине. Једно дугме из околине Сенте у Бачкој, а други предмет је типична великоморавска секира пронађена у околини Вршца. Секира се чува у Градском музеју у Вршцу, а историјски је врло значајан налаз.

⁸ Насупрот томе, што још више даје на значају тих догађаја, подаци о Гладовој кнежевине веома слабо су експлоатисани у српској историографији, а у школском и студентском градиву у Србији уопште не постоје. Са римунске стране то је нешто боље, иако неодговарајуће традицији која о томе очигледно постоји.

acel moment, ceramica slavă era în mare parte unificată. S-au făcut progrese în această privință, iar din ceramica frământată s-a mutat mult în ceramica făcută pe roata de mână a olarului. Cea mai amplă activitate este producția de oale ca ustensile de bucătărie, în timp ce ustensilele din lemn sunt cel mai probabil folosite pentru veselă. După o lungă perioadă de timp, troliul de mână a fost folosit din nou pentru producția în masă de ghivece, așa cum a fost în cultura limigantilor până la mijlocul secolului al V-lea. Cu toate acestea, felurile de mâncare sunt acum ușor diferite, dar tradiția producției este foarte asemănătoare în ceea ce privește utilizarea amestecurilor, modul de coacere și decor. Ghivecele sunt decorate masiv folosind piepteni, trasând linii orizontale și ondulate, și în toată oala în majoritatea cazurilor. Există diferențe regionale în detaliile decorului, în primul rând, ceea ce ar indica diferențe în tradiții, care sunt fie locale, fie aduse din alte zone.

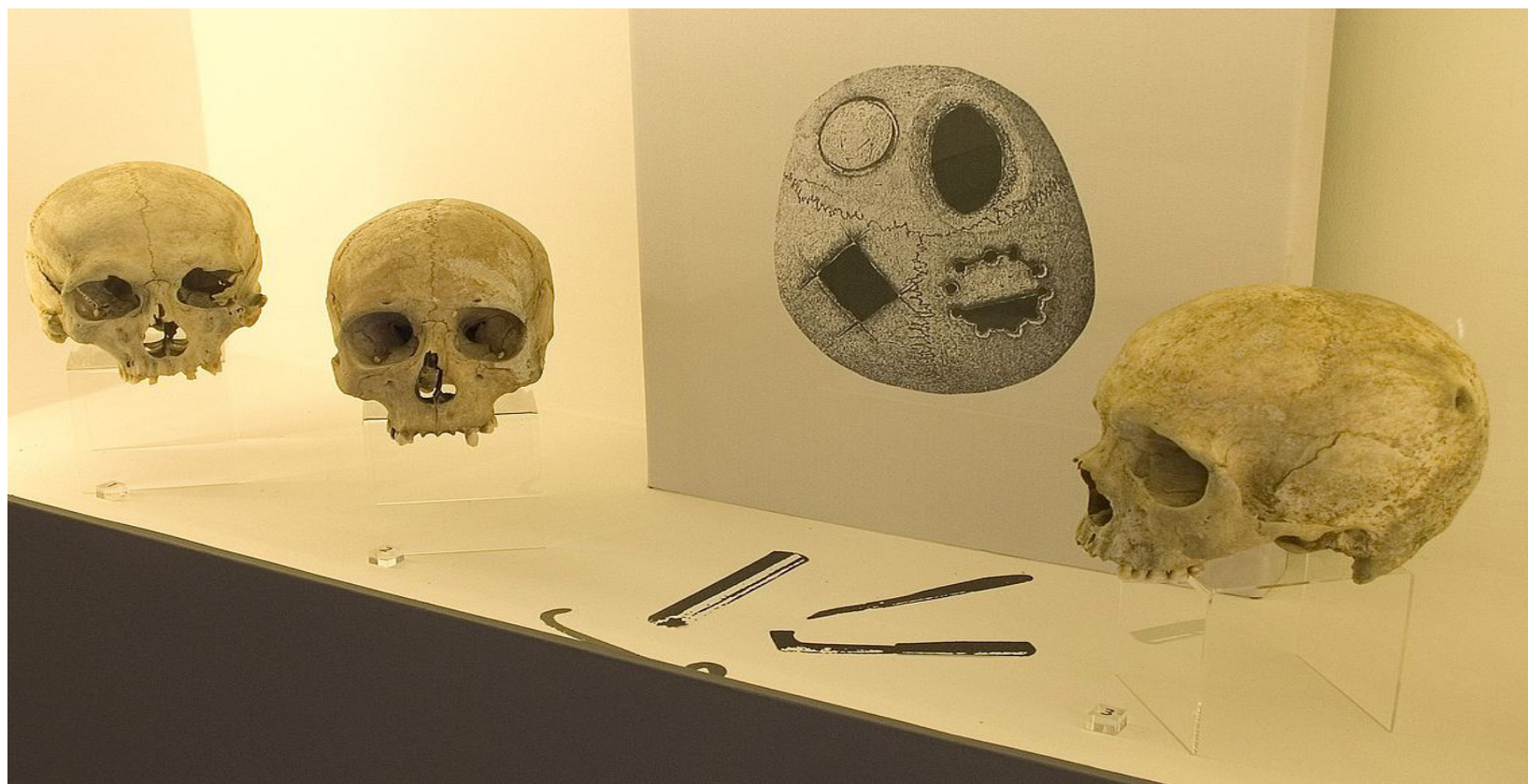
O astfel de imagine a caracteristicilor așezărilor, a habitatelor din ele și a ceramicii ca cea mai comună descoperire arheologică persistă în secolul al X-lea, până în primele decenii ale secolului al XI-lea, care coincide cu schimbările istorice legate de procesul de așezare maghiară. Compoziția etnică cu populația slavă majoritară a lăsat o astfel de cultură materială slavă tipică, până atunci unificată în mare parte în întreaga lume slavă. În secolul al IX-lea, în special în nordul Banatului, ceramica frământată a fost păstrată într-o oarecare măsură, făcută fără utilizarea unui troliu și de obicei nedecorată. Dezvoltarea naturală a tehnicilor de fabricație și răspândirea influențelor din zonele mai dezvoltate, până la începutul secolului al X-lea, au dus la abandonarea completă a unei astfel de producții, mai tradiționale și primitive. Cimitirele din secolul al IX-lea din zona Banatului sunt slab

cunoscute. Descoperirile puțin cunoscute vorbesc despre o populație slavă slabă sau cel puțin despre o populație care nu aduce contribuții bogate la cei decedați. Un exemplu care a fost cercetat în vecinătatea lui Nikolinac din sudul Banatului sârbesc, indică populația bulgară și un ritual cunoscut printre bulgarii din perioada precreștină. Ritualul implică lăsarea hranei pentru viața de apoi, în acest caz pielea unei oi jupuite cu cap și picioare, care este o caracteristică a multor popoare nomade. Cu toate acestea, în contextul evenimentelor istorice din secolul al IX-lea din Banat, astfel de descoperiri indică populația bulgară.

În a doua jumătate a secolului al IX-lea, guvernul central din Bulgaria a slăbit. Astfel, în anumite zone, principatele speciale au devenit independente, ceea ce este în concordanță cu procesul de creare a principatelor slave independente în Europa Centrală, precum principatul Panoniei sau Marea Moravia. În Banat, este un principat care a fost condus de cneazul Glad pentru o vreme.

„Cnezatul b n ean“ i venirea ungarilor

Obținem date despre imigrația maghiarilor în zona panoniană din surse scrise care au apărut mult mai târziu, în secolul al XII-lea, și au fost scrise de un notar al cărui nume nu este cunoscut, deci este înregistrat în istorie ca Anonim. Maghiarii au ajuns în această zonă în 896, în rețeaua de circumstanțe istorice mai largi, traversând Carpații din zona sud-vestică a Ucrainei de astăzi. În zona Panoniei, întâlnesc mai multe principate slave, cu care se află în război, războaiele au fost câștigate unul după altul și așezările cucerite. Acesta este modul în care principatul Velika Morava a fost distrus în acele evenimente. Coborând de la nord la sud, la începutul secolului al X-lea, ungurii au dat

⁷ În astfel de conflicte atât de mari, trebuie luați în considerare și refugiații din acele zone de război. În zona Velika Morava, există obiecte arheologice cunoscute care marchează cultura sa materială. Două astfel de obiecte sunt cunoscute astăzi de pe teritoriul Voivodinei. Un nasture provine din vecinătatea Senta din Bačka, iar celălalt obiect este un topor tipic din Marea Moravie găsit în vecinătatea Vršac. Toporul este păstrat în Muzeul Orașului din Vršac și este o descoperire istorică foarte semnificativă.

⁸ În altă ordine de idei, ceea ce face ca evenimentele să fie și mai importante, sunt datele despre Principatul Glad foarte puțin exploatate în istoriografia sârbă și nu există deloc în materialele școlare și studențești din Serbia. În ceea ce privește latura romană, este oarecum mai bună, deși este incompatibilă cu tradiția care există în mod evident despre aceasta.

Археолошким истраживањима око села Санада у северном делу српског Баната потврђен је део темељног рова вероватно дрвено земљаног утврђења из времена рата Мађара против Гладове кнежевине. Иако малобројни, налази су јасно опредељени као словенски, а међу њима је било и скромних, али врло препознатљивих уломака грнчарије који јасно указују на трговачке везе са византијским градовима. Налази су у Музеју Војводине у Новом Саду.

Мађари су поразили Гладову војску, како Аноним каже, али историјске чињенице говоре да они тада ипак нису заузели територију Баната, бар не за трајно. Пошто су Мађари у 10. веку имали велике војне походе у централној и западној Европи, фокус им тада није био на трајној окупацији Баната, тако да је „Банатска кнежевина“ обновљена током 10. века. Дефинитивно заузимање територије Баната и покораване кнежевине која се ту налазила десило се почетком 11. века у време Ахтума. Ахтум је владар ове земље коју западни писани извори називају краљевством, тако да би можда било исправно и Ахтума схватати и помињати као краља. У односу на свог претка из 10. века он је територију проширио на уштрб околних земаља. Анонимус о Ахтуму каже, а такви подаци се налазе и у „Легенди (причи) Св. Герхарда епископа“:

Његов, (Гладов) наследник је био Ахтум, кога је касније, у време краља Стефана, убио Чанад, син Бобуке.

Из истих извора се зна да је Ахтум крштен у Видину по грчком обреду, а да је у Мурешани, данашњем граду Ченаду постојао манастир са грчким калуђерима. Из житија Св. Климента Охридског се зна да су ученици Светог Методија, када су их протерали западни мисионари, доведени на Дунав где су прешли у Београд. Из ових података се наслућује да је бар од 9. века међу становништвом, пре свега словенским, ширено хришћанство грчког обреда, а да су најкасније почетком 11. века на простору Баната постојали и грчки манастири. О овом процесу се мало зна мимо наведених историјских података.

Значајне новине у том погледу дала су археолошка истраживања **манастирског комплекса у селу Мајдану**, у српском Банату, на северу, близу тремеђе са Румунијом и Мађарском. Ту су откривени остаци цркве са гробљем које је настало око ње, као и друге манастирске зграде који су трајали вековима, вероватно до најезде Монгола 1241. године, па и касније до турске окупације половином 16. века. Најстарији слојеви гробља, као и темељи цркве датирају у време Ахтумове владавине. Обично се мисли да је манастир подигао угарски вођа Чанад који је победио Ахтума, као један од првих покрштених мађарских великаша. На то указују представе лава које су пронађене на опекама приликом археолошких ископавања, а везују се за легенду по којој је Чанад уснио лава пре битке са Ахтумом, што је био сигуран знак да ће победити, што се и десило. Но, треба имати у виду старију хришћанску прошлост на овим просторима, као и чињеницу да су Мађари у време битке против Ахтума тек на почетку процеса покрштавања који сигурно није био тако кратак. Како год, у манастиру се служило по грчком обреду, а већина верника због којих је манастир и постојао сигурно су били Словени. На жалост, зидови и темељи цркве су сасвим

нестали коришћењем грађевинског материјала у потоњим временима, тако да су приликом ископавања пронађени само темељни ровови. У најстаријим гробовима пронађено је мало предмета који помажу да се настајање манастира датира у време са почетка 11. века. Та најстарија црква је касније престала да постоји, а сазидаана је нова, већа, али је и она преправљана, тако да су археолошким истраживањима откривене основе три цркве које су сукцесивно постојале на овом месту. Само налазиште је знатно веће од површине која је археолошки истраживана, тако да вероватно крије још доста важних података о времену успостављања нове државе на овом простору. Археолошки налази добијени овим вишегодишњим истраживањима налазе се у Народном музеју у Кикинди.

Значајно је помињање и Гладовог манастира у каснијим средњовековним изворима. Локација манастира до сада није потврђена, а истраживачи помишљају на подручје око Новог Милошева где се налази речица Галацка и већ помињани Галад град, локалитет који је ископан крајем 20. века. Није јасно да ли је то био манастир који је по традицији добио Гладово име, или је заиста основан у Гладово време. С обзиром на чињеницу да су Словени у 10. веку већ масовно покрштени на највећем делу својих простора, да постоје хришћанске словенске кнежевине, попут Велике Мораве, за очекивати је да је и на простору Баната у Гладово време исповедано хришћанство. Да би се хришћанство ширило било је потребно на тој територији имати монахе и манастире у којима живе. Сасвим је друга прича била са Мађарима у то доба, који су тек знатно касније покрштени у већем броју. Словени су практично већ јако дуго на овим просторима били изложени ширењу хришћанства, бар од 6. века⁹.

Но, за сада је врло мало познатих гробаља из овог периода која би свакако дала одговоре на питања о масовнијем покрштавању Словена. Ретки примери који су до сада откривени, као што су неки у румунском Банату и око села Николинци у српском јужном Банату, говоре у прилог томе да су Словени у то време већ крштени и да се сахрањују по хришћанском обреду.

У склопу сложених историјских околности оног доба, Мађари су у Панонску низију дошли 896. године. Појавили су се као потпуно стран народ на овим просторима. Дубока прошлост Мађара повезује их са Угро-Финима на просторима око Балтичког мора. Али још у праисторијским временима део те групације народа преселио се на азијска пространства. Дуго времена су Мађари, односно Угри живели са источне стране Урала. Тамо су се помешали са неким од турских народа и као такав народ доспели су ту где и сада живе.

Мађари су у Панонску низију доспели као номадски народ, са привредом какву су раније на овим просторима имали већ помињани други номадски народи, иако они са њима немају никакве везе у етно-културном смислу. Мађаре је у Панонију довео вођа Арпад, тако да је створена прва мађарска династија Арпадоваца која је дала низ владара –

⁹ Постоје писани докази о „раном“ хришћанству код Словена, као и археолошка сведочанства са ових простора. Византијски историчар Прокопије, у 6. веку пише доста о Словенима. Између осталог помиње једног византијског високог официра Хилвуда, који је био Словен. Не пише да је он био хришћанин, али такав ранг у византијској војсци је то подразумевао, као што је подразумевао и знање грчког језика. Почетком 7. века на простору западне Мале Азије помиње се град Гордосервон (Град Срба – у преводу). За тај град се каже да је био седиште епископа, што подразумева да су његови становници – Срби, били хришћани. У једном гробу из 4-5. века, из околине Ковачице у Банату пронађена је огрлица са представом крста и рибе, типичним симболима хришћанства, У Чуругу, наспрам Баната, са друге стране Тисе, као и у околини Таванкута у Бачкој пронађене су фибуле – копче са Христовим монограмом, а припадају налазима из контекста културе Лимиғаната.

peste principatul Cneazului Glad, care acoperea practic întregul teritoriu al Banatului de astăzi. Anonimul descrie conflictul după cum urmează:

Teritoriile dintre râul Mureș și Cetatea Orșova sunt conduse de liderul Glad, care a venit de la Cetatea Vidin. Ungurii au trimis o armată împotriva lui Glad și au cucerit populația între râurile Mureș și Timiș. Când au vrut să treacă râul Timiș, Glad a sosit, opunându-se cu o armată mare care includea Kumani, bulgari și vlahi ca sprijin. A doua zi, ungurii au învins inamicul.

Este clar din descrierea existentă, pe care teritoriu se întinde Principatul lui Glad, practic de la Mureș în nord până la Dunăre în sud. Este firesc ca granița de vest să fie râul Tisa, iar la est granița s-ar fi putut îndrepta către granița fostei Dacii romane, deși nu există informații explicite despre aceasta. Se menționează că granița din sud-vest se află în jurul cetății Kovin. Nu este clar de ce granița nu a mers la granițele naturale determinate de râuri, iar cetatea Kovin este cunoscută la acel moment doar din această sursă. Săpăturile arheologice au fost la scară foarte mică și nu au confirmat existența unui strat și a unor descoperiri din acel moment în Kovin. Desigur, rămâne întrebarea dacă cetatea Kovin de atunci se afla pe locul cetății cunoscute astăzi. Până în prezent, mai rămân pe acest teritoriu mai multe toponime și hidronime, care au în esență cuvântul Glad.

În nordul Banatului, nu departe de Kikinda, se află orașul Glad care este de fapt o mică fortăreață a secolului al XVI-lea, dar în cele mai vechi timpuri locul era așa numit, aparent în memoria celebrului prinț. Pe partea sârbă, există și râul Galačka, Gladilova Unka, precum și numele orașului Kladovo de astăzi, care ar însemna Gladovo. În Banat, România, există și toponime precum Gilad și există și toponimul Gladov Manastir, pe care cercetătorii îl plasează în partea sârbă a Banatului.

Surse scrise spun că Glad a reușit să angajeze o armată mare, ceea ce indică faptul că teritoriul Banatului era bine populat la acea vreme. La prima vedere, se pare că nu există deloc slavi, ceea ce nu este în concordanță cu datele anterioare din alte surse scrise care menționează adesea slavii și marchează acest teritoriu drept pământ slav, precum și cu date arheologice care sunt foarte clare și oferă mult material slav, din această perioadă. Dar Anonimul spune că armata lui Glad i-a inclus pe Kumani, bulgari și vlahi ca sprijin. În mod logic s-ar putea concluziona că există o majoritate a armatei care a oferit sprijin și că majoritatea sprijinului este dat de slavi, conform tuturor celorlalte date disponibile.

Este probabil că acest lucru a fost luat de la sine înțeles și a fost evident pentru Anonim, având în vedere că ungurii din Câmpia Panonică au găsit de fapt nu numai pământul slav, ci și principatele, statele din acea vreme cu care se aflau în război.

Săpăturile arheologice din jurul satului Sanada din partea de nord a Banatului sârbesc au confirmat o parte din șanțul fundației, probabil o fortificație din pământ din lemn din timpul războiului maghiar împotriva Principatului Glad. Deși puține la număr, descoperirile sunt identificate în mod clar ca fiind slave, iar printre ele au fost fragmente de ceramică modeste, dar foarte ușor de recunoscut, care indică în mod clar legături comerciale cu orașele bizantine. Descoperirile se află în Muzeul Voivodinei

din Novi Sad.

Ungurii au învins Armata lui Glad, așa cum spune Anonimul, dar faptele istorice arată că nu au ocupat teritoriul Banatului în acel moment, cel puțin nu permanent. Întrucât ungurii au organizat mari campanii militare în Europa Centrală și de Vest în secolul al X-lea, accentul lor la acea vreme nu se îndrepta spre ocuparea permanentă a Banatului, așa că „Principatul Banatului” a fost reînnoit în secolul al X-lea. Ocuparea definitivă a teritoriului Banatului și cucerirea principatului s-a întâmplat la începutul secolului al XI-lea în timpul lui Ahtum. Ahtum este conducătorul acestei țări, pe care sursele scrise occidentale îl numesc regat, deci ar putea fi corect să-l percepem și privim pe Ahtum ca pe rege. În raport cu strămoșul său din secolul al X-lea, el a extins teritoriul în detrimentul țărilor din jur, Anonim spune despre Ahtum, iar astfel de date pot fi găsite în „Legenda (povestea) Sf. Episcopul Gerhard”:

Succesorul său (al lui Glad) a fost Ahtum, când mai târziu, pe vremea regelui Ștefan, l-a ucis pe Čanad, fiul lui Bobuka.

Din aceleași surse se știe că Ahtum a fost botezat în Vidin conform ritului grecesc și că a existat o mănăstire cu călugări greci în Mureșana, orașul actual Čenad. Din viața Sfântului Clement din Ohrid se știe că ucenicii Sfântului Metodie, când au fost expulzați de misionarii occidentali, au fost aduși la Dunăre, unde au trecut în Belgrad. Din aceste date, se poate deduce că cel puțin încă din secolul al IX-lea, creștinismul ritului grecesc a fost răspândit în rândul populației, în principal slavi, și că au existat mănăstiri grecești în zona Banatului la începutul secolului al XI-lea cel târziu. Se știe puțin despre acest proces dincolo de datele istorice de mai sus.

Săpăturile arheologice ale complexului mănăstirii din satul Majdan, din Banat, Serbia, în nord, lângă granița cu România și Ungaria, au făcut inovații semnificative în acest sens. Acolo au fost descoperite rămășițe ale unei biserici cu cimitirul construit în jurul bisericii, precum și alte clădiri ale mănăstirii care au durat secole, probabil până la invazia mongolă din 1241 și mai târziu până la ocupația turcească la mijlocul secolului al XVI-lea. Cele mai vechi straturi ale cimitirului, precum și fundațiile bisericii, datează din timpul domniei lui Ahtum. De obicei, se crede că mănăstirea a fost construită de liderul maghiar Čanad, care l-a învins pe Ahtum, ca unul dintre primii nobili maghiari botezați. Acest lucru este indicat de reprezentările leilor găsite pe cărămizi în timpul săpăturilor arheologice și acestea sunt legate de legenda conform căreia Čanad a visat un leu înainte de bătălia cu Ahtum, ceea ce era un semn sigur că va câștiga, fapt care s-a și întâmplat. Cu toate acestea, ar trebui să se țină cont de trecutul creștin mai vechi din această zonă, precum și de faptul că ungurii, la momentul bătăliei împotriva lui Ahtum, erau doar la începutul procesului de botez, care cu siguranță nu a fost atât de scurt. Cu toate acestea, mănăstirea a fost slujită conform ritului grecesc, iar majoritatea credincioșilor pentru care a existat mănăstirea erau cu siguranță slavi. Din păcate, zidurile și fundațiile bisericii au dispărut complet odată cu utilizarea materialelor de construcție în vremurile ulterioare, astfel încât în timpul săpăturilor au fost găsite doar tranșeele de fundație. În cele mai vechi morminte au fost găsite puține obiecte care ajută la datarea mănăstirii la începutul secolului al XI-lea. Cea mai veche biserică a încetat mai

⁹ Există dovezi scrise despre creștinismul „timpuriu” în rândul slavilor, precum și dovezi arheologice din această zonă. Istoricul bizantin Procopius a scris multe despre slavi în secolul al VI-lea. Printre altele, el menționează un ofițer de rang înalt bizantin Hillvud, care era slav. Nu este scris că era creștin, dar un astfel de grad în armata bizantină însemna asta, la fel cum presupunea cunoașterea limbii grecești. La începutul secolului al VII-lea, orașul Gordoservon (Orașul sârbilor - în traducere) este menționat în zona vestică a Asiei Mici. Se spune că acel oraș a fost scaunul episcopului, ceea ce înseamnă că locuitorii săi - sârbi, erau creștini. Într-un singur mormânt din sec. IV - V, din vecinătatea KOVAČICA din Banat, a fost găsit un colier cu o reprezentare a unei cruci și a unui pește, simboluri tipice ale creștinismului, în Čurug, vizavi de Banat, de cealaltă parte a Tisei, iar în vecinătatea Tavankut din Bačka, au fost găsite fibule - nasturi cu monograma lui Hristos și aparțin descoperirilor din contextul culturii limigianilor

краљева и владала до почетка 14. века. Мађари су на почетку живели у јуртама – шаторима и на колима, нису обрађивали земљу и гонили су стоку равницама Паноније. Током 10. века ширили су власт над постепено освајаним територијама, сукобљавајући се пре свега са бројним Словенима у Панонији, али и са западним, германским вођама од којих су коначно и заустављени у својој експанзији. У религиозном смислу Угри су у време доласка били многобожци који су поштовали веру и обичаје које су донели из Азије.

Археолошки налази из тог периода се свode на налазе мањих гробаља у којима су покојници сахрањени скелетно. Наилази се и на ратничке гробове, а међу њима и коњаничке. За разлику од Авара код којих је такође било коњаничких гробова у којима се уз ратника налази и скелет коња, у угарским таквим гробовима налази се само лобања и кости ногу коња. У пракси, у такве гробове нису полагани цели коњи, већ само одрана кожа коња са главом и ногама. Као код свих гробова прехришћанског периода, најчешће се у раке полажу и посуде са храном за загробни живот, као што се и за све остале прилоге у гробовима мислило да ће их покојник у таквом загробном свету користити.

По природи ствари морало је доћи до коегзистенције Угара са Словенима, пре свега тако што су словенске жене узимане у плен и постајале конкубине. Из те коегзистенције произашли су и остаци које археологија бележи нешто касније, од краја 10. века. Према епонимном налазишту Бјело брдо у Славонији у археологији је настао термин за новостворену археолошку културу – Бјелобрдска култура.

Налази Бјелобрдске културе постоје на територији готово целе Панонске низије, па тако и у Банату. У српском Банату, у околини села Јазова истражено је делимично гробље које припада овој култури. Осим делова ратничке и коњаничке опреме, пронађен је и накит и украсни делови одеће од

сребра и бронзе. Карактеристични привесци за одећу, срцоликог и ромбоидног облика опредељују ове гробове у поменути нову културу на овим просторима. Уклапају се у познате историјске чињенице о заузимању територије Баната током 10. и 11. века о чему је било речи. Налази су похрањени у фондове Народног музеја у Кикинди.

Осим неколико неуспелих покушаја покрштавања неких од мађарских вођа у 10. веку, Мађари су почели да улазе у процес христијанизације самим почетком 11. века када је њихов владар, примивши хришћанство постао и први краљ Мађарске. Сматра се да је то било око 1000. године, а владар је понео име Стефан. Круну је добио из Цариграда¹⁰.

И до тада, а поготово од тог момента Мађари интензивно бивају изложени утицајима и из Цариграда и са запада са намерама да овај нови народ у Европи привуку на своју страну, у јеку већ врло изражене борбе за црквену преминацију, што ће само пола века касније резултирати поделом црква 1054. године.

Мађарска историја је готово од самог почетка у Панонији била повезана са српском историјом с обзиром да су већ у 10. веку ова два народа постала суседи које дели граница и око које се због поделе територија боре. Осим борби за територије у историји оба народа било је и периода савезништава као и низ женидбених веза.

Осим бројних Словена на територији мађарске државе осталили су се и неки други од номадских народа, почев од 11. века. То су пре свега Печењези и Кумани, које су и Угарска и Србија повремено ангажовали као помоћне одреде у војсци. Простор Баната и Бачке је био идеалан за овакве популације, са степским крајоликом на појединим подручјима, што

¹⁰ Круна краља Стефана, првог мађарског краља, који је касније и канонизован поставши Свети Стефан, цветиња је која се некада чувала и излагала у Националном музеју, а сада се излаже у Парламенту Мађарске у Будимпешти. Круна је типична византијска полусферична са карактеристичним крстом на врху и перпендулијама са стране. Карактеришу је и грчке иконице поређане у круг око сфере. Касније, са примањем католичанства у Угарској круна је преправљана тако да се на њој практично виде различити слови израде.

târziu să existe și a fost construită una nouă, mai mare, dar a fost și remodelată, astfel încât cercetările arheologice au relevat fundamentele celor trei biserici care au existat succesiv în acest loc. Situl în sine este semnificativ mai mare decât zona care a fost cercetată arheologic, așa că probabil ascunde o mulțime de informații importante despre momentul înființării noului stat în această zonă. Descoperirile arheologice obținute prin această cercetare pe termen lung se află în Muzeul Național din Kikinda.

Este important să menționăm mănăstirea Gladovo în sursele medievale ulterioare. Locația mănăstirii nu a fost confirmată până acum, iar cercetătorii se gândesc la zona din jurul Novo Milosevo unde se află râul Galacka și la deja menționatul oraș Galad, un sit care a fost excavat la sfârșitul secolului al XX-lea. Nu este clar dacă a fost o mănăstire care a fost numită în mod tradițional după Glad sau dacă a fost cu adevărat întemeiată pe vremea lui Glad. Având în vedere faptul că slavii au fost deja creștinați în masă în majoritatea teritoriilor lor în secolul al X-lea, că există principate slave creștine, precum Velika Morava, se presupune că creștinismul a fost prezent în zona Banatului în timpul lui Glad. Pentru ca acest curent creștin să se răspândească, a fost necesar să avem călugări și mănăstiri în teritoriu în care trăiesc. A fost o cu totul altă poveste cu ungurii de atunci, care au fost botezați în număr mare abia mult mai târziu. Slavii au fost practic expuși răspândirii creștinismului în această zonă de foarte mult timp, cel puțin încă din secolul al VI-lea.

Cu toate acestea, deocamdată, există foarte puține cimitire cunoscute din această perioadă care ar oferi cu siguranță răspunsuri la întrebări despre conversia în masă a slavilor. Exemplele rare care au fost descoperite până acum, cum ar fi unele din Banatul românesc și din jurul satului NIKOLINCI din sudul Banatului sârbesc, vorbesc în favoarea faptului că slavii erau deja botezați la acea vreme și au fost îngropați conform ritului creștin.

Maghiarii

Ca parte a circumstanțelor istorice complexe ale vremii, ungurii au venit în Câmpia Panonică în 896. Au apărut ca un popor complet străin în această zonă. Trecutul profund al maghiarilor îi leagă de Ugro-finlandezi din zona din jurul Mării Baltice. Dar chiar și în vremurile preistorice, o parte din acel grup de popoare s-a mutat în zonele asiatice. Multă vreme, unguri și UGRIENI au trăit în partea de est a Uralilor. Acolo s-au amestecat cu unele dintre popoarele turcești și ca atare au ajuns acolo unde trăiesc încă.

Ungurii au ajuns în Câmpia Panonică ca popor nomad, cu economia pe care alte popoare nomade o menționaseră deja în această zonă, deși nu au nimic de-a face cu ei în sens etnocultural. Maghiarii au fost aduși în Panonia de către liderul Arpad, astfel încât a fost creată prima dinastie maghiară de Arpad, care a dat conducători - regi și care a condus până la începutul secolului al XIV-lea. La început, ungurii trăiau în Yurte - corturi și căruțe, nu cultivau pământul și conduceau vite la câmpiile Panoniei. În secolul al X-lea, ei au răspândit puterea pe teritoriile cucerite treptat, ciocnindu-se în primul rând cu numeroși slavi din Panonia, dar și cu liderii occidentali, germani, de care au fost oprți în cele din urmă în expansiunea lor. În sens religios, oamenii ugrici la momentul sosirii lor erau politeiști care respectau credința și obiceiurile pe care le aduceau din Asia.

Descoperirile arheologice din acea perioadă sunt reduse la descoperirile unor cimitire mai mici în care decedatul a fost îngropat scheletic. Se găsesc și mormintele războinicilor, inclusiv cele ecvestre. Spre deosebire de avari, care aveau și morminte ecvestre în care, pe lângă războinic, există și un schelet de cal, în astfel de morminte maghiare există doar craniul și oasele picioarelor unui cal. În practică, nu toți caii sunt așezați în astfel de morminte, ci doar pielea unui cal cu capul și picioarele sale.

Ca și în cazul tuturor mormintelor din perioada precreștină, felurile de mâncare cu hrană pentru viața de apoi sunt așezate cel mai adesea în mormânt, la fel cum toate celelalte atașamente din morminte au fost considerate a fi folosite de decedat într-o astfel de viață de apoi.

Prin natura lucrurilor, coexistența maghiarilor cu slavii trebuia să aibă loc, în primul rând prin faptul că femeile slave erau luate prizoniere și transformate în concubine. Rămășițele pe care arheologia le înregistrează ceva mai târziu, de la sfârșitul secolului al X-lea, au ieșit și ele din acea coexistență. Potrivit site-ului omonim Bjelo Brdo din Slavonia, termenul pentru cultura arheologică nou creată - cultura Bjelobrdska - își are originea în arheologie.

Descoperirile culturii Bjelobrd există pe teritoriul aproape întregii câmpii panonice, inclusiv în Banat. În Banatul sârbesc, în vecinătatea satului Jazova, a fost explorat un cimitir parțial aparținând acestei culturi. Pe lângă piese de echipament de războinic și cavalerie, au fost găsite și bijuterii și piese decorative de îmbrăcăminte din argint și bronz. Pandantive caracteristice pentru haine, în formă de inimă și de formă romboidă, determină aceste morminte în cultura nouă menționată în această zonă. Acestea se încadrează în faptele istorice bine cunoscute despre ocuparea teritoriului Banatului în secolele X și XI, care au fost discutate. Descoperirile sunt stocate în fondurile Muzeului Național din Kikinda.

Ungaria medieval pân la invazia mongol

În afară de câteva încercări nereușite de a creștina unii dintre liderii maghiari din secolul al X-lea, ungurii au început să intre în procesul de creștinare chiar la începutul secolului al XI-lea, când conducătorul lor, după ce a acceptat creștinismul, a devenit primul rege al Ungariei. Se crede că era în jurul anului 1000, iar conducătorul a luat numele Ștefan. A primit coroana de la Constantinopol. Până atunci, și mai ales din acel moment, ungurii au fost expuși intens influențelor atât din Constantinopol, cât și din Occident, cu intenția de a atrage acest nou popor de partea lor în Europa, în mijlocul unei lupte foarte pronunțate pentru dominarea bisericii, care va rezulta abia o jumătate de secol mai târziu prin împărțirea bisericilor în 1054.

Aproape de la început, istoria maghiară în Panonia a fost legată de istoria sârbă, având în vedere că deja în secolul al X-lea, aceste două popoare au devenit vecine care împărtășesc granițele și luptă pentru împărțirea teritoriilor. În afară de luptele pentru teritorii din istoria ambelor națiuni, au existat și perioade de alianțe, precum și relații de căsătorie.

În afară de numeroși slavi, alte popoare nomade au rămas pe teritoriul statului maghiar, începând cu secolul al XI-lea. Aceștia

¹⁰ Coroana regelui Ștefan, primul rege maghiar, care mai târziu a fost canonizat și a devenit Sfântul Ștefan, este un element care a fost păstrat și expus cândva în Muzeul Național, iar acum este expus în Parlamentul maghiar din Budapesta. Coroana este o emisferică tipic bizantină cu o cruce caracteristică în partea de sus și Perpenduli pe laturi. Se caracterizează și prin icoane grecești dispuse în cerc în jurul sferei. Mai târziu, odată cu acceptarea catolicismului în Ungaria, coroana a fost remodelată astfel încât să se poată observa practic diferite elemente de realizare.

је одговарало степама у Азији одакле су дошли. У Банату постоје топономастички трагови боравка Кумана, пре свега изражени кроз постојање села Кумане у околини данашњег Новог Бечеја. Такви топономастички трагови прате се све до данашње Македоније, кроз називе Куманова, манастира Куманица, а Печењегу кроз назив села Печењевце. На позно средњовековним мапама Угарске, на доста места се бележе локације Кумана.

Треба поменути још једну појаву која није битно мењала историју Баната, али остала је забележена у писаним изворима. Наиме, од краја 11. века крећу крсташки походи који сви редом имају руту преко Мађарске. Они походи, као што су посебно трећи и четврти, који су за правац имали пролаз преко Београда и Браничева, сигурно су се односили и на простор Баната. То су походи из 1147. и 1172. године.

Осим са Србима, Мађари су од почетка насељавања Паноније били у непосредном суседству са Византијом. Граница између ове две земље је стално била спорна, а ратови врло чести. Ти ратови су посебно чести и интензивни били у 12. веку иако су почели већ у 11. Са византијске стране успешне походе на Мађарску је водио цар Манојло I Комнин. У његово време граница Византије је поново избила на Дунав, а територија Срема је поново ушла у састав Царства. Како се граница Византије учврстила на Дунаву, тако су повремено отпочели и продори на угарску територију, свакако у Банат и Бачку.

О продору до града Бача Јован Кинам, дворски византијски историчар пише:

А када цар стиже у хунску земљу, тамошњи људи изађоше сви да га дочекају. Они из свештеничког реда огрнути црквеним одеждама и држећи у рукама света јеванђеља, као и прост и обичан народ, певаху веома складно једну химну, коју је један од наших вешто испевао. Овако је гласила: „О Господе, који си помогао кроткоме Давиду“.

Из описа је јасно да је народ који дочекује цара православни, а вероватно су већина међу њима Словени, а не Мађари зато што је већ тада постојала подела на православне и католике. Догађај јесте везан за Бачку, али се сличан однос може претпоставити и у Банату, тим пре што је Банат историјски био више изложен византијском утицају.

Почев од друге половине 11. века материјална култура на простору Угарске државе се унифицирала у великом степену, иако су становништво чинила два основна народа, панонски Словени и Мађари, а поред њих и низ других, номадских, али и досељаваних Немаца са подручја западне Европе. Та материјална култура великим делом носи наслеђе претходне словенске културе, што је и логично, али има и неке нове елементе придошле пре свега од номадских народа.

Насеља овог периода, поготово у 12. и првој половини 13. века су веома бројна и захватају велике површине. То говори о бројном становништву, увећаном знатно по мађарском насељавању. Иако је Угарска имала честе чарке на границама, то очигледно нису били велики ратни потреси који су исцрпљивали биолошки потенцијал целог становништва. Све до монголске најезде 1241. године био је то релативно миран период у коме је средњовековна Угарска просперирала. Колико је бројно и густо насељено становништво било говори један податак Јована Кинама из 1151. године када се водио озбиљан рат између Византије и Угарске. У једном моменту византијска војска је прешла Дунав и највероватније ушла на територију Баната, пљачкајући насеља и попуњавајући ратни провијант. Тада Кинам саопштава о пљачкању насеља скоро претрпаних мноштвом житеља и крцатих свакојаким добрима. У сеоским насељима се живи највећим делом у полу земуницама и земуницама као и до тада, иако има и надземних објеката. То су породичне куће које не премашују димензије од 5 x 5м, а најчешће су и мање. У таквим објектима се користе земљане пећи какве су на панонском простору веома дуго пре тога у употреби, а сасвим сигурно од античких времена. Основни археолошки налази у оваквим насељима, грнчарија, израђује се на ручном витлу и масовно се производи. Основна два облика су лонци и котлови. Лонци су словенске традиције, готово идентичних облика као што су били и у претходном периоду. Они су пре свега везани за коришћење у пећима, иако се могу користити и на отвореним огњиштима. Нова масовна појава су котлови који свакако изворно припадају номадској традицији, зато што сама функција предвиђа коришћење на отвореним огњиштима, пре свега везаним за номадска привремена станишта. Колико су се ови облици у употреби измешали код становништва различитог порекла

¹¹ У Банату и у Бачкој, где је терен изразито равничарски, тешко је било наћи доминантна места где би било логично саградити цркву, да она на тај начин буде истакнута, а и издвојена на место које неће никада бити поплављено, као што се то дешавало у насељима смештеним близу мочвара. То је поготово било важно због гробаља око цркава. На овом равничарском терену постоји археолошка појава везана за праисторијске епохе бакарног доба, која је врло уочљива. То су гробне хумке које потичу приближно из времена око 3000 до 2800. године пре н.е. Те хумке су различитих димензија, овалног облика. Знају бити пречника и до 50-60 метара, а висине неколико метата. Такве структуре су за равничарски терен какав је у Банату биле права мала брда. Дешава се релативно често да су цркве позициониране управо на таквим местима. Један такав пример је у потпуности истражен у околини Старчева, где су вишегодишњим ископавањима Народног музеја у Панчеву у потпуности истражени остаци цркве и гробаља које је формирано око ње, а у самом средишту је ископан и праисторијски гроб због кога је хумака била и направљена. Целокупан налаз са пренетим оригиналним скелетом из праисторијске хумке смештен је у Народног музеју у Панчеву.

sunt în primul rând pecenegi și cumani, care au fost angajați ocazional de Ungaria și Serbia ca detașamente auxiliare în armată. Zona Banatului și Bačka a fost ideală pentru astfel de populații, cu un peisaj de stepă în anumite zone, care corespundea stepelor din Asia de unde provin. Există urme toponimice ale șederii cumanilor în Banat, exprimate în primul rând prin existența satului Kumana din vecinătatea Novi Becej de astăzi. Astfel de urme toponimice pot fi urmărite până în Macedonia de astăzi, prin numele Kumanovo, mănăstirea Kumanica și Pecenjega, prin numele satului Pecenjevo. Pe hărțile medievale târzii ale Ungariei, locațiile Kuman sunt înregistrate în multe locuri.

Merită menționat un alt fenomen care nu a schimbat semnificativ istoria Banatului, dar a rămas înregistrat în surse scrise. Și anume, de la sfârșitul secolului al XI-lea, au început cruciadele, toate având un traseu prin Ungaria. Acele campanii, cum ar fi a treia și a patra, care aveau o rută prin Belgrad și Braničevo, se refereau cu siguranță la zona Banatului. Acestea sunt campaniile din 1147 și 1172.

În afară de sârbi, ungurii se aflau în imediata vecinătate a Bizanțului de la începutul așezării Panoniei. Granița dintre aceste două țări a fost în mod constant contestată, iar războaiele sunt foarte frecvente. Aceste războaie au fost deosebit de frecvente și intense în secolul al XII-lea, deși au început încă din secolul al XI-lea. Pe partea bizantină, împăratul Manojlo I Komnin a condus o campanie de succes împotriva Ungariei. În timpul său, granița Bizanțului a erupt din nou pe Dunăre, iar teritoriul Srem a devenit din nou parte a Imperiului. Pe măsură ce granița Bizanțului a fost întărită pe Dunăre, tot așa au început ocazional incursiunile pe teritoriul maghiar, cu siguranță în Banat și Bačka. Jovan Kinam, un istoric bizantin de curte, scrie despre pătrunderea în orașul Bac:

Și când împăratul a ajuns în țara hunului, oamenii de acolo au ieșit cu toții în întâmpinarea lui. Cei din rânduiala preoțească, îmbrăcați în haine bisericești și ținând în mâini sfânta Evanghelie, precum și oamenii obișnuiți, au cântat un imn foarte armonios, pe care unul dintre noi l-a cântat cu iscusință, după cum urmează: „Doamne, care l-ai ajutat pe David cel blând”.

Din descriere reiese clar că oamenii care îl primesc pe împărat sunt ortodocși și probabil că majoritatea sunt slavi, nu maghiari, pentru că și atunci a existat o împărțire în ortodocși și catolici. Evenimentul este legat de Bačka, dar o relație similară poate fi presupusă în Banat, mai ales că Banat a fost istoric mai expus influenței bizantine.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XI-lea, cultura materială din statul maghiar a fost în mare parte unificată, deși populația era formată din două popoare de bază, slavii panonieni și maghiari, și pe lângă aceștia, alți germani nomazi, dar și imigranți din Europa de Vest. Această cultură materială poartă în mare măsură moștenirea culturii slave anterioare, ceea ce este logic, dar are și câteva elemente noi provenite în primul rând de la popoarele nomade.

Așezările din această perioadă, în special în secolul al XII-lea și prima jumătate a secolului al XIII-lea sunt foarte numeroase și acoperă suprafețe extinse. Aceasta vorbește despre o populație numeroasă, care a crescut semnificativ după așezarea maghiară. Deși Ungaria a avut frecvente lupte la granițe, acestea nu au fost

în mod evident cutremure majore de război care să epuizeze potențialul biologic al întregii populații. Până la invazia mongolă din 1241, a fost o perioadă relativ pașnică în care Ungaria medievală a prosperat. Jovan Kinam în anul 1151 a purtat un război serios între Bizanț și Ungaria, care ne arată cât de densă și numeroasă a fost populația. La un moment dat, armata bizantină a trecut Dunărea și cel mai probabil a intrat pe teritoriul Banatului, jefuind așezările și umplând provizii de război. Atunci Kinam anunță jefuirea așezărilor aproape aglomerate de oameni și pline de tot felul de bunuri. În așezările rurale, oamenii trăiesc în cea mai mare parte în semi săpături și săpături, ca și până acum, deși există și facilități supraterane. Acestea sunt case familiale care nu depășesc dimensiunile de 5 x 5 m și, de obicei, sunt mai mici. În astfel de clădiri, se folosesc cuptoare de pământ, deoarece acestea erau folosite în zona panoniană cu mult timp înainte și cu siguranță din cele mai vechi timpuri. Descoperirile arheologice de bază din așezări, ceramică, sunt realizate pe un troliu manual și sunt produse în serie. Cele două forme de bază sunt oalele și cazanele. Ghivecele sunt de tradiție slavă, aproape identice ca formă în perioada anterioară. Acestea sunt în primul rând legate de utilizarea în cuptoare, deși pot fi utilizate și în șemineele deschise. Un nou fenomen de amploare îl reprezintă cazanele, care aparțin tradiției nomade, deoarece însuși funcția lor prevede utilizarea în vetre deschise, în primul rând legat de habitatele nomade temporare. Cât de mult s-au amestecat aceste forme în utilizarea lor în rândul populațiilor de diferite origini, fapt demonstrat prin exemple, deși rare, că aceste cazane care sunt destinate atârării peste vatră și, prin urmare, cu fundul rotunjit, utilizat în sobe, au fost așezate cu forma rotundă pe podea. Decorul și toată ceramica sunt în maniera anterioară, slavă, folosind piepteni și unelte cu un singur dinte pentru vopsirea cu linii orizontale și ondulate. Ca o noutate în decor, apar găuri în relief pe partea superioară a vaselor. În general, decorul este mai modest decât pe vasele secolului IX-X, iar decorul se aplică de obicei numai pe partea superioară a vasului. În parte, aceasta este cu siguranță o consecință a producției în masă de ceramică în ateliere care acopereau anumite regiuni. Analiza ceramicii din sudul Banatului a stabilit că a existat un „atelier Vrșac” din care provine ceramica cu caracteristici locale specifice, care nu sunt observate în nordul Banatului sau în Bačka. Aceste caracteristici nu modifică aspectul general și principalele caracteristici în cauză. În plus față de un număr mare de așezări în spațiul deschis, în zona Ungariei ca mare stat european din acea vreme, cu conflicte armate organizate și militare care i-au urmat istoria, au apărut așezări fortificate, orașe și localități. În zona Banatului, cel mai faimos astfel de loc este în sud, lângă satul Dupljaja din Banatul sârbesc. În acest loc se găsesc rămășițele unui oraș care a fost fortificat cu o zidărie din pământ și care acoperea o suprafață de aproximativ 200 x 200 de metri. Situl a fost puțin explorat pentru o zonă atât de mare, dar au fost documentate elemente ale fortificațiilor palisadei, bisericilor și cimitirelor din secolele XII-XIII. Printre acestea se numără clădiri bisericești mari, din zidărie de bună calitate, care ar fi putut fi principala biserică a orașului. Din punct de vedere istoric, acest sit este identificat cu orașul medieval Caraș din Ungaria medievală.

¹¹ În Banat și Bačka, unde terenul este extrem de plat, a fost dificil să se găsească locuri dominante în care ar fi logic să se construiască o biserică, astfel încât să fie proeminentă și să fie pusă deoparte într-un loc care nu va fi inundat niciodată, așa cum s-a întâmplat în așezări situate în apropierea zonelor umede. Acest lucru a fost deosebit de important din cauza cimitirelor din jurul bisericilor.

Există un fenomen arheologic legat de epocile preistorice din epoca cuprului pe acest teren de câmpie, ceea ce este foarte vizibil. Acestea sunt movile funerare care datează de la aproximativ 3000 la 2800 î.Hr. Aceste movile sunt de diferite dimensiuni, de formă ovală. Pot avea până la 50-60 metri în diametru și câțiva metri înălțime. Astfel de structuri sunt destinate terenului plat, cum ar fi adevăratele dealuri mici din Banat. Se întâmplă relativ des ca bisericile să fie poziționate în astfel de locuri. Un astfel de exemplu a fost complet cercetat în vecinătatea Starčevo, unde rămășițele bisericii și ale cimitirului format în jurul ei au fost excavate complet în mulți ani de săpături ale Muzeului Național din Pancevo, iar un mormânt preistoric a fost săpat în centru când movila a fost construită. Întreaga descoperire cu scheletul original transferat din movila preistorică este găzduită în Muzeul Național din Pancevo.

говоре примери, додуше ретки, да се и котлови који су по својој функцији предвиђени за вешање над огњиштем, и због тога заобљеног дна, коришћени по некада и у пећима, положени својим обликом дном на подницу. Украшавање и све грнчарије је у претходном, словенском маниру, коришћен чешлјева и једнозубих алатки за шарање водоравним и валовитим линијама. Као новина у украшавању се појављују утиснуте јамице на горњем делу посуда. Генерално, украшавање је скромније него на посућу 9-10. века, а украс се наноси најчешће само на горњем делу посуда. Једним делом то је свакако последица масовне производње грнчарије у радионицама које су покривале одређене регије. Анализом грнчарије у јужном Банату установљено је да је постојала „вршачка радионица“ из које је потицала грнчарија специфичних локалних карактеристика које се не запажају на северу Баната или у Бачкој. Те карактеристике не мењају општи изглед и главне особине о којима је реч.

Осим великог броја насеља на отвореном простору, на простору Угарске као велике европске државе тог времена, са организованом војском и војним сукобима који су пратили њену историју, појављују се и утврђена насеља, градишта и градови. На простору Баната најпознатије такво место је на југу, код села Дупљаја у српском Банату. На овом локалитету налазе се остаци града који је био утврђен дрвено – земљаним бедемом, а захватао је површину од приближно 200 x 200 метара. Налазиште је мало истраживано за тако велику површину, али су документовани елементи палисадне фортификације, црква и гробаља 12 – 13. века. Међу њима и велике црквене грађевине, квалитетно зидане, која је можда била главна градска црква. Историјски гледано, ово налазиште се идентификује са средњовековним градом Карашом у средњовековној Угарској.

Средњовековни град Ковин

Земљано дрвено утврђење, односно утврђени град био је и **Ковин** који се под тим именом помиње у 12. веку. Међутим, пошто је на истом месту град постојао и касније, када је поново грађен од камена, остаци земљаних бедема нису тако добро видљиви као што је то у Дупљаји. Археолошка ископавања у Ковину потврдила су слојеве 12. века тако да су и подаци из писаних извора поуздано везани за локацију на којој се и данас налазе остаци средњовековног града.

Овакав начин утврђивања градова у техници дрвено – земљане палисаде је традиционално словенски начин на равничарским просторима где нема камена. Код Словена у целој равничарској Европи позната су словенска градишта из разних периода, поготово у раном средњем веку. У Угарској таква градишта и утврђивање градова било је у употреби само до монголске најезде, а после се радикално мења и користи се чврсти материјал. Разлог томе је што су сва таква утврђења у Угарској запаљена током најезде Монгола. Налази који потичу из археолошких истраживања овог значајног налазишта похрањени су у Градском музеју у Вршцу. На самом налазишту видљиви су делови земљаног бедема и сувог рова уз њих.

Највећи део становништва је до друге половине 11. века био покрштен у Угарској. Тај процес је међу панонским Словенима текао већ дуго, тако да је хришћанство било већ чврсто утемељено. Археолошки се врло често налази

на остатке сеоских, малих цркава, које су биле парохijske цркве¹¹. Оне су могле бити везане за једно насеље ако је оно било веће или су подмиривале потребе више суседних насеља. То су једнобродне, једноставне грађевине са апсидом грађене од камена и цигле. Некада су имале и звоник испред улаза. Из историјских података и писаних извора извесно је да у Угарској живе и католици и православни, као и да свако од њих има своје цркве и своје свештенство. Археолошким ископавањима тешко је утврдити које би цркве припадале једном а које другом обреду. Једина разлика која можда указује на те поделе можда јесте облик апсида. Док су полукружне пре свега утицај источне, православне средине, правоугаоне апсиде су већином утицај са запада и католичке средине. На неким од грађевина се виде и покушаји преправљања апсида, што је у складу са подацима о премештању становништва, напуштању и запоседању већ постојећих насеља са изграђеним црквама. Угарска, као оформљена католичка држава у 12. и 13. веку свакако је тежила да се ослободи византијског, православног утицаја међу становништвом на својој територији. Због тога је прибегавала насилној измени етничке и верске структуре становништва, насељавањем становника са запада Европе, из долине реке Рајне, Саксоније, Мозела и других области. Део тих популација завршио је свакако и на територији Баната, посебно што је та територија дуго у прошлост била по источним утицајем Византије. Како је у Банату чврст грађевински материјал био реткост који је посебно морао да се направи или допреми, у каснијим епохама, када су те цркве биле запустеле, становништво је чупало тај грађевински материјал за друге своје потребе. То је ишло до те мере да су најчешће почупани и темељи тих грађевина, а археолошким истраживањима се долази тек до темељних ровова са грађевинским материјалом у занемарљивим траговима.

Уз цркве су најчешће настајала гробаља сеоске популације. Покојници су сахрањивани по хришћанском обреду, а у гробовима се тек ретко налазе предмети који су пре свега били делови одеће или накит покојника. Једним делом је то због сиромаштва сеоских заједница, а другим зато што хришћански обред у принципу искључује стављање било каквих предмета уз покојника. Ипак, то правило је по некада кршено, тако да у ретким случајевима постоје и посуде за храну која се покојнику прилаже за загробни живот. Гробља

Orașul medieval Kovin

Fortificația din lemn de pământ, adică orașul fortificat, a fost și Kovin, care este menționat sub acest nume în secolul al XII-lea. Cu toate acestea, din moment ce orașul a existat în același loc chiar mai târziu, când a fost reconstruit din piatră, rămășițele zidurilor de pământ nu sunt la fel de vizibile ca în Dupljaja. Săpăturile arheologice din Kovin au confirmat straturile secolului al XII-lea, astfel încât datele din surse scrise sunt legate în mod fiabil de locația în care rămășițele orașului medieval se află și astăzi.

Acest mod de fortificare a orașelor în tehnica palisadei din lemn - pământ este în mod tradițional modul slav în câmpiile în care nu există piatră. Dintre slavi din întreaga Europă plană, sunt cunoscute așezările slave din diferite perioade, în special în Evul Mediu timpuriu. În Ungaria, astfel de forturi și fortificații au fost utilizate numai până la invazia mongolă, apoi s-au schimbat radical și s-a folosit material solid. Motivul este că toate aceste fortificații din Ungaria au fost incendiate în timpul invaziei mongole. Descoperirile provenite din săpăturile arheologice ale acestui sit important sunt depozitate în Muzeul Orașului din Vršac. Părți ale meterezei de pământ și șanțului uscat de lângă ele sunt vizibile chiar pe amplasament.

Cea mai mare parte a populației a fost creștinată în Ungaria până în a doua jumătate a secolului al XI-lea. Acest proces se desfășoară în rândul slavilor panonieni de mult timp, astfel încât creștinismul era deja ferm stabilit. Din punct de vedere arheologic, rămășițele bisericilor rurale, mici, care erau biserici parohiale, sunt foarte des găsite. Acestea ar putea fi legate de o singură așezare dacă ar fi mai mare sau dacă ar satisface nevoile mai multor așezări vecine. Acestea sunt clădiri simple, cu o singură navă, cu o absidă construită din piatră și cărămidă. Obișnuiau să aibă o clopotniță în fața intrării. Din date istorice și surse scrise, este sigur că atât catolicii, cât și ortodocșii trăiau în Ungaria, precum și că fiecare dintre ei avea propriile biserici și clerul lor. Săpăturile arheologice fac dificilă determinarea cărui rit aparțin bisericile. Singura diferență care poate indica aceste diviziuni poate fi forma absidei.

În timp ce semicercurile sunt influențate în primul rând de mediul oriental, ortodox, absidele dreptunghiulare sunt influențate în cea mai mare parte de mediul occidental și catolic. Încercările de remodelare a absidelor pot fi văzute pe unele dintre clădiri, ceea ce este în concordanță cu datele privind relocarea populației, abandonarea și ocuparea așezărilor deja existente cu biserici construite. Ungaria, ca stat catolic stabilit în secolele XII și XIII, a aspirat cu siguranță să scape de influența bizantină, ortodoxă, în rândul populației de pe teritoriul său. Datorită acestui fapt, a recurs la o schimbare violentă a structurii etnice și religioase a populației, prin stabilirea locuitorilor din vestul Europei, din valea râului Rin, Saxonia, Mozela și alte zone. O parte din aceste populații au ajuns cu siguranță pe teritoriul Banatului, mai ales că acel teritoriu a fost sub influența estică a Bizanțului pentru o lungă perioadă de timp în trecut. Deoarece materialul de construcție solid era o raritate în Banat, care trebuia să fie realizat sau livrat, în epocile ulterioare, când bisericile au fost abandonate, populația a rupt materialul de construcție pentru celelalte nevoi ale lor. Acest lucru a dus până la măsura în care adesea au fost dărâmate fundațiile acestor clădiri, iar cercetările arheologice duc la tranșee aprofundate cu materiale de construcții în urme neglijabile.

Cimitirele populației rurale erau construite cel mai adesea lângă

biserici. Defuncții au fost îngropați conform ritului creștin, iar în morminte există rareori obiecte care erau în primul rând părți ale hainelor sau bijuteriilor defunctului. Acest lucru se datorează parțial sărăciei comunităților rurale și parțial pentru că ritul creștin, în principiu, exclude plasarea oricăror obiecte lângă defunct. Cu toate acestea, această regulă a fost odată încălcată, astfel încât, în cazuri rare, există și containere pentru alimente care sunt atașate defunctului pentru viața de apoi. Cimitirele sunt în rânduri și limitate de spațiul din jurul bisericii, de obicei cu morminte dens distribuite. Se întâmplă adesea ca următoarea persoană decedată să fie îngropată în aceeași groapă, și ca oasele persoanei decedate anterior să fie mutate în lateral.

Pe lângă bisericile de lângă așezări, mănăstirile au fost construite ca un element important al vieții sociale medievale și al organizării statului. Cel mai semnificativ astfel de monument din această perioadă este mănăstirea Arača.

Rămășițele fostei mănăstiri Arača

Mănăstirea este situată în zona Novi Becej, pe drumul către Novo Milosevo. Este la aproximativ 3,5 km distanță de drumul principal asfaltat și recent a fost construit un drum de acces solid. Nu există surse scrise despre construcția acestei mănăstiri, dar conform datelor arheologice și caracteristicilor de construcție ale bisericii, se consideră că a fost construită în cursul secolului al XII-lea sau cel târziu la începutul secolului al XIII-lea.

Săpăturile de la sfârșitul secolului al XIX-lea din Arača au dezvăluit o piatră funerară cu o acoperire cu trei membri, care este caracteristică monumentelor romanice din secolul al XII-lea. Există indicații arheologice că a existat o biserică mai veche din secolul al XI-lea pe acel loc. Este foarte important și interesant, deoarece până în prezent, în mijlocul câmpurilor bănațene, se află biserica principală a mănăstirii, care este bine păstrată până la acoperiș. Pe lângă biserica principală în sine, săpăturile arheologice au excavat în mai multe rânduri parțial rămășițele adăposturilor și ale altor clădiri monahale. Biserica are forma unei bazilici cu trei nave, cu trei abside semicirculare pe latura de est. Clădirea este monumentală și este construită din cărămidă cu fațadă și detalii decorative din piatră, în unele locuri de marmură, ceea ce vorbește despre importanța care i-a fost acordată în prealabil. Mănăstirea era franciscană. Arcurile semicirculare de pe ferestre și bolțile de cruce din nave arată că a fost construită într-un anumit amestec de stil romanice și gotic. S-au păstrat doar fragmente de rozetă de la intrarea de vest. Capitulele și consolele sunt decorate cu motive figurale și vegetale care corespund unor maestri invitați probabil din Dalmația, unde astfel de biserici sunt comune în perioada romanică și gotică.

La sfârșitul secolului al XIV-lea, bisericii i-a fost adăugată o clopotniță în stil gotic, care a fost păstrată aproape complet până în prezent. În faza inițială, biserica ar fi putut avea o clopotniță sau clopotnițe pe partea de vest din fața intrării, ceea ce nu a fost clarificat până acum.

Se presupune că în secolul al XV-lea, mănăstirea a făcut parte din moșia care a fost acordată de regele maghiar mai întâi despotului Stefan Lazarević, apoi despotului Đurđe Branković. În anii în care turcii au cucerit Banatul, în 1551 sârbii au ținut un consiliu în Arača unde au decis să se alăture turcilor. Cu toate acestea, în același an, mănăstirea a fost incendiată de turci și astfel a rămas în ruină.

În cadrul mănăstirii în sine, a fost construit un cimitir mare, care, împreună cu întregul complex, a fost explorat de mai multe ori.

су на редове, а ограничена простором око цркве, најчешће су са густо распоређеним гробним укупима. Дешава се често да се у исту раку сахрањују и следећи покојници, а да се кости претходног измештају у страну.

Поред цркава уз насеља, настајали су и манастири као битан елемент средњовековног друштвеног живота и државне организације. Из овог периода најзначајнији такав споменик је *манастир Арача*.

Остаци некадашњег манастира Арача

Манастир се налази у атару Новог Бечеја, на путу према Новом Милошеву. Удаљен је од главног асфалтног пута око 3,5 км, а у последње време направљен је и солидан прилазни пут. Не постоје писани извори о изградњи овог манастира, али се према археолошким подацима и грађевинским особинама цркве сматра да је изграђен током 12. или најкасније почетком 13. века. Ископавањима крајем 19. века у Арачи је откривена надгробна плоча са трочланим преплетом који је карактеристичан за романичке споменике 12. века. Постоје археолошке индикације да је на том месту постојала старија црква из 11. века. Врло је важан и занимљив зато што до данас усред банатских њива стоји главна манастирска црква која је на добром делу сачувана до крова. Поред саме главне цркве археолошким ископавањима у више наврата делимично су истражени и остаци конака и других манастирских објеката. Црква је по форми тробродна базилика са три полукружне апсиде на источној страни. Грађевина је монументална и зидана је од цигле да фасадним и украсним детаљима од камена, на неким местима и од мермера, што говори о значају који јој је унапред дат. Манастир је био фрањевачки. Полукружни лукови на прозорима и крстасти сводови у бродовима говоре да је грађена у извесној мешавини романичког и готичког стила. Само у фрагментима сачувани су делови розете са западног улаза. Капители и конзоле су украшени фигуралним и биљним мотивима који одговарају мајсторима вероватно позваним из Далмације где су такве цркве честе у романичком и готичком периоду.

Крајем 14. века у склопу цркве додат је звоник у готичком стилу који је до данас готово у целости сачуван. У првобитној фази црква је можда имала звоник или звонике са западне стране испред улаза, што до сада није разјашњено. Претпоставља се да је у 15. веку манастир био део поседа који је додељен од стране угарског краља најпре деспоту Стефану Лазаревићу, а потом и деспоту Ђурђу Бранковићу. У годинама када су Турци освајали Банат, 1551. године Срби су одржали сабор у Арачи на коме су одлучили да се прикључе Турцима. Ипак је исте године манастир запаљен од стране Турака и тако је остао у рушевинама.

Унутар самог манастира настало је и велико гробље које је заједно са целим комплексом истраживано у више наврата. Последња археолошка истраживања обављена су првих година 21. века. Налази са свих ископавања похрањени су у Музеју Војводине у Новом Саду.

Право је чудо да је црква тако добро очувана с обзиром на праксу коришћења грађевинског материјала са таквих места. Ипак, материјал је добрим делом разнет, тако да се околне грађевине могу испратити само у темељима и затрпане су. И на самој цркви су видљиви делови где је чупан грађевински материјал – опеке, али је конзервација на тим местима то надоместила.

Ова епоха се завршава монголском најездом 1241-1242.

године. Угарска је силно пострадала у тој најезди, а Монголи су у свом походу продрли и до Јадранског мора. Становништво Угарске је десетковано, неки градови попут поменутог Караша код села Дупљаје, су престали да постоје, а запустеле су и многе цркве.

После монголске најезде променило се много тога у Угарској. Те промене су спроведене у свим њеним крајевима тако да су оне видљиве и на територији Баната. Краљ Угарске је издао указ по коме се забрањује подизање утврђења од дрвета и земље. Од тих времена градили су се само градови и тврђаве од камена и цигле. Такве промене је доживео Ковин у Банату тако да се данас виде само мали остаци таквог, каменог утврђења и града. До сада поменути црквени споменици као што је Арача и манастир у Мајдану, обновљени су и трајали су све до доласка Турака.

Сеоска наеелја отвореног типа су доживела велике промене. Она више нису толико бројна, а ни толико велика као што су била она у 12 – 13. веку. Посматрајући њихов распоред на широј територији, што је постигнуто обимнијим археолошким рекогносцирањима терена у општинама Нови Кнежевац, Чока, Кикинда и Панчево, у српском Банату, може се закључити да се становништво по броју смањило за 4 до 5 пута. Угарска је у том периоду морала да насели становништво и својих централних и западних области, па и са немачког простора како би поправила демографску слику територија које су биле окренуте ка југу, Балкану, како би заштитила те своје територије.

То је у великој мери утицало на драстичну промену материјалне културе, зато што са новим становништвом долазе и њихови мајстори, грнчари пре свега, који доносе своје производе. Грнчарија се сада израђује готово у потпуности на ножном витлу, поприма другачије облике лонаца, а украс више готово да не постоји или је сасвим сведен. У великој мери прекинута је словенска традиција у грнчарској производњи. И даље се живи у земуницама и надземним објектима сличних величина онима из претходног периода. Користе се обновљене старије цркве, а настају и многе нове. На истим местима настају нова гробља тако да се формирају археолошка налазишта на којима има више слојева сахрањивања, често без могућности апсолутне хронологије из разлога недостатка налаза у гробовима. Долази до већег прилива католичког становништва, иако је остало и словенско, православно становништво, не у малој мери. О томе добијамо податке пре свега из докумената у којима западна црква изражава незадовољство постојањем „шизматика“ у Угарској. Археолошки налази о томе не могу много да кажу зато што је материјална култура, како у насељима, тако и нешто мало што се проналази у гробљима, у великој мери унифицирана.

У последњој четвртини 13. века, тачније 1284. године српски краљ Драгутин добио је од угарског краља Мачву и Београд, као мираз са удајом угарске принцезе Каталине за њега. За Банат то није од посебног значаја, али ипак треба напоменути чињеницу да се у збирци Градског музеја у Вршцу налази више примерака новца краља Драгутина, додуше без тачних података о месту налаза. Управљање Београдом, који је наспрам територије Баната вероватно је имало последица у смислу већег присуства српског становништва у тој регији. Пошто су у питању налази новца, они не делују ни тако

Ultimele săpături arheologice au fost efectuate în primii ani ai secolului XXI. Descoperirile din toate săpăturile sunt stocate în Muzeul Voivodinei din Novi Sad.

Este un adevărat miracol faptul că biserica este atât de bine păstrată, având în vedere practica utilizării materialelor de construcție din astfel de locuri. Cu toate acestea, materialul a fost aruncat în aer, prin urmare clădirile din jur pot face trimitere doar la fundații deoarece au fost îngropate. Părți din materialul de construcție - cărămizi - sunt vizibile chiar în biserică, dar conservarea în aceste locuri a compensat acest lucru.

Această epocă se încheie cu invazia mongolă din 1241-1242. Ungaria a fost grav afectată în acea invazie, iar mongolii au pătruns până în Marea Adriatică în campania lor. Populația Ungariei a fost decimată, unele orașe, cum ar fi menționatele Caraș de lângă satul Dupljaje, au încetat să mai existe și multe biserici au fost abandonate.

Ungaria după mongoli până la bătălia de la Kosovo

După invazia mongolă, s-au schimbat multe în Ungaria. Aceste modificări au fost implementate în toate părțile sale, astfel încât să fie vizibile pe teritoriul Banatului. Regele Ungariei a emis un decret prin care interzicea construcția de fortificații din lemn și pământ. De atunci, au fost construite din piatră și cărămidă doar orașe și cetăți. Astfel de schimbări au avut loc la Kovin în Banat, prin urmare astăzi se pot vedea doar mici resturi ale unei astfel de fortificații și oraș. Monumentele bisericii menționate până acum, precum Araș și mănăstirea din Maidan, au fost renovate și au durat până la sosirea turcilor.

Așezările rurale de tip deschis au suferit mari schimbări. Nu mai sunt atât de numeroase, nici la fel de mari ca în secolele XII - XIII.

Observând distribuția lor pe un teritoriu mai larg, care a fost realizată prin recunoașterea arheologică mai extinsă a terenului în municipiile Novi Kneževac, Čoka, Kikinda și Pančevo, în Banatul sârbesc, se poate concluziona că populația a scăzut de 4 până la 5 ori. Ungaria a trebuit în perioada aceea să migreze populația din zonele centrale și occidentale, precum și din partea germană, pentru a îmbunătăți imaginea demografică a teritoriilor care erau orientate spre sud și spre Balcani, pentru a-și proteja teritoriile. Acest lucru a influențat foarte mult schimbarea drastică a culturii materiale, deoarece odată cu noua populație vin și specialiștii lor, olari mai presus de toate, care își aduc produsele. Ceramica este acum făcută aproape în întregime pe un troliu pentru picior, ia diferite forme de ghivece, iar decorul este aproape inexistent sau complet redus. Tradiția slavă în producția de ceramică a fost întreruptă în mare măsură. Locuiesc încă în adăposturi și clădiri supraterane de dimensiuni similare cu cele din perioada anterioară. Se folosesc biserici mai vechi renovate și se construiesc multe altele noi. În aceleași locuri se construiesc noi cimitire, astfel încât se formează situri arheologice unde există mai multe straturi de înmormântări, adesea fără posibilitatea unei cronologii absolute din cauza lipsei de descoperiri în morminte. Există un aflus mai mare de populație catolică, deși populația slavă, ortodoxă rămâne, nu într-o mică măsură. Obținem informații despre aceasta în primul rând din documente în care Biserica occidentală își exprimă nemulțumirea față de existența „schismaticilor” din Ungaria. Descoperirile arheologice nu pot spune multe despre acest lucru, deoarece cultura materială, atât în așezări, cât și puținul care se găsește în cimitire, este în mare parte unificată.

În ultimul sfert al secolului al XIII-lea, mai exact în 1284, regele sârb Dragutin a primit Mačva și Belgradul de la regele maghiar, ca zestre după căsătoria cu prințesa maghiară Catalina. Pentru

необично када се зна да је трговина увек била важна за све стране, поготово ако је поговорила политичка клима у којој се остварују брачне везе две владарске куће. Да ли је на територији Баната то изазвало и неке друге последице које би се могле археолошки пратити, није установљено, зато што археолошких истраживања ове територије и није било много на локалитетима везаним за овај период средњег века.

Свеукупно, већим делом је период од после монголске најезде до пред крај 14. века миран период са просперитетом. Промене ће уследити са доласком Турака на Балкан и првим турским пљачкашким походима на територију Угарске, па у склопу тога и Банат.

После Косовске битке настаје Српска деспотовина, према титулама српских владара који су тада у потпуно измењеним околностима носили најпре Стефан Лазаревић, а потом Ђурађ Бранковић. Српски деспоти били су у сложеним односима и са турским султаном и угарским краљем. Наравно, бранили су преостале српске земље, али имали и изузетну улогу у одбрани хришћанског света северно од Дунава, пре свега Угарске.

За ове заслуге и подстицање Срба да бране Угарску краљевину српски деспоти су добијали велике и бројне поседе на територији Угарске. Било је то не само због давања материјалне потпоре која је добијана убирањем прихода са тих поседа, за борбу против Турака, већ и због све бројнијег српског живља које се исељавало на територију угарске

државе. Међу поседима у Банату, најзначајнији су Вршац, Бечкерек (Зрењанин), Нови Бечеј, Арача, Башаид, Липова, Ковин, Шемљуг, Темишвар и Арад.

По паду деспотовине, заузимањем Смедерева 1459. године титуларно достојанство српских деспота обновљено је под окриљем средњовековне Угарске. Титулу српских деспота носили су Вук Гргуревић од 1471. године, па Ђорђе Бранковић, Јован Бранковић, Иваниш Бериславић, Стеван Бериславић, Радич Божић и Павле Бакић до 1537. године. Резиденција српских деспота налазила се у Срему, у граду Купинику, данашњем Купину.

Читав је низ средњовековних градова или бранич кула настао као нов или су претходно подигнута утврђења обновљена током 15 и 16. века. Разлог су наравно били све бројнији турски упади најпре, а онда и ратови које је Угарска водила против Османске империје.

Као пример из тог веома богатог опуса овде је издвојено неколико градова – тврђава тог времена.

Средњовековни град Вршац

Изградња града Вршца остаје отворено питање, али је Вршац свакако постојао у првој половини 15. века, па се зато дуго времена мислило да га је највероватније је изградио деспот Ђурађ Бранковић, иако су постојале тезе о старијем пореклу, које изградњу приписују угарском краљу Жигмунду који га је нешто касније онда предао Ђурађу Бранковићу. Деспот је тада могао да га користи у систему одбране од Турака, што и јесте била стратегија угарске државе. Новија истраживања Вршац повезују са подацима у писаним изворима који се односе на град Ершомљо, који је подигнут 1323. године.

Дуго времена је била видљива позната вршачка кула, која је постала симбол града. Доминирала је као и сада правоугаона бранич кула висине готово 20м. Археолошким истраживањима крајем 20. века откривени су бедеми и друга, кружна кула, а утврђење је у целости реконструисано. Замак је димензија око 60 x 20 метара, бедеми су сачувани нешто више од 1,20 метара. Бранич кула је правоугаоне основе, око 14 x 11 метара. Реконструкцијом бранич кула је наткровљена и добила је свој некадашњи изглед. Има приземље, два спрата и шетну стазу на врху. Поглед са куле сеже и до 100 км удаљености.

Средњовековни град Жидовар (рум. Jdioara)

Налази се у Тамишкој долини, око 20 км источно од Лугожа. Изграђена је као краљевска тврђава пре 1320. године, када се први пут помиње у писаним документима. Од тада, до краја средњег века је више пута мењала господаре међу угарским племићким породицама. Доспела је у посед породице Хађмаш 1439. године, даровањем краља Алберта. Касније, 1470. године доспева у посед породице Понграц која је била у добрим односима са породицом Корвина. Неки истраживачи сматрају да је била центар дистрикта Лугож. Тврђава је неправилног, полигоналног облика изграђена од камена као и све тврђаве у Угарској после монголске инвазије 1241. године. Осим бедема чине је две кружне и једна правоугаона кула. Унутрашњих је димензија око 40 x 22 метра.

Средњовековно утврђење са три куле у Свињици

Налазе се на улазу у Ђердапску клисуру, око 45 км од града Оршаве. Комплекс чине три куле које су најраније могле бити

Banat, acest lucru nu are o importanță deosebită, dar totuși trebuie menționat faptul că în colecția Muzeului Orașului din Vrșac există mai multe copii ale banilor regelui Dragutin, deși fără date exacte despre locul descoperirii. Conducerea Belgradului, care este vizavi de teritoriul Banatului, a avut probabil consecințe în ceea ce privește o prezență mai mare a populației sârbe în acea regiune. Întrucât acestea sunt descoperiri de bani, acestea nu par atât de neobișnuite când se știe că ideea comerțului a fost întotdeauna importantă pentru toate părțile implicate, mai ales dacă a afectat climatul politic în care se realizează relațiile conjugale ale celor două administrații. Nu s-a stabilit dacă acest lucru a provocat alte consecințe asupra teritoriului Banatului, care ar putea fi urmărite arheologic, deoarece nu au existat multe săpături arheologice ale acestui teritoriu la siturile legate de această perioadă a Evului Mediu.

În general, în cea mai mare parte, perioada de după invazia mongolă până la sfârșitul secolului al XIV-lea este o perioadă pașnică cu prosperitate. Schimbările vor urma odată cu sosirea turcilor în Balcani și primele raiduri turcești pe teritoriul Ungariei, inclusiv în Banat.

Alian maghiar cu despo i sârbi

După bătălia din Kosovo, s-a format Despotatul sârb, conform titlurilor conducătorilor sârbi, care apoi, în circumstanțe complet schimbate, l-au purtat mai întâi Stefan Lazarević, apoi Đurađ Branković. Despoții sârbi au avut relații complexe atât cu sultanul turc, cât și cu regele maghiar. Desigur, ei au apărut pământurile sârbe rămase, dar au avut și un rol excepțional în apărarea lumii creștine la nord de Dunăre, în primul rând Ungaria.

Pentru aceste merite și încurajându-i pe sârbi să apere Regatul Ungariei, despoții sârbi au primit moșii mari și numeroase pe teritoriul Ungariei. Nu numai datorită sprijinului material obținut prin colectarea veniturilor din acele moșii, pentru lupta împotriva turcilor, ci și din cauza numărului tot mai mare de sârbi care au emigrat pe teritoriul statului maghiar. Dintre domeniile din Banat, cele mai importante sunt Vrsac, Beckerek (Zrenjanin), Novi Becej, Arača, Bašaid, Lipova, Kovin, Šemliug, Timișoara și Arad.

După căderea despotatului, odată cu capturarea lui Smederevo în 1459, demnitatea titulară a despoților sârbi a fost restabilită sub auspiciile Ungariei medievale. Titlul de despoți sârbi a fost deținut de Vuk Grgurević din 1471, apoi Đorđe Branković, Jovan Branković, Ivaniš Berislavić, Stevan Berislavić, Radić Božić și Pavle Bakić până în 1537. Reședința despoților sârbi a fost situată în Srem, în orașul Kupinik, actualul Kupinovo.

A fost întemeiat un adevărat șir de orașe medievale turnuri defensive, acestea fiind construite pe măsură ce fortificațiile noi sau construite anterior au fost renovate în secolele XV și XVI. Motivul, desigur, a fost numărul tot mai mare de incursiuni turcești mai întâi și apoi, războaiele pe care Ungaria le-a purtat împotriva Imperiului Otoman.

Ce exemplu din acea perioadă foarte instărită, putem selecta câteva orașe sau cetăți.

Orașul medieval Vrșac

Construcția orașului Vrșac rămâne o întrebare deschisă, dar Vrșac a existat cu siguranță în prima jumătate a secolului al XV-lea, așa că mult timp s-a crezut că cel mai probabil a fost construit de despotul Đurađ Branković, deși au existat teze despre origini, care atribuie construcția regelui maghiar Sigismund, care ulterior a predat orașul lui Đurđe Branković. Despotul îl putea folosi

atunci în sistemul de apărare împotriva turcilor, care era strategia statului maghiar. Cercetări recente conectează Vrșac cu datele din surse scrise care se referă la orașul Ersomljo, care a fost construit în 1323.

Multă vreme a fost vizibil celebrul turn Vrșac, care a devenit un simbol al orașului. Ca acum, domina un turn defensiv dreptunghiular de aproape 20m. Săpăturile arheologice de la sfârșitul secolului al XX-lea au dezvăluit metereze și un alt turn circular, iar fortificația a fost complet reconstruită. Castelul măsoară aproximativ 60x20 de metri, meterezele s-au păstrat puțin peste 1,20 metri. Turnul apărător are o formă dreptunghiulară, de aproximativ 14x11 metri. Odată cu reconstrucția, turnul defensiv a fost acoperit și și-a recăpătat aspectul anterior. Are un parter, două etaje și o pistă de mers pe jos în partea de sus. Vederea din turn ajunge până la 100 km distanță.

Orașul medieval ŽIDOVAR (în română: Jdioara)

Este situat în valea Timișului, la aproximativ 20 km est de Lugoj. A fost construit ca cetate regală înainte de 1320, când a fost menționată pentru prima dată în documente scrise. De atunci și până la sfârșitul Evului Mediu, a schimbat conducerea de mai multe ori în rândul familiilor nobile maghiare. A intrat în posesia familiei Hadmaș în 1439, ca darul regelui Albert. Mai târziu, în 1470, a intrat în posesia familiei Pongrac, care era în relații bune cu familia Corvinus. Unii cercetători cred că a fost centrul cartierului Lugoj. Cetatea este neregulată, de formă poligonală, construită din piatră, ca toate cetățile din Ungaria după invazia mongolă din 1241. În plus față de metereze, este formată din două turnuri circulare și unul dreptunghiular. Dimensiunile interioare sunt de aproximativ 40x22 metri.

Cetate medievală cu trei turnuri în Svinjica

Aceasta este situată la intrarea în defileul Đerdap, la aproximativ 45 km de orașul Orșova. Complexul este format din trei turnuri care ar fi putut fi construite în secolul al XIII-lea și au fost menționate pentru prima dată în documente scrise în 1443 sub numele de Castrum Zincze. Cu siguranță, cetatea avea rolul de control al traficului pe Dunăre, pe care statul maghiar aspira să îl realizeze. Turnurile au închis spațiul triunghiular chiar pe malul Dunării, în timp ce astăzi sunt în apă. Cu toate acestea, înălțimea lor de aproximativ 30 de metri le face o atracție demnă de văzut. Două erau orientate spre râu, măsurând 6,7x6,5 și 7,2x6,3m, în timp ce al treilea se afla pe un deal și era cel mai mare, măsurând 7,5x7 metri. Turnurile erau la 20 de metri distanță. Turnurile aveau o înălțime de aproximativ 10-11 metri, aveau parter, etaj și promenadă.

Muzeul Național al Banatului din Timișoara

Se găsește în centrul orașului, în castelul Huniade. Este de tip complex și prezintă natura regiunii bănățene și trecutul Banatului din cele mai vechi timpuri până în epoca contemporană. Este alcătuit din secția de științele ale naturii, de arheologie, istorie și laboratorul de restaurare. Este competent pentru complexul sanctuarului neolitic din Parța.

Complexul muzeal Arad

Are o expoziție permanentă a cărei parte arheologică prezintă trecutul din epoca fierului până în evul mediu. La fel, partea care

подигнуте у 13. веку, а први пут се у писаним документима помињу 1443. године као каструм Zincse. Свакако је тврђава имала улогу контроле саобраћаја Дунавом коју је мађарска држава тежила да оствари. Куле су затварале троугаони простор на самој обали Дунава, док се данас налазе у води. Ипак, њихова висина од око 30 метара и тако чини атракцију коју вреди видети. Две су биле окренуте према реци, димензија 6,7 x 6,5 и 7,2 x 6,3 м, док је трећа била на брдашцу и била је највећа, димензија 7,5 x 7 метара. Међусобно су куле биле одмакнуте по 20 метара. Куле су биле висине око 10 – 11 метара, имале су приземље, спрат и шетњу стазу.

Национални музеј Баната у Темишвару

Налази се у центру града у Хуњадијевом дворцу. Комплексног је типа, а представља природу банатске регије и прошлост Баната од најстаријих времена до савременог доба. Чине га природњачко, археолошко, историјско и одељење конзервације. Надлежан је за комплекс неолитског светилишта у Парти.

Музејски комплекс Арад

Има сталну поставку чији археолошки део представља историју од гвозденог доба до средњег века. Такође је чини део који представља модерну историју од 1848. године, природњачки део, као и галеријски простор са румунским и европским сликарством новог доба. У близини Арада налази се археолошко налазиште код Пећице, за које се претпоставља да крије остатке преримског, дачког града Зиридаве, поменутог на Птоломејевој карти.

Остаци римског града Тибискума

Налазе се близу села Жупа у регији Караш-Северин. Град се развијао од малог војничког земљано-дрвеног утврђења (60x60м) из времена дачког краља Децебала до великог римског војног средишта (250x175м) из времена касне антике, изграђеног од камена. Осим фотификације, археолошки су истражене разне радионице, међу којима је најзначајнија за производњу стаклених перли. Остаци храма посвећеног Аполону такође су део овог комплекса.

Средњовековна бранич кула у Чакову

Чаково у коме данас постоји грађевина коју мештани називају Кула налази се у равничарском Банату, прецизније у Тамишком пољу, на старој обали Тамиша. Некада је то била комплетна тврђава баш на обали реке, али је Тамиш престао туда да тече, изменом тока, регулацијом спроведеном 1871. године. У саставу тврђаве о чијем целокупном изгледу се мало зна, постојала је бранич кула (донжон кула), која је лепо видљива и данас. У близини су насеља Жебел, Војтег, Обад и Македонија која су у средњем веку била племићка имања са католичким живљем.

Први помен Чакова у писаним историјским изворима је из 1141. године. Тада га угарски краљ Геза II предаје једној угарској племићкој породици. Утврђивање насеља помиње се први пут 1243. године, када краљ Бела IV наређује утврђивање многих места због опасности од Кумана и Печењега. Томе је претходила монголска најезда 1241. године када је место вероватно било похарано. Сачувани документи из 1395. године помињу ово утврђење као

„castrum Csaak“ (каструм Чаак). Зна се да је краљ Жигмунд Луксембуршки 1394-95. године тврђаву поклонио племићкој породици Чаак. Подизање бранич куле у Чакову са једне стране може се на основу анализе архитектонских елемената, хронолошки одредити у период краја 13, до почетка 14. века, али пре 1308. године. Историјски гледано, династија Арпадоваца нестаје 1308. године и то је време после кога су феудалци могли и сами да граде овакве тврђаве, али ово је ипак био краљевски посед, тако да према томе не би била грађена после 1308. године. Међутим, касно романичке карактеристике које опредељују ову грађевину, задржале су се у сеоским срединама Баната и нешто касније, о чему говоре истраживања на тамошњим средњовековним црквама, тако да би изградња куле могла да се датира и касније, све до средине 14. века и династије Анжујаца. За време турске владавине, после освајања Баната 1552. године, Чаково је било обично село уз напуштenu тврђаву. У то време ово насеље је развило трговачке потенцијале, по неким веће и од оних којима је располагао Темишвар.

Једина археолошка истраживања обављена су 2000. и 2006. године. Она нису дала пуно података о утврђењу које је подигнуто у 14 – 15. веку и налази се око бранич куле, као ни о времену изградње саме куле.

Споменик је углавном сачувао свој првобитни изглед, иако га данас окружују модерне зграде. Унутрашња структура је нарушена тако што је почео да се користи као водоторањ, смештањем цистерне на трећем спрату.

Стручни рестаураторски радови изведени су 1962-63. године. Кула је квадратне основе, димензија 10,5 x 9,8 метара, а висина је готово 21 метар. Саграђена је на темељима дубоким око 4 метра. Једини материјал који је коришћен за изградњу је цигла иако је лук врата које се налазе на другом спрату, изведен од камена. Гледајући по вертикали, најпре се наилази на високо приземље, висине готово 7 метара, покривено полуобличастим сводом.

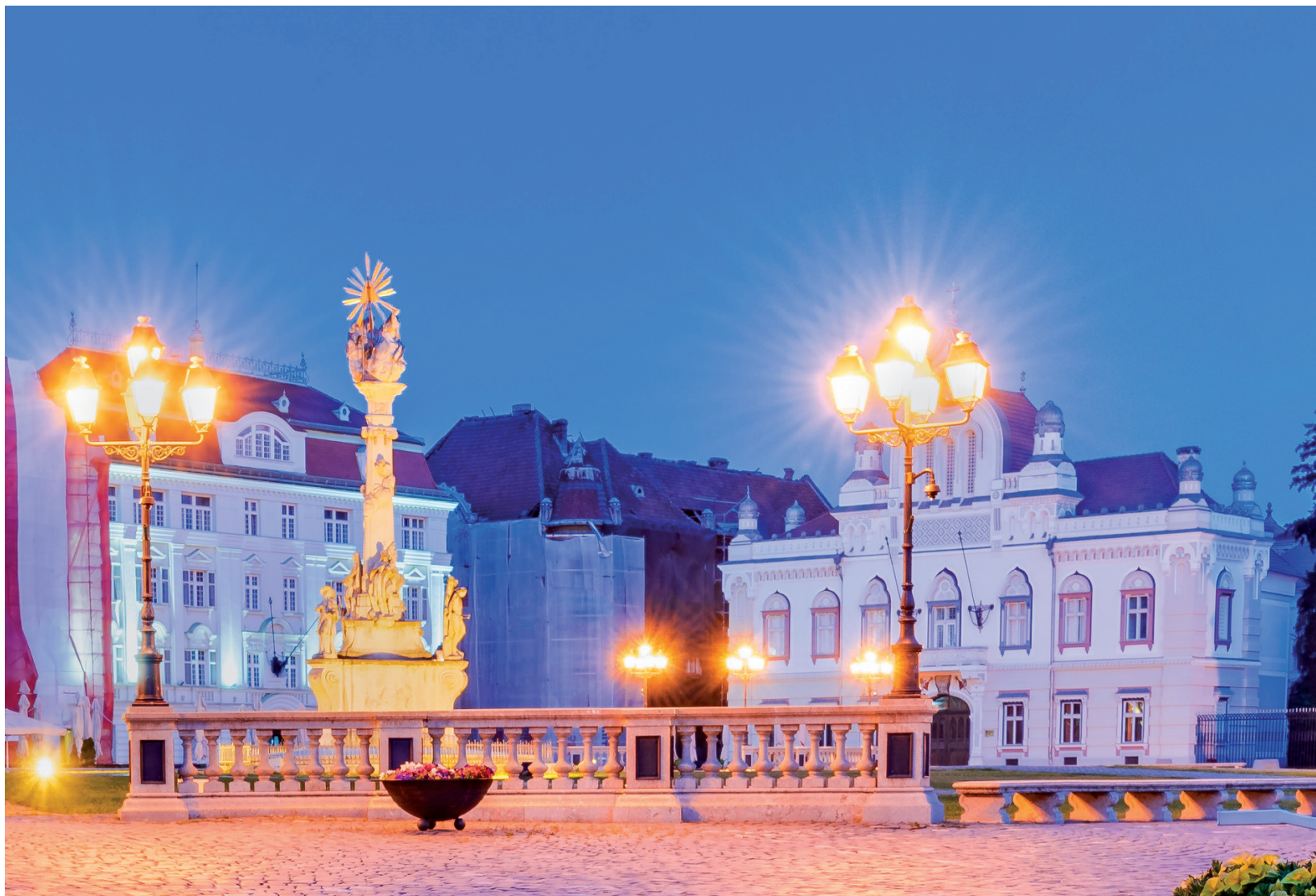
Изнад њега се уздижу три спрата. Дебљина зидова у приземљу је највећа и износи 2,7 метара, а према врху зидови постају тањи (2 м на другом и трећем спрату), а на самом врху нису дебљи од 1,1 метар. На висини од 3,8 метара налази се ниша од које почињу степенице које воде према врху. Ниша је висине 2 м, ширине 1,2 м.

Степенице су покривене полуобличастим сводом све до врха. Прозори постоје на свим нивоима, али се њихов број повећава на вишим спратовима. Тако на првом спрату постоји само по један прозор са северне и јужне стране, на другом спрату постоји по један прозор са сваке стране, а на трећем спрату се налазе по два прозора са западне и јужне стране, а по један са друге две стране. Сви прозори су рађени по једном моделу, тако да одозго имају полукружне лукове, а отвор је изнутра широк док је на спољној страни узак.

Снагу ове куле повећавају и степенасти контрафори (потпорни зидови) у паровима који се налазе уз југозападни и северозападни угао, док се само један налази са друге стране грађевине. Уз југозападни угао посебно је јак контрафор који ојачава зид на коме се са унутрашње стране налази степениште.

Средњовековна бранич (донжон) кула Турну Рујени

Део је утврђења које се налази у долини Себеша, југоисточно од града Карансебеша, на врху једног брда, код села Турну

prezintă istoria modernă din 1848, partea științelor naturii, cât și spațiul pentru galerii cu picturi românești și europene din epoca modernă. În apropierea Aradului se găsește situl arheologic Pecica, despre care se presupune că conține rămășițele orașului preroman dacic Ziridava, amintit pe harta lui Ptolomeu.

Rămășițele orașului roman Tibiscum

Se găsește în apropierea satului Jupa în județul Caraș-Severin. Orașul s-a dezvoltat de la o mică fortificație militară din pământ și (60x60m) din perioada regelui dac Decebal până la un mare centru militar roman (250x175m) din perioada antichității târzii, construit din piatră. Pe lângă fortificație, au fost cercetate arheologic diferite ateliere, printre care cel mai important este cel pentru producția perlelor de sticlă. Rămășițele templului dedicat lui Apolo la fel aparțin acestui complex.

Turnul medieval de apărare din ČAKOVO/CIACOVA

Ciacova, unde astăzi există o clădire pe care localnicii o numesc Kula, se află în câmpia Banatului, mai exact în câmpul Timiș, pe malul vechi al Timișului. Obişnuia să fie o cetate completă chiar pe malul râului, dar Timișul a încetat să curgă acolo, prin schimbarea cursului, printr-un regulament implementat în 1871. Ca parte a cetății, al cărei aspect general este puțin cunoscut, a existat un turn de apărare (turnul temniței), care este încă vizibil și astăzi. În apropiere se află așezările Jebel, Voiteg, Obad și Macedonia, care în Evul Mediu erau moșii nobiliare cu populație catolică. Prima mențiune în surse istorice scrise este din 1141. Apoi, regele maghiar Geza al II-lea a predat-o unei familii nobiliare

maghiare. Fortificația așezării este menționată pentru prima dată în 1243, când regele Bela al IV-lea a ordonat fortificarea multor locuri din cauza pericolului Cuman și Peceneg. Aceasta a fost precedată de invazia mongolă din 1241, când locul a fost probabil jefuit. Documentele conservate din 1395 menționează această fortificație drept „Castrum Csaak”. Se știe că regele Sigismund al Luxemburgului în anul 1394-95 a donat cetatea familiei nobile din Chaak. Ridicarea turnului defensiv din Ciacova, pe de o parte, poate fi determinată cronologic, pe baza analizei elementelor arhitecturale, în perioada de la sfârșitul secolului al XIII-lea până la începutul secolului al XIV-lea, dar înainte de 1308. Din punct de vedere istoric, dinastia Arpad a dispărut în 1308 și a fost momentul în care feudații au putut construi ei înșiși astfel de cetăți, dar aceasta era încă o proprietate regală, deci nu ar fi fost construită după 1308. Însă, caracteristicile romane târzii care înfățișează această clădire, au fost reținute în zonele rurale din Banat și ceva mai târziu, după cum reiese din cercetările privind bisericile medievale de acolo, astfel încât construcția turnurilor ar putea fi datată mai târziu, până în mijlocul secolului XIV-lea și până la dinastia Anjou.

În timpul guvernării turcești, după cucerirea Banatului în 1552, Ciacova era un sat obișnuit lângă o fortăreață abandonată. În acea perioadă, această așezare a dezvoltat potențiale comerciale, unele chiar mai mari decât cele de care dispunea Timișoara. Singurele săpături arheologice au fost efectuate în 2000 și 2006. Nu au oferit prea multe informații despre fortificația care a fost construită în secolele XIV - XV și este situată în jurul turnului defensiv, precum și despre momentul construcției turnului în sine. Monumentul și-a păstrat în mare măsură aspectul original, deși

Руени. Нема много података о њеној изградњи. У легенди је називају Овидијевом кулом, али се реално, њено подизање може сместити у позни средњи век.

Један документ из 1467. године помиње камену кулу која припада племићкој породици Матник. Вероватно је изграђена под династијом Анжујаца, првобитно у краљевском поседу, да би касније била додељивана разним феудалцима.

Кула је висине око 19 метара, правоугаоне основе, са приземљем и два спрата. Унутрашње димензије су 4,60 x 4,80 м. Оснажују је четири масивна контрафора. Приземље је спољашње висине око 4,30 м. Има два спрата и трећи ниво изнад који достиже до висине од 19 м, на коме је шетна стаза.

У Банату је било много православног живља, о чему подаци говоре још од првих помињања хришћанства и монашког живота приликом мађарских освајања ове регије. Пре самосталности Српске православне цркве, овде су као уосталом и у средњовековној Србији служили грчки монаси.

Међутим, сусрет Светог Саве и мађарског краља Андраша II резултирао је очигледно слободама и повластицама које је угарски краљ доделио православном живљу.

Нема експлицитних података да Срби у то време живе у Банату, али интересовање Светог Саве за питања слободе православног живља упућују на то да су разлог можда били Срби међу осталим православним становништвом, што је само у сфери хипотеза.

Дефинитивно, у предању је остало да је готово све манастире у Банату подигао Свети Сава или монаси које је он послао. Неки од њих заиста и јесу у каснијим временима били метоси Студенице. Иако легенде, могуће је да овакво предање има упориште и у историјским догађајима који нису до нас дошли записани као историјски писани извори које би могла да верификује и наука. Археолошка истраживања су или сасвим изостала до сада или су тако скромног обима да нам о том проблему за сада не говоре ништа. У будућности, могуће да управо то буде пут додатних сазнања о овом питању.

Средњовековни манастир Месић

Налази се источно од Вршца, испод тзв. Магарећег брда, уз поток Месић. Основао га је највероватније Јован Бранковић, последњи из рода Бранковића крајем 15. века, иако постоји и веровање да је првог игумана манастира, Арсенија Сремца рукоположио Свети Сава 1225. године.

Такође постоји веровање да су манастир подигли ученици и следбеници Светих Ћирила и Методија, још 1030. године. Црква је посвећена С. Јовану Крститељу, што је јединствено међу српским манастирима. У њој се налазе фреске из 17. и 18. века. Црква је једнобродна са полукружном апсидом, а на средини је сада осмострано кубе. Манастир су најпре спалили Турци приликом заузимања Баната, као и поново приликом његовог напуштања.

Био је једно од највећих средишта српског православља током историје.

Средњовековни манастир Војловица

Налази се у кругу Рафинерије нафте Панчево, у насељу Војловица. То представља изванредан проблем за посету манастиру, али се у последње време ради на постизању договора да се део црквеног имања где се налази црква, врати у посед манастира и Српске православне цркве. Поуздани подаци говоре о подизању манастира у позном 15. веку. Међутим, запис у манастиру из 1799. године говори да је манастир обновио деспот Стефан Лазаревић, син кнеза Лазара 1405. године, док неки сматрају и да га је подигао још 1383. године. Као и за остале српске манастире у Банату, постоји предање да су га основали монаси синаити. На југу Србије постоји село Велико Војловце где постоје рушевине истоименог манастира. По предању, ти монаси су избегли у Банат, али се то не може поуздано прихватити и датовати. Црква је посвећена Св. Арханђелима Михаилу и Гаврилу. Испод живописа 18. века пронађен је живопис са краја 15. или почетка 16. века. Црква је једнобродна са полукружном апсидом, а све касније преправке и доградње учиниле су садашњи изглед барокним, какве су већином цркве у Банату. Крајем 20. века у манастиру су обављена археолошка ископавања.

Средњовековни манастир Базјаш

Манастир припада Српској православној цркви. Налази се на самом улазу у Ђердапску клисуру, врло близу границе са Србијом, код места Базјаш. У близини манастира протиче река Нера. Према усменом предању основао га је Свети Сава, али историјске чињенице указују да су га обновили српски деспоти Ђорђе и Јован Бранковићи крајем 15. века. Манастирска црква је посвећена Преображењу Господњем. Међутим, и неки истраживачи, научници, остављају могућност да је манастир подигнут у време Светог Саве, ослањајући се пре свега на две историјске чињенице.

Једна је да је Свети Сава по добијању аутокефалности Српске православне цркве кренуо у мисију у Угарску, посетивши краља Андраша II 1220. године. Циљ ове мисије свакако је био помоћ православном живљу на простору Угарске у смислу оснаживања његовог статуса у земљи која је била католичка по опредељењу њене владарске династије и племства. Пошто су то били позитивни и успешни преговори, врло је могуће да је угарски краљ дозволио подизање извесног броја српских богомоља у крајевима где је било православног живља, а било га је не мало. Тако би се по том схватању подизање манастира могло датовати у 1225. годину.

Други аргумент је велика светковина и поштовање Преображења у манастиру Базјаш, иако је сама црква посвећена Вазнесењу Господњем. То би био доказ да је манастир подигао монах синаит из времена Светог Саве зато што је Преображење омиљени празник монаха Синаита и исихаста. Изгледа да је манастир најпре био направљен од плетера, а касније од брвана. То је омогућавало да се у бурним временима када је манастир више пута паљен, брзо и обнавља, све док у 14-15. веку није подигнут од чврстог материјала. Први турски пописи по заузимању Баната пописују и манастир Базјаш са једним монахом.

Средњовековни манастир Кушић

astăzi este înconjurat de clădiri moderne. Structura internă a fost întreruptă prin folosirea ei ca turn de apă, prin amplasarea unei cisterne la etajul al treilea. Lucrările profesionale de restaurare au fost efectuate în 1962-63.

Turnul are o bază pătrată, măsurând 10,5x9,8 metri și are o înălțime de aproape 21 de metri. A fost construit pe fundații de aproximativ 4 metri adâncime. Singurul material folosit pentru construcție este cărămida, deși arcul ușii, care se află la etajul al doilea, este din piatră. Privind vertical, întâlnești mai întâi un parter înalt, de aproape 7 metri înălțime, acoperit cu o boltă semicirculară. Deasupra acestuia se ridică trei etaje. Grosimea pereților de la parter este cea mai mare și este de 2,7 metri, iar spre vârf pereții devin mai subțiri (2 m la etajul al doilea și al treilea), iar la vârf nu sunt mai groși de 1,1 metri. La o înălțime de 3,8 metri există o nișă de la care încep scările care duc spre vârf. Nișa are 2 m înălțime și 1,2 m lățime. Scările sunt acoperite cu o boltă semicirculară până la vârf.

Ferestrele există la toate nivelurile, dar numărul lor crește la etajele superioare. Astfel, la primul etaj există o singură fereastră pe laturile de nord și sud, la etajul al doilea există o fereastră pe fiecare parte, iar la etajul al treilea sunt două ferestre pe laturile de vest și sud și una pe fiecare din celelalte două părți. Toate ferestrele sunt realizate conform unui singur model, astfel încât să aibă arcuri semicirculare în partea de sus, iar deschiderea este largă în interior, în timp ce este îngustă în exterior.

Puterea acestui turn este, de asemenea, mărită de contraforturi în trepte (ziduri de sprijin) în perechi situate de-a lungul colțurilor sud-vest și nord-vest, în timp ce doar unul este situat pe cealaltă parte a clădirii. De-a lungul colțului sud-vestic, există un contrafort deosebit de puternic care întărește zidul pe care se află scara în interior.

Turnul apărător medieval (temniță) Turnu Ruieni

Face parte dintr-o fortificație situată în valea Sebeșului, la sud-est de orașul Caransebeș, pe vârful unui deal, lângă satul Turnu Ruieni. Nu există prea multe informații despre construcția sa. În legendă, se numește Turnul lui Ovidiu, dar în mod realist, ridicarea sa poate fi plasată în Evul Mediu târziu. Un document din 1467 menționează un turn de piatră aparținând nobilei familii Matnik. Probabil a fost construită sub dinastia Anjou, inițial aflată în posesia regală, pentru a fi acordată ulterior diferiților domni feudali. Turnul are o înălțime de aproximativ 19 metri, de formă dreptunghiulară, cu parter și două etaje. Dimensiunile interne sunt de 4,60x4,80 m. Este întărit de patru contraforturi masive. Parterul are o înălțime exterioară de aproximativ 4,30 m.

M n stirile medievale sârbe ti din Banat

Au existat mulți ortodocși în Banat, dovadă fiind primele mențiuni ale creștinismului și ale vieții monahale în timpul cuceririlor maghiare ale acestei regiuni. Înainte de independența Bisericii Ortodoxe Sârbe, călugării greci au slujit aici, precum și în Serbia medievală.

Cu toate acestea, întâlnirea Sfântului Sava și a regelui maghiar András II a dus în mod evident la libertățile și privilegiile pe care regele maghiar le-a acordat populației ortodoxe. Nu există dovezi explicite că sârbii trăiau în Banat în acea perioadă, dar interesul Sfântului Sava privind libertatea populației ortodoxe sugerează faptul că motivul ar fi putut fi sârbii printre restul populației ortodoxe, aceasta fiind doar la nivel de ipoteză.

Cu siguranță, legenda spune că aproape toate mănăstirile din Banat au fost construite de Sfântul Sava sau de călugării pe care i-a trimis. Unele dintre ele au fost cu adevărat Metosurile Studenica din vremurile ulterioare. Deși legende, este posibil ca o astfel de tradiție să aibă un punct de sprijin în evenimente istorice care nu au ajuns până la noi, înregistrate ca surse scrise istoric, care ar putea fi verificate de știință. Săpăturile arheologice fie au fost complet absente până acum, fie au o amploare atât de modestă încât nu ne spun nimic despre această problemă deocamdată. În viitor, este posibil ca acesta să fie calea cunoștințelor suplimentare pe această temă.

Mănăstirea medievală Mešić

Este situată la est de Vrsac, sub așa-numitul Dealul Măgăruș, de-a lungul pârâului Mesić. Cel mai probabil a fost fondată de Jvan Branković, ultimul din familia Branković la sfârșitul secolului al XV-lea, deși există credința că primul stareț al mănăstirii, Arsenij Sremec, a fost hirotonit de Sfântul Sava în 1225. De asemenea, se crede că mănăstirea a fost construită de studenți și adepți ai Sfinților Chiril și Metodie, în 1030. Biserica este închinată lui S. Ioan Botezătorul, fapt unic printre mănăstirile sârbești. Conține fresce din secolele XVII și XVIII. Biserica este cu un singur naos, cu o absidă semicirculară, iar în mijloc este acum o cupolă octogonală. Mănăstirea a fost arsă pentru prima dată de turci în timpul capturării Banatului, precum și din nou în timpul abandonării sale. A fost una dintre cele mai mari centre ale ortodoxiei sârbe de-a lungul istoriei.

Mănăstirea medievală Vojlovica

Aceasta este așezată în zona Răfinăriei de petrol Pancevo, în localitatea Vojlovica. Acest lucru împiedică puțin vizitarea mănăstirii, dar în ultimul timp se pune accent pe obținerea unui acord de a se returna o parte din proprietatea bisericii, unde se află biserica să intre în posesia mănăstirii și bisericii ortodoxe sârbe. Date fiabile vorbesc despre construirea unei mănăstiri la sfârșitul secolului al XV-lea. Cu toate acestea, înregistrarea din mănăstire din 1799 spune că mănăstirea a fost renovată de despotul Stefan Lazarević, fiul prințului Lazăr în 1405, în timp ce unii cred că a construit-o în 1383. În ceea ce privește alte mănăstiri sârbești din Banat, există o legendă conform căreia a fost fondată de călugării Sinai. În sudul Serbiei se află satul Veliko Vojlovce, unde se află ruinele mănăstirii cu același nume. Conform tradiției, acești călugări au fugit în Banat, dar acest lucru nu poate fi acceptat și datat în mod fiabil. Biserica este închinată Sf. Arhanghelii Mihail și Gavril. Sub frescele secolului al XVIII-lea s-au găsit fresce de la sfârșitul secolului al XV-lea sau începutul secolului al XVI-lea. Biserica este cu un singur naos, cu o absidă semicirculară, iar toate modificările și completările ulterioare au făcut ca actualul aspect să fie baroc, la fel ca majoritatea bisericilor din Banat. La sfârșitul secolului al XX-lea, în mănăstire au fost efectuate săpături arheologice.

Mănăstirea medievală Baziaș

Mănăstirea aparține Bisericii Ortodoxe Sârbe. Este situată chiar la intrarea în defileul Djerdap, foarte aproape de granița cu Serbia, lângă localitatea Baziaș. Râul Nera curge lângă mănăstire. Conform tradiției orale, a fost fondată de Sfântul Sava, dar faptele istorice indică faptul că a fost renovată de despoții sârbi Đorđe și

Манастир је један од српских манастира у Румунији. Налази се на улазу у Ђердапску клисуру, близу места Златица, а у ближој околини тече река Нера. Село Прњавор је по разграничењу између Краљевине Румуније и Краљевине СХС, после Првог светског рата припало Краљевини СХС, а сам манастир Краљевини Румунији. Одувек је манастир припадао Вршачкој епископији, а био је и метох манастира Студенице. Према предању манастир је основао српски деспот Јован Бранковић, а по једном запису из половине 18. века манастир је био метох манастира Студенице. Манастирска црква је посвећена Рођењу Пресвете Богородице или Малој Госпојини.

Манастир је темељно обновљен 2002. године, а током турског и посттурског времена је имао бурну историју.

Банат су Турци заузели 1552. године као последњу област средњовековне Угарске. Тиме се за ове просторе завршио средњи век и наступило је Ново доба, под турском окупацијом. До тог времена Банат је био већ доста насељен Србима који су се масовније овде насељавали од Косовске битке, са једне стране бежећи пред новим освајачима, а са друге стране насељавајући бројне поседе српских деспота које су они као најмоћнији феудалци Угарске, добијали од угарског краља, зарад одбране осиромашене и феудално распарчане земље. Бројно српско становништво бележе турски пописи који су направљени већ у 16. веку, готово одмах по освајању нових територија. Прошло је свега неколико деценија, а Срби су 1594. године подигли први устанак против Турака. Био је то највећи српски устанак против Турака, пре Првог српског устанка, и једини у тада поробљеној Угарској. Устанак је подигао епископ Вршца, Теодор Несторовић. Убрзо је и угушен како се из ове перспективе чини логичним, против такве силе као што је Османско царство, али је наишао на жестоку реакцију Турске против Срба.

Као директна последица устанка уследило је спаљивање моштију Светог Саве на Врачару у Београду, које је наредио Синан паша београдски. Овај чин је само још дубље утврдио култ Светог Саве у српском народу и цркви, а данашња видљива последица је велелепни храм Светог Саве, као један од највећих, а по неким мерилима и највећи православни храм у свету.

Последњи покушаји ослобођења од турске власти пре дуготрајног ропства били су практично одмах после овог великог српског устанка. У оквиру борби које је влашки војвода Михај Храбри водио против Турака за ослобођење Срба и Бугара, као и за уједињење три потоње румунске кнежевине, Влашке, Молдавије и Трансилваније, посебно се истакао Старина Новак (румунски *Baba Novac*) са великим бројем српских хајдука – војника, који је рођен у време деспота Ђурђа Бранковића, у Поречу (Доњи Милановац) на Дунаву. Постао је најистакнутији војвода Михаја Храброг, а 1600. године је послат да ратује у Банату, где је са великом српском војском водио низ битака против Османлија око града Липове. Румуни га славе као српског хероја у својој историји, у Клужу му је подигнут споменик, а ушао је у српску епску поезију и традицију.

На простору савременог Баната поред Музеја неолитског

святилишта у Парти постоји више савремених музеја који чувају, изучавају и јавности представљају материјалне и духовне остатке минулих цивилизација и култура. Нема других места на којима се савремени човек може боље повезати са његовим прецима који су газили исту земљу хиљадама година пре њега. То повезивање пружа нам прилику да боље разумемо себе и пронађемо прави пут у будућност, зато што су кодови минулих култура дубоко уграђени у наше биће.

Национални музеј Баната у Темишвару

Налази се у центру града у Хуњадијевом дворцу. Комплексног је типа, а представља природу банатске регије и прошлост Баната од најстаријих времена до савременог доба. Чине га природњачко, археолошко, историјско и одељење конзервације. Надлежан је за комплекс неолитског святилишта у Парти.

Музејски комплекс Арад

Има сталну поставку чији археолошки део представља историју од гвозденог доба до средњег века. Такође је чини део који представља модерну историју од 1848. године, природњачки део, као и галеријски простор са румунским и европским сликарством новог доба. У близини Арада налази се археолошко налазиште код Пећице, за које се претпоставља да крије остатке преримског, дачког града Зиридаве, поменутог на Птоломејевој карти.

Народни музеј Кикинда

На сталној поставци могу се видети експонати од најстаријих времена људске историје до модерног доба са простора северног Баната. Посебан експонат чине остаци скелета мамутице „Кике“, као и његова реконструкција и посебно снимљен филм о овом налазу старом 500.000 година.

Народни музеј Зрењанин

Експонати од каменог доба до модерних времена налазе се на сталној поставци у више сала посвећених археологији, етнологији и историји средњег Баната. Поред тога постоји стална природњачка поставка, као и галериски део са уметничким радовима.

Народни музеј Панчево

Стална поставка приказује експонате и историју југозападног Баната од старчевачке културе каменог доба до модерних времена, кроз археолошки, етнографски и историјски део. Јединствене експонате чине оригинални, конзервиран гроб бакарног доба, хоризонта „гробова са окером“, као и оригинална слика Паје Јовановића, „Сеоба Срба“.

Градски музеј Вршац

У згради „Апотеке на степеницама“ из 1784. године, постоји стална природњачка и изложба о историји фармације, као и стална археолошка поставка која приказује прошлост југоисточног Баната од најстаријих времена до краја средњег века. У главној згради Музеја, „Конкордији“ налази се стална

Jovan Branković la sfârșitul secolului al XV-lea. Biserica mănăstirii este închinată Schimbării la Față a Domnului. Cu toate acestea, unii cercetători, oameni de știință, lasă posibilitatea ca mănăstirea să fie construită pe vremea Sfântului Sava, bazându-se în primul rând pe două fapte istorice.

Una este că Sfântul Sava, după ce a câștigat autocefalia Bisericii Ortodoxe Sârbe, a plecat în misiune în Ungaria, vizitând Kejal Andraš II în 1220. Scopul acestei misiuni a fost cu siguranță să ajute populația ortodoxă din Ungaria în sensul consolidării statutului său într-o țară care era catolică în funcție de determinarea dinastiei și nobilimii sale conducătoare. Întrucât acestea au fost negocieri pozitive și de succes, este foarte posibil ca regele maghiar să fi permis ridicarea unui anumit număr de lăcașuri de cult sârbești în zonele unde au existat ortodocși în număr considerabil de mare. Astfel, conform acestei înțelegeri, construcția mănăstirii ar putea fi datată în 1225.

Al doilea argument este marea sărbătoare și respectul pentru Schimbarea la Față la mănăstirea Baziaș, deși biserica în sine este dedicată Înălțării Domnului. Aceasta ar fi o dovadă că mănăstirea a fost construită de un călugăr SINAITIC din vremea Sfântului Sava, pentru că Schimbarea la Față este o sărbătoare preferată a călugărilor și ISIHAȘTII SINAITI.

Se pare că mănăstirea a fost făcută mai întâi din răchită și mai târziu din bușteni. Aceasta a permis restaurarea rapidă a acesteia în vremuri tulburi, când mănăstirea a fost incendiată de mai multe ori, până în secolul XIV –XV mănăstirea fiind construită din material solid. Primele recensăminte turcești după capturarea Banatului înscriu și mănăstirea Baziaș cu un singur călugăr.

Mănăstirea medievală Kusić

Mănăstirea este una dintre mănăstirile sârbești din România. Este situată la intrarea în defileul Đerdap, lângă orașul Zlatica, iar râul Nera curge în imediata apropiere. Conform demarcației dintre Regatul României și Regatul SCS, satul Prnjavor, după primul război mondial, a aparținut Regatului SCS, iar mănăstirea însăși Regatului României. Mănăstirea a aparținut întotdeauna episcopiei Vrșac și a fost unitate a mănăstirii Studenica. Conform tradiției, mănăstirea a fost întemeiată de despotul sârb Jovan Branković și, conform unei înregistrări de la mijlocul secolului al XVIII-lea, mănăstirea a aparținut de Studenica. Hramul mănăstirii este închinat Nașterii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu sau a Micuței Doamne.

Mănăstirea a fost complet renovată în 2002, iar în perioada turcă și post-turcă a avut o istorie turbulentă.

Cucerirea Banatului de către turci și consecințele acestui eveniment

Banatul a fost ocupat de turci în 1552 ca ultima zonă a Ungariei medievale. Astfel, Evul Mediu s-a încheiat pentru această zonă și noile vremuri au venit, sub ocupația turcească. Până în acel moment, Banatul era deja ocupat de sârbi, care s-au stabilit aici în masă de la bătălia de la Kosovo, pe de o parte fugind de noi invadatori și, pe de altă parte, locuind în numeroase moșii ale despoților sârbi, pe care ei fiind cei mai puternici feudali ai Ungariei, le-au primit de la regele Ungariei, deoarece au apărut o țară sărăcită și fragmentate feudale. O mare populație sârbă înregistrează recensămintele turcești care au fost făcute în secolul al XVI-lea, aproape imediat după cucerirea de noi teritorii. Au trecut doar câteva decenii, iar în 1594, sârbii au ridicat prima

răscoală împotriva turcilor. Aceasta a fost cea mai mare răscoală a sârbilor împotriva tucilor, înainte de prima răscoală sârbă și singura până atunci în Ungaria înrobătă. Răscoala a fost ridicată de episcopul de Vrșac, Teodor Nestorović. Curând a fost sufocat, așa cum pare logic din această perspectivă, împotriva unei forțe precum Imperiul Otoman, dar a întâmpinat o reacție acerbă din partea Turciei împotriva sârbilor.

Ca o consecință directă a răscoalei, au fost arse moaștele sfântului Sava din Vračar la Belgrad, la ordinul lui Sinan Pașa al Belgradului. Acest act a stabilit cultul Sfântului Sava în poporul și biserica sârbă, iar consecința vizibilă de astăzi este templul magnific al Sfântului Sava, unul dintre cele mai mari și, după unele standarde, cea mai mare biserică ortodoxă din lume.

Ultimele încercări de a scăpa de guvernarea turcă înainte de sclavia pe termen lung au fost practic imediat după această mare revoltă sârbească. În cadrul bătăliilor pe care ducele vlah Mihai Viteazul le-a condus împotriva turcilor pentru eliberarea sârbilor și bulgarilor, precum și pentru unificarea celor trei principate românești ulterioare, Țara Românească, Moldova și Transilvania, Starina Novak (Baba Novac românesc) s-a remarcat cu un număr mare de haiduci sârbi - soldați, care s-a născut în timpul despotului Đurđe Branković în Poreč (Donji Milanovac), lângă Dunăre. A devenit cel mai proeminent duce al lui Mihai Viteazul, iar în 1600 a fost trimis să lupte în Banat, unde a luptat cu marea armată sârbă prin lupte împotriva otomanilor din jurul orașului Lipova. Românii îl sărbătoresc ca erou sârb în istoria lor, un monument pentru el a fost ridicat la Cluj, iar el a intrat în poezia și tradiția epică sârbească.

Sanctuale ale culturii umane moderne

În zona Banatului modern, lângă Muzeul Sanctuarului Neolitic din Parța, există câteva muzee moderne care păstrează, studiază și prezintă publicului rămășițele materiale și spirituale ale civilizațiilor și culturilor trecute. Nu există alte locuri în care omul modern să se poată conecta mai bine cu strămoșii săi care au trait în aceeași țară cu mii de ani înaintea lui. Această conexiune ne oferă oportunitatea de a ne înțelege mai bine pe noi înșine și de a găsi calea corectă către viitor, deoarece codurile culturilor trecute sunt profund încorporate în ființa noastră.

Muzeul Național al Banatului din Timișoara

Se găsește în centrul orașului, în castelul Huniade. Este de tip complex și prezintă natura regiunii bănățene și trecutul Banatului din cele mai vechi timpuri până în epoca contemporană. Este alcătuit din secția de științele ale naturii, de arheologie, istorie și laboratorul de restaurare. Este competent pentru complexul sanctuarului neolitic din Parța.

Complexul muzeal Arad

Are o expoziție permanentă a cărei parte arheologică prezintă trecutul din epoca fierului până în evul mediu. La fel, partea care prezintă istoria modernă din 1848, partea științelor naturii, cât și spațiul pentru galerii cu picturi românești și europene din epoca modernă. În apropierea Aradului se găsește situl arheologic Pecica, despre care se presupune că conține rămășițele orașului preroman dacic Ziridava, amintit pe harta lui Ptolomeu.

Muzeul Popular Kikinda

етнографска и историјска поставка, као и радови сликара Паје Јовановића.

Стална поставка у Центру за културу, у Старчеву

Инспирисана постојањем веома значајног археолошког налазишта, према коме неолитска археолошка култура (старчевачка култура) носи име, поставка „Старчево кроз векове“ преко реплика археолошких експоната и оригиналних етнолошких и историјских предмета приказује прошлост на подручју овог насеља од каменог доба до модерних времена.

La expoziția permanentă se pot vedea exponate din cele mai vechi timpuri ale istoriei umane până în epoca modernă, de pe teritoriul Banatului de Nord. Un exponat deosebit îl reprezintă rămășițele scheletului femelei de mamut „Chica”, cât și reconstrucția acestuia și un film special înregistrat despre această descoperire veche de 500.000 de ani.

Muzeul Popular Zrenianin

Exponatele din epoca de piatră până în timpurile moderne se găsesc în expoziția permanentă în mai multe săli dedicate arheologiei, etnologiei și istoriei Banatului Central. Pe lângă aceasta, există și o expoziție permanentă de științe naturale, cât și galerii cu lucrări artistice.

Muzeul Popular Panciova

Expoziția permanentă prezintă exponate din trecutul Banatului de Sud-Vest de la cultura Starčevo până în timpurile moderne, prin partea arheologică, etnografică și istorică. Exponate unice sunt mormântul original, conservat din epoca cuprului, orizontul „mormintelor cu ocru”, cât și pictura originală a lui Paja Jovanović „Migrația sârbilor”.

Muzeul Municipal Vârșeț

În clădirea „Farmacia de pescări” din anul 1784 se găsește expoziția permanentă de științe naturale și din istoria farmaceuticii, cât și expoziția arheologică permanentă care prezintă trecutul Banatului de Sud-Est din cele mai vechi timpuri până la sfârșitul evului mediu. În clădirea principală a muzeului, „Concordia”, se găsesc expozițiile permanente de etnografie și istorie, cât și lucrările lui Paja Jovanović.

Expoziția permanentă din Centrul de Cultură Starčevo

Inspirată de prezența sitului arheologic foarte important, după care cultura arheologică neolitică poartă numele (cultura Starčevo), expoziția „Starčevo de-a lungul secolelor” prin intermediul replicilor exponatelor arheologice și a pieselor etnologice și istorice originale, prezintă trecutul acestei localități din epoca de piatră până în timpurile moderne.

